

TASAVVUFİ DÜŞÜNCEDE İNFÂK
Nurđan SEYREK
YÜKSEK LİSANS TEZİ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
TASAVVUF BİLİM DALI
Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Mikail DURLU
AGRI-2025
(Her hakkı saklıdır.)

T.C.
AĞRI İBRAHİM ÇEÇEN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI TASAVVUF BİLİM DALI

Nurdan SEYREK
TASAVVUFİ DÜŞÜNCEDE İNFÂK
YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN: Dr. Öğr. Üyesi Mikail DUMLU

JÜRİ: Dr. Öğr. Üyesi Nazım ÇINAR

JÜRİ: Dr. Öğr. Üyesi Mesut IŞIK

AĞRI-2025

12/11/2025

TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum “**TASAVVUFİ DÜŞÜNCEDE İNFÂK**” adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

Tezim sadece Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

Tezimin yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

12/11/2025

Nurdan SEYREK

	LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ TEZ KABUL VE ONAY TUTANAĞI	Doküman No	FR-211
		İlk Yayın Tarihi	26.02.2024
		Revizyon Tarihi	
		Revizyon No	00
		Sayfa No	1/1

TASAVVUFİ DÜŞÜNCEDE İNFÂK

Dr. Öğr. Üyesi Mikail DURLU danışmanlığında, Nurdan SEYREK tarafından hazırlanan bu çalışma, 12/11/25 tarihinde aşağıda isimleri belirtilen jüri tarafından değerlendirilmiş olup Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Anabilim Dalı Tasavvuf Bilim Dalında yüksek lisans tezi olarak **oybirliği** ile kabul edilmiştir.

Başkan: Dr. Öğr. Üyesi Nazım ÇINAR

İmza:

Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Mikail DURLU

İmza:

Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Mesut IŞIK

İmza:

Yukarıdaki sonuç;

Enstitü Yönetim Kurulu .../.../... tarih ve / numaralı kararı ile onaylanmıştır.

Prof. Dr. Mehmet TEYFUR
Enstitü Müdürü

Benzerlik Oranlarına Dair Beyannamedir		
Öğrenci Adı Soyadı	Nurdan SEYREK	
Numarası	220605008	
Ana Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri	
Bilim Dalı	Tasavvuf	
Programı	Tezli Yüksek Lisans	
Danışman Unvanı Adı Soyadı	Dr. Öğr. Üyesi Mikail DURLU	
Tez Başlığı	Tasavvufî Düşüncede İnfâk	
Bölümler	Turnitin Sonucu	En Yüksek Değer
Giriş	%4	%25
Kuramsal Temeller/Kavramsal Çerçeve	%2	%30
Materyal ve Yöntem	%7	%30
Araştırma Bulguları	%11	%20
Sonuç/Tartışma/Öneri	%0	%20
TEZ (GENEL)	%21	%25

04/11/2025

Yukarıda bilgileri yazılı tez çalışmasının benzerlik oranları Turnitin raporundan alındığı haliyle yazılmış olup tüm bilgilerin doğru olduğunu, aksi halde doğacak hukuki sorumlulukları kabul ve beyan ederiz.

Öğrenci Adı Soyadı

Nurdan SEYREK

Danışman Unvanı Adı Soyadı

Dr. Öğr. Üyesi Mikail DURLU

ÖZET
YÜKSEK LİSANS TEZİ
TASAVVUFİ DÜŞÜNCEDE İNFÂK
NURDAN SEYREK
Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Mikail DUMLU
2025 sayfa: (xv+126)
Jüri: Dr. Öğr. Üyesi Nazım ÇINAR
Jüri: Dr. Öğr. Üyesi Mesut IŞIK
Jüri: Dr. Öğr. Üyesi Mikail DUMLU

Bu tez, İslâm düşüncesinin tasavvufî boyutunu merkeze alarak infâk kavramının tarihsel, ahlâkî ve toplumsal yönlerini ele almaktadır. İnfâk, İslâm ahlâkının temel yapı taşlarından biri olarak hem bireysel arınma hem de toplumsal dayanışma açısından derin bir öneme sahiptir. Tezde, infâk kavramının Kur'ân-ı Kerîm'deki kullanım biçimleri, hadîs-i şerîflerdeki yeri ve özellikle tasavvuf geleneğindeki anlam derinliği kapsamlı biçimde analiz edilmiştir. İnfâkın sadece maddî yardımla sınırlı olmadığı, bireyin sahip olduğu ilim, zaman, yetenek gibi tüm imkânları başkalarıyla paylaşmasını da içerdiği vurgulanmıştır. Çalışma kapsamında ayrıca infâkın tevhid inancı ile ilişkisi ve nefis terbiyesi bağlamında oynadığı rol ayrıntılı biçimde ele alınmıştır. Tevhid bilincinin infâkı doğrudan teşvik eden bir unsur olduğu, infâkın ise nefsi arındırma sürecinde etkili bir mânevî pratik olduğu ifade edilmiştir. Bu bağlamda infâk, yalnızca ahlâkî bir tutum değil, İslâm'ın temel hedeflerinden biri olan birey-toplum dengesini sağlayan bir ibadet biçimi olarak değerlendirilmiştir. Tasavvufî düşünce açısından ise infâk, kulun dünyaya bağlılığını azaltarak fakr ve zühd anlayışını pekiştiren, gönlü ihlâs ve teslimiyete yönelten bir amel olarak görülmüştür. Bu yönüyle infâk, sûfilerin ifade ettiği üzere, hem kulun Allah ile irtibatını güçlendiren bir tecrübe hem de toplumsal dayanışmayı derinleştiren mânevî bir köprü niteliğindedir. Çalışmanın neticesinde, infâkın bireysel bir erdem olmanın ötesinde, insanın iç dünyasını arındıran, toplumsal dayanışmayı güçlendiren ve İslâm'ın hedeflediği ahlâkî düzeni hayata taşıyan bir ibadet olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, İnfâk, Tevhid, Nefs Terbiyesi, Toplumsal Dayanışma, Manevî Arınma

ABSTRACT
MASTER THESIS
FAITH IN SUFI THOUGHT
NURDAN SEYREK
Thesis Advisor: Dr. Lecturer Member Mikail DUMLU
2025 page: (xv+126)
Jury: Asisst. Prof. Dr. Nazım ÇINAR
Jury: Asisst. Prof. Dr. Mesut IŞIK
Jury: Asisst. Prof. Dr. Mikail DUMLU

This thesis deals with the historical, moral and social aspects of the concept of al-infaq by focusing on the Sufi dimension of İslâmîc thought. As one of the basic building blocks of İslâmîc ethics, the concept of infaq has a profound significance in terms of both individual purification and social solidarity. In this thesis, the usage of the concept of infaq in the Qur'an, its place in the hadiths, and especially its depth of meâning in the Sufi tradition are analyzed comprehensively. It is emphasized that infaq is not only limited to material aid, but also includes the sharing of one's knowledge, time and talent with others.

The study also discusses in detail the relationship of giving with the belief in tawhid and the role it plays in the context of self-training. It is stated that the consciousness of tawhid is a direct incentive for giving and that giving is an effective spiritual practice in the process of purifying the soul. In this context, infaq is evaluated not only as a moral attitude but also as a form of worship that ensures the individual-society balance, which is one of the main goals of İslâm.

Keywords: Sufism, Infaq, Tawhid, Self-Training, Social Solidarity, Spiritual Purification

ÖNSÖZ

İslâm düşüncesi, bireyin hem kendisiyle hem de toplumla kurduğu ilişkiyi ahlâk temelli olarak yeniden inşâ etmeyi amaçlayan kapsamlı bir dünya görüşüdür. Bu yapının önemli bir unsuru olan infâk, sadece maddî bir paylaşım değil; aynı zamanda bireyin benliğinden sıyrılarak mânevî olgunluğa erişmesini sağlayan bir ibadettir. Tasavvufî düşüncede infâk, nefsin arındırılması, kalbin dünyevî bağlardan temizlenmesi ve Allah’a yaklaşmanın bir vasıtası olarak görülmüştür. Çalışmada, infâkın bu yönü esas alınarak, sûfî literatürdeki anlamı, tarihsel gelişimi ve günümüz Müslüman birey ve toplumu için taşıdığı değer kapsamlı biçimde ele alınmıştır.

Araştırma boyunca sûfîlerin infâk anlayışları incelenmiş; zühd, fakr, tevekkül, îsâr gibi kavramlarla olan ilişkisi değerlendirilmiştir. Kur’ân-ı Kerîm ve hadîs-i şerîflerde geçen infâkla ilgili naslar, tasavvufî bağlamda yorumlanarak açıklanmış; ayrıca infâkın tevhid inancı ve nefis terbiyesiyle olan bağlantısı da vurgulanmıştır. Bu çalışmada hem klasik kaynaklara hem de modern akademik yaklaşımlara başvurulmuş; infâkın yalnızca tarihsel bir uygulama değil, aynı zamanda süreklilik arz eden bir ahlâkî bilinç olduğu ortaya konmuştur.

Bu tez çalışması üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, infâk kavramının etimolojik kökeni, Kur’ân-ı Kerîm ve hadîs-i şerîflerdeki kullanımı ile İslâm kültür ve medeniyetindeki tarihsel gelişimi ele alınmıştır. Bu çerçevede infâkın, yalnızca maddî bir paylaşım değil, aynı zamanda bireyin mânevî olgunlaşmasına katkı sağlayan bir ibâdet olduğu vurgulanmıştır. İkinci bölümde, tasavvufî düşüncede infâkın mâhiyeti, sûfîlerin konuya dair yaklaşımları ve infâkla ilişkili zühd, fakr, tevekkül, kanaat, îsâr ve ihsân gibi kavramlar ayrıntılı biçimde incelenmiştir. Ayrıca bu bölümde infâkın tevhid inancı ve nefis terbiyesiyle olan ilişkisi değerlendirilmiş; infâkın, sûfî düşüncenin merkezinde yer alan mânevî bir arınma yöntemi olduğu ortaya konmuştur. Üçüncü bölümde ise infâkın toplumsal dayanışma, yardımlaşma ve barış üzerindeki işlevi ele alınmış; tasavvufî infâk anlayışının tarihsel tecrübelerden modern sivil toplum anlayışına uzanan yansımaları incelenmiştir. Böylece infâkın hem bireysel mânevî olgunlaşma hem de toplumsal bütünleşme açısından taşıdığı çok yönlü değer ortaya konulmuştur.

Yüksek Lisans eğitimim boyunca, benden bilgi ve deneyimlerini esirgemeyen, çalışmalarımın tamamlanabilmesi için her türlü şartı sağlayan ve bana her zaman her türlü desteği sunan çok değerli danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Mikail Dumlu'ya, tezimin jüri üyeliğini yaparak bana katkıda bulunan Dr. Öğr. Üyesi Nazım Çınar ve Dr. Öğr. Üyesi Mesut Işık hocalarıma teşekkürlerimi sunarım. Çalışmalarım esnasında değerli yardımları ile bana yardımcı olan başta kıymetli abime ve eğitimin tüm süreçlerinde her türlü destekleriyle beni hiç yalnız bırakmayan aileme şükranlarımı sunarım.

İÇİNDEKİLER

TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI	iii
ÖZET.....	viii
ABSTRACT	ix
ÖNSÖZ	x
İÇİNDEKİLER	xii
KISALTMALAR	xv
GİRİŞ	1
I. Çalışmanın Amacı ve Önemi	1
II. Araştırma Yöntemi ve Kapsamı	2
III. Literatür Değerlendirmesi	4
BİRİNCİ BÖLÜM	6
TASAVVUFÎ DÜŞÜNCEDE İNFÂK KAVRAMI	6
1.1. İnfâk Kavramının Tanımı ve Etimolojisi	6
1.2. İnfâk Kavramının Kapsamı ve Boyutları	7
1.3. Tasavvufî Düşüncede İnfâk	11
1.4. Kur’ân-ı Kerîm’de İnfâk	12
1.5. Hadîs-i Şerîflerde İnfâk	15
1.6. İslâm Kültür ve Medeniyetinde İnfâk Müesseseleri.....	21
İKİNCİ BÖLÜM.....	24
TASAVVUFÎ DÜŞÜNCEDE İNFÂKIN MAHİYETİ VE UYGULAMA BİÇİMLERİ	24
2.1. Tasavvufî Düşüncede İnfâkın Tanımı	24
2.2. Tasavvufî Düşüncede İnfâkın Kısımları.....	27
2.2.1. Zekât: Sadece malın değil kalbin de temizliği.....	27
2.2.2. Vacip ve mendup infâklar: Gönün ahlâkî taahhüdü	28
2.2.3. Nâfile infâk: Fakr makamının ifadesi	30
2.2.4. Anlık ve durumsal infâklar: Rûhun ferâseti.....	31
2.3. Sûfîlerin İnfâk Anlayışı ve Uygulamaları	33
2.3.1. İbrahim b. Edhem’in infâk anlayışı	34

2.3.2. Ma‘rûf-i Kerhî’nin infâk anlayışı	36
2.3.3. Bâyezîd-i Bistâmî’nin infâk anlayışı	38
2.3.4. Cüneyd-i Bağdâdî’nin infâk anlayışı	40
2.3.5. Ebû Talib el- Mekkî’nin infâk anlayışı.....	42
2.3.6. İmam Gazâlî’nin infâk anlayışı.....	43
2.3.7. Abdülkâdir Geylânî’nin infâk anlayışı	44
2.3.8. Hoca Ahmet Yesevî’de infâk.....	47
2.3.9. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî’de infâk felsefesi	51
2.3.10. Yunus Emre’de insan sevgisi ve infâk anlayışı	59
2.4. İnfâk Kavramıyla Bağlantılı Olan Tasavvufî Kavramlar	64
2.4.1. Zühd.....	64
2.4.2. Fakr	66
2.4.3. Kanaat	67
2.4.4. Sabır	68
2.4.5. Tevekkül	70
2.4.6. Rızâ	71
2.4.7. Îsâr	72
2.4.8. İhsân.....	73
2.5. İnfâkın Tevhid, Nefs Terbiyesi ve Ahlâkî Arınma ile İlişkisi.....	75
2.5.1. Tevhid ve infâk ilişkisi	75
2.5.2. Nefsi arındırma yöntemi olarak infâk.....	78
2.5.3. Zühd ve fakr kavramlarının infâkla ilişkisi.....	85
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	90
TOPLUMSAL DAYANIŞMA VE BARIŞ ARACI OLARAK İNFÂK: GELENEKSEL VE MODERN YANSIMALARI.....	90
3.1. Toplumsal Dayanışma ve Barış Aracı Olarak İnfâk.....	90
3.1.1. Tasavvuf tekkelerinde infâk ve sosyal yardımlaşma	90
3.1.2. Toplumda infâk anlayışı ve kültürel temelleri.....	94
3.1.3. İnfâkın toplumsal barışa katkısı.....	97
3.2. Günümüzde Tasavvufî İnfâk Anlayışı ve Modern Yansımaları.....	100
3.2.1. Modern dönemde infâk uygulamaları ve etkileri.....	100
3.2.2. Tasavvufî infâkın modern sivil toplum kuruluşlarına yansımaları.....	106

3.2.3. İnfâkın günümüz toplumlarında mânevî ve sosyal işlevi	109
SONUÇ	115
KAYNAKÇA	120

KISALTMALAR

a.s.	: Aleyhisselam
b.	: Bin, ibn (oğul, oğlu)
bkz.	: Bakınız
c.c.	: Celle Celâluhû
çev.	: Çeviren
DİA	: Diyanet İslâm Ansiklopedisi
Dr.	: Doktor
haz.	: Hazırlayan
Hz.	: Hazreti
İFAV	: İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları
m.	: Milâdî
sav.	: Sallallâhu Aleyhi Vesellem
STK	: Sivil Toplum Kuruluşları
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
thk.	: Tahkik eden
ts.	: Tarihsiz
v.	: Vefat tarihi
vd.	: Ve diğerleri

GİRİŞ

İslâm düşüncesi, insanın yalnızca bireysel kurtuluşunu değil, aynı zamanda sosyal adaletin ve toplumsal huzurun da tesisini hedefleyen kapsamlı bir değerler sistemine sahiptir. Bu sistemin temel unsurlarından biri olan infâk, yalnızca maddî bir yardımlaşma biçimi değil, aynı zamanda ahlâkî ve mânevî gelişimin bir tezâhürü olarak kabul edilir. Kur'ân-ı Kerîm'de ve hadîs-i şerîf literatüründe sıklıkla üzerinde durulan bu kavram, özellikle tasavvufî anlayışta daha derin ve çok boyutlu bir anlama bürünmektedir. Sûfîler infâkı, Allah'a yakınlaşmanın, nefsin terbiyesinin ve hakikate erişmenin bir vesilesi olarak görmüş, bireysel olgunluğun ve toplumsal sorumluluğun ayrılmaz bir parçası kabul etmişlerdir.

İnfâkın, yalnızca zenginlerin yoksullara yardım etmesi değil, bireyin sahip olduğu her türlü nimeti, ilmi, sevgiyi, zamanı ve emeği Allah rızası için paylaşması olduğu yönündeki sûfî yorumlar, bu kavramın klasik fıkıh literatüründeki anlamının çok ötesine geçtiğini göstermektedir. Bu yönüyle infâk, yalnızca iktisadi bir mesele değil, aynı zamanda derin bir mânevîyatla iç içe geçmiş bir ibadet olarak karşımıza çıkar. Özellikle Cüneyd-i Bağdâdî (v. 297/909) ve Mevlânâ Celâleddîn-i-i Rûmî (v. 672/1273) gibi sûfîlerin infâk konusundaki yaklaşımı, infâkın insan ruhu üzerindeki etkilerini anlamak açısından oldukça dikkat çekicidir.

Modern dönemde ise infâk, kimi zaman yalnızca zekât ve sadaka gibi dar kalıplar içinde ele alınmakta, onun ruhsal ve ahlâkî boyutları ihmal edilmektedir. Hâlbuki infâk, günümüz Müslüman bireyinin yalnızca ekonomik anlamda değil, mânevî anlamda da sorumluluklarını yerine getirmesine imkân tanıyan çok yönlü bir ibadet biçimidir. Bu bağlamda infâk hem bireysel bir arınma hem de toplumsal huzurun sağlanması açısından önemli bir köprü işlevi görmektedir.

I. Çalışmanın Amacı ve Önemi

İnfâk, İslâm ahlâkının ve sosyal yapısının temel direklerinden biri olarak hem bireysel arınma hem de toplumsal huzurun tesisi açısından vazgeçilmez bir yere sahiptir. Tasavvufî düşüncede ise bu kavram, sadece maddî paylaşımı değil, aynı

zamanda mânevî bir boyut kazanarak vuslat yolunda Allah’a yakınlaşmanın bir vesilesi, nefis terbiyesinin bir yöntemi ve tevhid bilincinin bir tezâhürü olarak ele alınır.

Bu çalışmanın amacı, infâk kavramını tasavvufî düşüncenin temel ilkeleri çerçevesinde incelemek; tasavvuf klasiklerinden hareketle kavramın mânevî, ahlâkî ve toplumsal yönlerini ortaya koymak ve günümüz Müslüman bireyinin ve toplumunun bu kavrama nasıl yaklaşması gerektiği üzerine kavramsal bir temel geliştirmektir. Ayrıca çalışmada infâkın yalnızca fikhî veya iktisadî boyutuyla değil, bir mânevî eğitim disiplini olarak işleviyle birlikte ele alınması; zühd, fakr ve dervişlik anlayışıyla olan ilişkilerinin incelenmesi hedeflenmektedir.

Çalışmanın önemi ise infâkı, yalnızca ekonomik bir yardım eylemi olarak değil, bireyin nefisini arındırmasına katkı sağlayan bir ahlâkî eğitim aracı olarak ele almasıdır. Sûfilerin infâkı, kişinin dünya malına olan bağlılığını azaltan, cömertliği teşvik eden ve benlik iddiasını kırarak Allah’a teslimiyete yönelten bir araç şeklinde yorumlaması bu yaklaşımı güçlendirmektedir.

Kur’ân-ı Kerîm’de infâkın, bireyin Allah katında makbul bir yaşam sürme arzusunun ve takva bilincinin bir göstergesi olarak defalarca zikredilmesi de bu çalışmanın önemini artırmaktadır. “*Sevdiğiniz şeylerden Allah yolunda harcamadıkça asla iyiliğe erişemezsiniz*”¹ âyeti, infâkın sadece bir iyilik eylemi değil, aynı zamanda ruhsal bir olgunlaşma ve teslimiyetin göstergesi olduğunu ortaya koymaktadır.

Tasavvufî gelenek çerçevesinde infâk kavramının çok boyutlu doğasını yansıtması hem ilmî hem de ahlâkî bakımdan özgün bir katkı sunmasını sağlamaktadır. Böylece infâk, yalnızca sosyal yardımlaşmanın bir aracı olmayıp, bireyin nefis terbiyesini sağlayan bir mânevî eğitim olarak anlam kazanmaktadır.

II. Araştırma Yöntemi ve Kapsamı

Bu çalışma, nitel araştırma yöntemine dayalı olarak yürütülmüş olup, literatür taraması esas alınmıştır. İnfâk kavramının tasavvufî anlam ve işlevini tespit edebilmek

¹ Âl-i İmrân, 3/92.

amacıyla hem klasik dönem sûfî literatürü hem de modern akademik kaynaklar analiz edilmiştir. Araştırmada özellikle tasavvufun temel metinleri ve önemli temsilcilerinin eserleri öncelikli başvuru kaynağı olarak değerlendirilmiştir. İmam Gazzâlî (v. 505/1111) gibi sûfilerin eserleri ve düşünceleri, çalışmanın teorik temelini oluşturmaktadır.

Araştırmada yöntem olarak betimleyici ve çözümleyici yaklaşımlar bir arada kullanılmış, infâk kavramı hem etimolojik hem de bağlamsal olarak incelenmiştir. Bu bağlamda, Kur'ân-ı Kerîm âyetleri ve hadîs-i şerîfler, tasavvufî yorumlarıyla birlikte değerlendirilmiş, kavramın tarihsel süreçte geçirdiği anlam değişimleri dikkate alınarak yorumlamaya gidilmiştir. Özellikle sûfilerin infâka yükledikleri mânevî anlamlar, klasik metinler ışığında çözümlenmiştir. Ayrıca infâkın zühd, fakr, tevekkül, îsâr gibi kavramlarla ilişkisi açıklanarak tasavvufî kavramlar arasındaki karşılıklı etkileşim gösterilmiştir.

Bu çalışma, infâkın günümüz Müslüman toplumlarındaki yansımalarını ele almış, özellikle bireysel pratikler ve sivil alandaki tezahürleri üzerine genel bir çerçeve sunulmuştur. Ancak bu değerlendirmeler alan araştırmasına değil, yorum ve literatür analizine dayanmaktadır. Buna rağmen tarihsel arka plan dikkate alınarak infâk anlayışının günümüzdeki karşılıklarının daha iyi anlaşılması amaçlanmıştır.

Araştırmanın kapsamı, İslâm düşüncesi ve özel olarak da tasavvufî gelenekle sınırlıdır. Diğer dinlerdeki yardım ve paylaşım pratikleri bu çalışmanın sınırları dışında tutulmuştur. Ayrıca infâkın fikhî boyutu detaylı biçimde işlenmemiş, yalnızca konu bütünlüğü sağlamak adına yeri geldikçe değinilmiştir. Bunun yerine infâkın ahlâkî ve mânevî boyutu merkeze alınarak bireysel dönüşümdeki etkisi vurgulanmıştır.

İnfâk kavramının tasavvufî yönü, klasik kaynakların yaklaşımı temel alınarak incelenmiş; buna ek olarak modern tasavvuf literatüründen de sınırlı ve seçici biçimde yararlanılmıştır. Bu başvurular, konunun farklı boyutlarının anlaşılmasına katkı sağlamakla birlikte, metnin tasavvufî çizgisi ve özgün yapısı titizlikle korunarak değerlendirilmiştir.

Sonuç olarak bu araştırma, tasavvufun temel kaynakları doğrultusunda infâk kavramına dair kapsamlı, derinlikli ve disiplinli bir okuma sunmayı amaçlamaktadır. Çalışmanın amacı doğrultusunda, yöntem ve kaynak kullanımı, doğrudan metin temelli çözümlemeye dayandırılmış, yorumlar ise tarihî ve tasavvufî bağlamdan kopmadan sunulmuştur.

III. Literatür Değerlendirmesi

Bu çalışmada ele alınan infâk kavramı hem klasik İslâm literatüründe hem de modern akademik kaynaklarda farklı boyutlarıyla ele alınmıştır. Özellikle tasavvufî geleneğin bu kavrama yüklediği anlam ve işlevler, çalışmanın temelini oluşturmuştur. İnfâkın yalnızca maddî bir paylaşım değil, aynı zamanda bireyin mânevî arınmasına ve toplumsal adaletin tesisi için aktif sorumluluk almasına dair bir bilinç olduğu anlayışı, çoğunlukla sûfî metinlerde karşılık bulmaktadır. Bu nedenle literatür değerlendirmesinde, öncelikle sûfilerin kaleme aldığı klasik metinlere başvurulmuş, ardından modern yorumlar ve akademik çalışmalar ışığında kavramın günümüzdeki izdüşümleri incelenmiştir.

Tasavvufî kaynaklar arasında İbnü'l-Arabî'nin (v. 638/1240) “*el-Fütûhâtü'l Mekkiyye*”si, infâkın bâtınî boyutunu açıklayan en derinlikli metinlerden biri olarak değerlendirilmiştir. Müellif, infâkı sadece bir yardım biçimi değil, kalbin dünyevî arzulardan arındırılması süreci olarak yorumlanmıştır.² Mevlânâ Celâleddîn-i-i Rûmî'nin “*Mesnevî*”si ise infâkı sevgi, irade ve ihlâs temelinde yorumlayarak, bu eylemi bir “gönül cömertliği” olarak sunar.³ Bu metinlerde infâk, bir davranıştan ziyade ahlâkî bir hal olarak değerlendirilmiştir.

İmam Gazzâlî'nin *İhyâü Ulûmi'd-Dîn* adlı eseri hem ahlâkî hem de amelî boyutlarıyla infâkın işlevlerini açıklaması bakımından önemli bir başvuru kaynağı olmuştur. Gazzâlî, infâkı nefsin arındırılması (tezkiye) ve takvâya ermenin bir yolu olarak ele alır. Kalpteki dünya sevgisinin infâkla giderilebileceğini sıkça vurgulayarak,

² Muhyiddîn Muhammed b. Alî b. Muhammed el-Arabî et-Tâî el-Hâtîmî, *el-Fütûhâtü'l Mekkiyye*, çev. Ekrem Demirli, (İstanbul: Litera Yayıncılık, 2013), IV/305.

³ Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, çev. Avni Konuk, (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2011) 4/2672.

bu eylemin nefsin terbiye ve kalbin yücelme sürecinde merkezi bir işlev üstlendiğini belirtmiştir.⁴

Modern literatürde ise infâk kavramına dair sınırlı sayıda ama nitelikli çalışmalar mevcuttur. Özellikle Süleyman Uludağ ve Mahmud Erol Kılıç gibi akademisyenlerin kaleme aldığı eserlerde, infâkın tasavvufî boyutuna dair çözümlemelere yer verilmiş, kavramın çağdaş yorumu yapılmıştır. Süleyman Uludağ, infâkı tasavvufun “ihlâs ve kanaat” gibi temel ilkeleriyle ilişkilendirirken,⁵ Mahmud Erol Kılıç, infâkı bir tür “varlıktan geçiş” ve “benlik yıkımı” olarak değerlendirmiştir.⁶ Bu yorumlar, klasik kaynaklarla uyumlu bir bakış açısı sunmakla birlikte, günümüz bireyinin psikolojik ve toplumsal gerçekliğine de hitap etmektedir.

Bunun yanında bazı çağdaş araştırmalarda infâk, daha çok zekât, sadaka ve vakıf gibi kurumlarla bağlantılı olarak iktisadi ve sosyal yönüyle ele alınmıştır. Bu çalışmalar, fikhî çerçevede kalsa da tarihî süreçte infâkın kurumsallaşmasına dair önemli veriler sunmaktadır. Ancak bu çalışmanın amacı, infâkı tasavvufî düşüncenin iç yapısı içinde ele almak olduğundan, söz konusu eserler sadece sınırlandırılmış referanslarla kullanılmıştır.

Sonuç olarak bu çalışma, tasavvufî literatür başta olmak üzere klasik İslâm düşüncesinin temel kaynaklarını esas almış, infâk kavramının tarihî, ahlâkî ve mânevî derinliğini bu metinler üzerinden analiz etmeye çalışmıştır. Modern literatür ise destekleyici ve tamamlayıcı bir bakış açısı olarak değerlendirilmiş, infâkın günümüz toplumsal yapıları içinde nasıl yeniden anlamlandırılabilceğine dair yorumlara sınırlı ölçüde yer verilmiştir. Böylece kavramın hem teorik hem de yaşanabilir yönleri akademik bütünlük içinde ortaya konulmuştur.

⁴ Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed el-Gazzâlî, *İhyâu Ulûmi'd-Dîn*, çev. Ahmed Serdaroğlu, (İstanbul: Bedir Yayınevi, 1974), 4/593.

⁵ Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, (İstanbul: Kabalcı Yayıncılık, 2012), 206.

⁶ Mahmud Erol Kılıç, *Tasavvufa Giriş*, (İstanbul: Sufi Kitap Yayınları, 2022), 40.

BİRİNCİ BÖLÜM

TASAVVUFÎ DÜŞÜNCEDE İNFÂK KAVRAMI

1.1. İnfâk Kavramının Tanımı ve Etimolojisi

İnfâk kelimesi, Arapça kökenli olup اِفْعَالْ vezninde yer alan اَنْفَقَ fiilinin mastarından türetilmiştir. Bu fiil, sülâsî kökler arasında yer alan *nefeka* (نَفَقَ) veya *nefika* (نَفِقَ) şeklinde de kullanılır. نَفَقَ kelimesinin anlam alanı oldukça geniştir ve klasik Arap dilinde farklı bağlamlarda kullanımı söz konusu olmuştur. Bu kelime, esas olarak "azalmak, tükenmek, bitmek, yok olmak, kaybolmak"⁷ anlamlarını taşıırken, aynı zamanda "insanın rûhunun bedenden çıkması, ölüm"⁸ gibi daha metafizik bir anlam yüklenmiştir. Bunun yanı sıra, "revaç bulmak, rağbet görmek"⁹ veya ticaretin bağlamında, "eşyanın pahalalanması" gibi ticari anlamlar da barındırmaktadır. Bu bağlamda, "nefeka" kelimesinin çeşitli anlamları, infâk kavramının tasavvufî düşüncede ne denli derin ve çok boyutlu bir kavram olduğunu gösterir.

İnfâk (نَفَقَ - نَفَقَ - اِنْفَاكًا) kelimesi ise, rubâî (dört harfli) bir fiil olup, اِفْعَالْ kalıbında kullanılmaktadır. İnfâk, bu bağlamda "malı elden çıkarmak, harcamak, sarfetmek"¹⁰ anlamına gelir ve özellikle maddî kaynakların bir başkasıyla paylaşılması sürecini ifade eder. "Nafaka vermek" gibi anlamlar da infâkın kapsadığı başka anlam boyutlarını oluşturur;¹¹ burada nafaka, maddî olarak ihtiyaç sahiplerine yapılan yardımların ve geçim desteğinin ötesinde, bir kişinin mal ve mülkünü Allah rızası için sarf etmesi anlamına gelir. İnfâk, sadece fiziksel olarak bir şeyin harcanması anlamını taşımaz, aynı zamanda kişinin sahip olduğu kaynakları, yetenekleri ve potansiyeli

⁷ Halil b. Ahmet el-Ferâhidî, *Kitâbu'l-Ayn*, thk: Dr..Mehdi el-Mahzumî ve Dr. İbrahim es-Samirâî, (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1988), V/177; İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem, *Lisânu'l-Arab*, (Beyrut: Dâr Sâdır, 1990), X/357-358; İbn Fâris, Zekeriyya, Ebi'l-Huseyin Ahmed, *Mu'cemu Makâyisi'l-Luga*, (Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1991), V/454.

⁸ el-Ferâhidî, *Kitâbu'l-Ayn*, V/177; İbn Fâris, *Mu'cemu Makâyisi'l-Luga*, V/454; Cevherî, İsmail b. Hammad, *es-Sıhah*, thk: Ahmed Abdu'l-Gafur Attar, (Beyrut: Dârü'l-İlm, 1990), IV/1560.

⁹ el-Ferâhidî, *Kitâbu'l-Ayn*, V/177; İbn Fâris, *Mu'cemu Makâyisi'l-Luga*, V/454; Cevherî, *es-Sıhah*, IV/1560.

¹⁰ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, X, 358.

¹¹ Ayhan Kaya, *Kur'an'da İnfâk Kavramı* (Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009), 25.

başkalarının yararına sunması anlamına da gelir. Bu bağlamda infâk, tasavvufî düşüncede sadece maddî yardımlar yapmakla sınırlı kalmaz; aynı zamanda bir insanın mânevî değerlerini ve bilgilerini de başkalarına aktarması, toplumsal adaletin sağlanmasında rol alması ve bireysel egolarını aşarak başkalarının ihtiyaçlarına duyarlı hale gelmesi gibi geniş bir anlam içerir.¹²

Terim olarak en genel anlamıyla "infâk", hak yolunda malı ve canı seve seve feda etmek anlamına gelir.¹³ Bu kavram, farz olan veya nâfile olarak gerçekleştirilen yardımları ve harcamaları kapsar. İnfâk, kişinin malını ya da gelirini, karşılık beklemezsizin muhtaçların ihtiyaçlarını karşılamak üzere aynî (mal veya eşya) ya da nakdî (para) olarak harcaması demektir.¹⁴ Tasavvufî ve İslâmî düşüncede infâk, yalnızca bir maddî yardım değil, aynı zamanda bir ruhsal ve ahlâkî erdemin tezâhürüdür. Bu bağlamda, infâk eylemi, insanın nefsinden arınmasını ve Allah’a daha yakın olmasını sağlayan bir ibadet olarak değerlendirilir.

1.2. İnfâk Kavramının Kapsamı ve Boyutları

İhtiyaç kavramı, Arapça’da “bir şeye muhtaç olmak, arzu ve rağbetle yönelmek” anlamına gelen bir kökten türetilir.¹⁵ Bu kök, klasik sözlüklerde eksiklik, yönelme, talep ve gereksinim gibi anlamlarla açıklanmakta; kavram hem maddî hem mânevî yönüyle geniş bir içerik kazanmaktadır.¹⁶ Bu bağlamda hâcet, ihtiyaç duyulan veya talep edilen şey anlamını taşır. Çoğul formu olan hâcât ve havâic, insanların bireysel ve toplumsal yaşamlarını sürdürebilmeleri için gerekli olan tüm maddî ve mânevî unsurları kapsar. Kavram, insan yaşamının devamlılığını sağlayan zarurî

¹² Mustafa Çağrııcı “İnfâk”, *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 2000), 22/289-290; Ömer Nasûhi Bilmen, *Hukuk-i İslâmiyye ve İstılâh-ı Fıkhiyye Kâmusu*, (İstanbul: Bilmen Yayınevi), 4/109, 223.

¹³ Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 187.

¹⁴ Râgıb el-İsfahânî, el-Huseyin b. Muhammed, *el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân*, thk: Safvan Adnan Davudî, (Beyrut-Dımesk: Dârü'l-Kalem, 2002), 819.

¹⁵ Rahmi Yaran, “İhtiyaç”, *Türkiye Diyanet Vakfı (TDV) İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 2000), 21/573-574.

¹⁶ Yaran, “İhtiyaç” 573.

gereksinimlerden, daha yüksek yaşam standartlarına yönelik taleplere kadar geniş bir alanı içine alır.

İhtiyaç, insanın varoluşsal özelliklerinden biri olup, yaratılışının temel unsurlarından biri olarak ele alınmaktadır. İnsan, doğası gereği bağımlı ve muhtaç bir varlık olarak, çevresiyle sürekli bir etkileşim içerisinde. Bu etkileşim hem bireysel hem de toplumsal açıdan çeşitli ihtiyaçların karşılanmasını zorunlu kılar. İhtiyaçların karşılanması noktasında insanoğlu, sadece fizyolojik taleplerini değil, aynı zamanda mânevî ve sosyal gereksinimlerini de gidermeye yönelik bir çaba içerisinde.¹⁷

İhtiyacın zıttı olarak ifade edilen istiğnâ, kişinin ihtiyaç sahibi olduğunu inkâr etmesi ya da kendisini Allah’a muhtaç hissetmemesi anlamına gelir. Bu durum, insanın yaratılış amacını unutmasına ve yaratıcıya karşı bir tür isyana yönelmesine yol açar. İhtiyaç sahibi olmak, insanı hemcinsleriyle iş birliği yapmaya ve toplumsal bir düzen içerisinde yaşamaya sevk eder. Bundan dolayı bireyin tüm faaliyetleri, bir ihtiyacın karşılanması ya da bir talebin yerine getirilmesi ekseninde şekillenir.

İnsanların yeme, içme, barınma, korunma, iletişim ve diğer temel gereksinimleri, insanlığın varoluşundan bu yana süreklilik arz eden ortak unsurlardır. Kur’ân-ı Kerîm’de Allah Teâlâ, insan türüne olan rahmetini ve inâyetini, bu ihtiyaçların nasıl karşılanacağını onlara öğretmek suretiyle göstermiştir. İnsanlık, Allah’ın verdiği bu ilham sayesinde fitratına uygun bir şekilde yaşamını sürdürebilmektedir.

İslâm düşüncesinde ihtiyaçlar, genel olarak üç ana kategoriye ayrılmıştır:¹⁸

1. Zarûriyyât: İnsan yaşamının sürdürülebilmesi için elzem olan temel gereksinimlerdir. Bu grup, dinin korunması, aklın muhafazası, neslin devamı, malın korunması ve hayatın sürdürülmesi için gerekli unsurları içerir.
2. Hâciyât: Hayatın daha rahat ve sıkıntısız bir şekilde sürdürülmesini sağlayan, zarûf olmayan ancak eksikliğinde bireyi zora sokan gereksinimlerdir. Bu

¹⁷ Yaran, “İhtiyaç” 573.

¹⁸ Yaran, “İhtiyaç” 573.

gruba giren ihtiyaçlar karşılanmadığında, birey ve toplum ciddi sıkıntılar yaşayabilir.

3. Tahsîniyyât: İnsan yaşamını güzelleştiren, konfor ve estetik sağlayan gereksinimlerden oluşur. Bu tür ihtiyaçlar, bireyin yaşam kalitesini artırmak için faydalı olsa da karşılanmamaları durumunda hayatın temel düzeni bozulmaz.

Bu üçlü ayırım, İslâm hukukunda ve ahlâk felsefesinde, bireylerin ve toplumların ihtiyaçlarını sınıflandırma açısından büyük bir öneme sahiptir. İnsanların ihtiyaç düzeyleri ise toplumsal ve bireysel farklılıklar gösterebilir. Örneğin, bedeviler gibi ilkel şartlarda yaşayan toplulukların ihtiyaçları ile medeni toplumlarda yaşayan bireylerin gereksinimleri arasında belirgin farklar bulunmaktadır.¹⁹

Fakihler, temel ihtiyaçları belirlerken, kişisel tercihlere dayalı bir anlayıştan ziyade objektif ölçütler kullanmışlardır. Bu bağlamda, bir bireyin ve ailesinin yaşamını sürdürebilmesi için gerekli olan bir yıllık yiyecek, giyecek, barınma, sanat ve meslek aletleri, oturlan ev, ev eşyası ve eğitim amaçlı kitaplar gibi unsurlar, asli ihtiyaçlar olarak değerlendirilmiştir. Bu ihtiyaçlar, bireyin yaşamını onurlu bir şekilde sürdürebilmesi ve toplum içerisinde varlığını devam ettirebilmesi için zorunlu unsurlar olarak görölmektedir.²⁰

İnfâk bağlamında, bireylerin öncelikle zarûriyyât türünden ihtiyaçları karşılamaları, ardından hâciyât türündeki gereksinimlere yönelmeleri, son olarak ise tahsîniyyât grubundaki ihtiyaçları dikkate almaları gerekmektedir. Bu sıralama, infâkın adaletli ve etkili bir şekilde gerçekleştirilmesine olanak sağlar.

Kur’ân-ı Kerîm’de sıkça geçen “sadaka” kavramı, teberru, hibe ve hediye gibi gönüllü olarak yapılan her türlü yardım ve bağışı kapsamaktadır. Bu kavramlar, İslâm ahlâkı ve hukukunda geniş bir anlam alanına sahiptir.

¹⁹ şah Veliyyullah Dihlevî, *Hüccetullahi’l Bâliğa*, ev. Mehmet Erdoğan, (İstanbul: İz Yayıncılık, 1994), 1/130.

²⁰ Yaran, “İhtiyaç” 573.

Teberru, bir kişinin kendi malvarlığından, başkalarının yararına olacak şekilde, hiçbir karşılık beklemeक्सizin yaptığı harcamalar ve bağışlardır. Bu kavram, hukuki bir terim olarak, bir malvarlığı üzerinde sahibinin karşılıksız bir şekilde tasarrufta bulunmasını ifade eder. Hibe ise, bir kişinin mülkiyetindeki bir malı bedelsiz olarak bir başkasına devretmesi anlamına gelir. Hibe, İslâm hukukunda hukuki bir akit olarak değerlendirilir ve bağışlayana *vâhib*, bağışlanana *mevhûb leh*, bağış konusu mala ise *mevhûb* denir.²¹

Hediye, bireyler arasında sevgi ve dostluk bağlarını güçlendirmek amacıyla verilen karşılıksız armağanlardır.²² Hz. Peygamber (sav.), hediyeleşmeyi teşvik etmiş ve bu davranışın toplum içindeki kin ve nefreti ortadan kaldırdığını ifade etmiştir: “*Hediyeleşiniz, çünkü hediye kalplerdeki kin ve nefreti yok eder*”.²³ Hediye, sosyal ilişkilerin güçlendirilmesi ve insanlar arasındaki muhabbetin artırılması açısından büyük bir öneme sahiptir.

Teberru, hibe ve hediye, infâkın gönüllü birer boyutunu oluşturmaktadır. Bu eylemler, varlıklı bireylerin ihtiyaç sahiplerine yardım etmesine olanak tanıdığı gibi, toplumdaki dayanışmayı ve yardımlaşmayı da teşvik etmektedir.

İnfâk, sadece maddî yardımları değil, Allah’ın insana bahşettiği tüm nimetlerin paylaşımını kapsamaktadır. Kur’ân-ı Kerîm’de, “*Ve size verdiğimiz rızıklardan infâk ediniz.*”²⁴ ve “*... Onlara rızık olarak verdiklerimizden infâk ederler.*”²⁵ âyetleri, infâkın çok yönlü bir kavram olduğunu ortaya koyar.

Rızık, yalnızca maddî kazançları değil, insana mahsus tüm nimetleri kapsayan bir terimdir. Sağlık, bilgi, yetenek ve zaman gibi unsurlar da bu kapsamda değerlendirilebilir. İnfâk, mal ve mülk ile sınırlı olmayıp, bireyin sahip olduğu bilgi, tecrübe, zaman ve emeğin paylaşılmasıyla da gerçekleşebilir.

²¹ İbn Manzûr, *Lisânu 'l-Arab*, I/803.

²² Bardakoğlu, Ali, “Hediye”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 1998), 17/151–153.

²³ Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre es- Sülemî, *Sünenü 't-Tirmizî*, (Riyad: Dâru's-Selâm, 2000), *Velâ*, 6.

²⁴ el-Münâfikûn, 63/10

²⁵ el-Bakara, 2/3

Bu bağlamda, kişinin ilmini yayması, zamanı toplum yararına kullanması veya insanlığa faydalı işler yapması da infâk olarak değerlendirilmektedir. Allah yolunda canını feda etmek ise infâkın en üst düzeyini temsil eder.²⁶ Infâk, kişinin sahip olduğu nimetlerin şükrünü eda etmesinin bir yoludur ve toplumda yardımlaşma ve dayanışmanın temel taşlarından biridir.

1.3. Tasavvufî Düşüncede Infâk

Infâk kavramı, tasavvufî literatürde genellikle bir tür nefsanî arınma aracı olarak görülür. İnsan, maddî ve mânevî dünyasında sahip olduğu her şeyi Allah rızası için harcadıkça, dünya malına karşı olan bağları zayıflar ve nefsini aşma noktasına gelir. Bu, tasavvuf anlayışında "zühd" ve "kanaat" gibi erdemlerle yakından ilişkilidir ve bir kişinin mânevî olgunlaşması için gerekli bir aşamadır. Dolayısıyla infâk, yalnızca ekonomik ya da sosyal bir eylem değil, aynı zamanda mânevî bir temizlik ve kişisel gelişim süreci olarak kabul edilir.

İbnü'l-Arabî ise infâkın, görünürde malı paylaşmakla ortaya çıktığını, derinlerde ise kalbin dünyevî arzulardan arınmasını sağladığını böylece insanın hem maddî hem de mânevî olarak temizlendiğini ifade eder.²⁷ Ona göre, gerçek infâk yalnızca görünen bir sadaka değil, aynı zamanda nefsin sahip olduğu her türlü bağdan arınarak Allah'a yaklaşmasını sağlayan bir arınma vesilesidir. Bu düşünce, infâkın yalnızca bireysel bir eylem olmadığını, aynı zamanda kişinin rûhî tekâmülüne katkıda bulunan bir süreç olduğunu göstermektedir.

Tasavvufî metinlerde infâk, zühd ve fakr kavramlarıyla da yakından ilişkilendirilmiştir. Zühd, dünya nimetlerine karşı gönülde bir bağ oluşturmamayı²⁸, fakr ise kişinin Allah karşısındaki mutlak acziyetini fark etmesini ifade eder.²⁹ Bu bağlamda infâk, sûfinin yalnızca maldan değil, benlik iddiasından da vazgeçmesini sağlayan bir araç olarak görülür.

²⁶ Çağrı, "Infâk" 289-290.

²⁷ İbnü'l-Arabî, *el-Fütûhâtü'l Mekkiyye*, IV/308.

²⁸ Kuşeyrî, *er-Risâletü'l Kuşeyriyye*, 209.

²⁹ Kuşeyrî, *er-Risâletü'l Kuşeyriyye*, 363.

İnfâk kavramının temel unsurlarından biri, "sarf etme" ya da "harcama" fiilidir. Bu sarf etme eylemi, mutlak bir anlam taşır; yâni yalnızca hayır işlerini değil, aynı zamanda hayra zıt işler için yapılan harcamaları da ifade edebilir. Ancak İslâmî öğretiler ışığında bu kavram, Allah'a itaat ve ibadet niyetiyle yapılan, İslâm toplumunun yararına katkı sağlayan her türlü harcama için özel bir anlam kazanır. Kur'ân-ı Kerîm'de ve hadîs-i şerîflerde infâk kavramına ilişkin âyet ve rivâyetlerin değerlendirilmesi sonucunda, Allah'ın hoşnutluğunu elde etme amacı güden her türlü mâlî fedakârlığın "Allah yolunda infâk" olarak kabul edildiği anlaşılmaktadır.³⁰

Sonuç olarak, infâk kavramı, İslâmî değerlerin ve tasavvufî erdemlerin bir yansıması olarak hem bireysel hem de toplumsal düzeyde önemli bir yere sahiptir. İnfâk, maddî ve mânevî anlamda insanın kendisini aşmasını, Allah'a yakınlaşmasını ve toplumsal sorumluluk bilinciyle hareket etmesini sağlayan, kapsamlı bir ahlâkî öğreti olarak anlaşılmalıdır.

1.4. Kur'ân-ı Kerîm'de İnfâk

Kur'ân-ı Kerîm'de "infâk" kelimesi bir âyette mastar olarak yer almaktadır. Bunun yanı sıra, dört âyette mastarı müevvel formunda kullanılmıştır. "İnfâk"ın ism-i fâili olan "münfik" kelimesi ise bir âyette sıfat olarak "münfikîn" şeklinde geçmektedir. Ayrıca, on sekiz âyette fiilin mâzî formu, dokuz âyette emr-i hâzır yapısı ve bir âyette ise emr-i gâib formunda iki kez kullanılmıştır. Bunun yanında, otuz beş âyette muzâri fiilin farklı çekimleriyle yer almış olup toplamda yetmiş kez kullanıldığı görülmektedir.³¹ "İnfâk" kelimesinin kökü olan "nafâk" ve "nafak"tan türeyen diğer sözcüklerle birlikte değerlendirildiğinde, Kur'ân'da bu kökten gelen kelimelerin toplamda yüz on bir kez geçtiği tespit edilmektedir. Bu kullanımların iki tanesi sıfat-ı müşebbehe kalıbında "نَفَقَاتُ" şeklinde, bir tanesi ise çoğul olarak "نَفَقَاتُ" biçiminde geçmektedir. Ayrıca, bir defa da mastar formunda "nafak" olarak isim hâlinde yer almaktadır.³²

³⁰ Çağrı, "İnfâk" 289.

³¹ Kaya, *Kur'ân'da İnfâk Kavramı*, 33.

³² Kaya, *Kur'ân'da İnfâk Kavramı*, 33.

Kur'ân-ı Kerîm, infâk kavramını bireysel ve toplumsal sorumlulukları teşvik eden önemli bir ilke olarak sunar. İnfâk, sahip olunan maddî ve mânevî varlıkların Allah rızası için harcanması anlamına gelir³³ ve İslâm'ın sosyal dayanışmayı destekleyen temel kavramlarından biri olarak öne çıkar.

İnfâk, Arapçada “bir şeyin tükenmesi veya elden çıkması”³⁴ anlamına gelen نَفَقَ kökünden türetilmiştir. İnfâk, farz ibadet olan zekâtı da içerirken, nâfile olarak yapılan gönüllü yardımları da kapsar. Kur'ân'da bu kavram, sosyal dayanışmayı güçlendirmek için önemli bir araç olarak görülmektedir. İbn Abbas'ın yorumlarına göre, infâk hem farz hem de isteğe bağlı yardımları içerir. Nitekim “*Onlar kendilerine verdiğimiz mallardan Allah yolunda harcarlar*”³⁵ âyeti, bu kavramın kapsamını açıkça ifade eder.³⁶ İbn Cerîr, söz konusu âyeti tefsir ederken, müminlerin Rablerinin kendilerine bahsettiği helâl ve temiz rızıktan kazandıkları malların zekâtını ödediklerini, haram unsur taşımayan meşrû harcamalarda bulunduklarını ifade etmiştir.³⁷ Âlûsî'ye göre ise zekât, malın tamamının verilmesini gerektirmez, malın belirli bir kısmının Allah yolunda harcanmasını ifade eder ve bu fiil, infâk sıfatını kazandırır.³⁸

Kur'ân'da infâk kavramı farklı âyetlerde geniş bir yelpazede ele alınmıştır. Müfessirler, infâkı hem farz olan zekât hem de gönüllü yardımları kapsayan bir kavram olarak değerlendirmiştir.³⁹ İnfâk, bireyin kendi malından başkalarına verdiği maddî yardımların yanı sıra, zaman, bilgi ve sevgi gibi mânevî destekleri de içerir. Bu anlamda, “*Altın ve gümüşü biriktirip de Allah yolunda harcamayanlar yok mu, işte*

³³ el-İsfahânî, *el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân*, 819.

³⁴ el-İsfahânî, *el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân*, 819.

³⁵ el-Bakara, 2/3.

³⁶ Gül, Ali Rıza. “Kur'ân'daki İnfâk Kavramının Anlam Yelpazesi.” *Dini Araştırmalar*, 8/22 (2005): 239-240; İsmail Hakkı Bursevî, *Rûhu'l-Beyân Kur'ân Meâli ve Tefsiri*, (İstanbul: Erkam Yayınları, 2014), 1/158-163.

³⁷ Taberî, İbn Cerir, *Câmiu'l-Beyân (Taberî Tefsiri)*, çev. Mehmet Keskin, (İstanbul: Hikmet Neşriyat, 2006), 1/37.

³⁸ Âlûsî, Ebu's-Senâ Mihâbuddin Mahmud, *Rûhu'l-Meânî*, (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî), ts. I/119.

³⁹ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân* (İstanbul: Buruc Yayınları, 2005), 1/428-429; Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dîni Kur'ân Dili* (İstanbul: Huzur Yayınevi, 2008), 1/98.

onlara elem verici bir azabı müjdele”⁴⁰ âyeti, infâkın bireysel ve toplumsal sorumluluklarla bağlantılı olduğunu açıkça ortaya koyar.⁴¹

Kuşeyrî, Kur’ân’daki ibadet hükümlerini yalnızca zahirî boyutlarıyla değil, aynı zamanda onların mânevî ve bâtinî yönleriyle birlikte ele almış bir müfessirdir. Nitekim Hac sûresi 41. ayetin tefsirinde, zekâtın hem mala hem de hâle ilişkin iki farklı vechesi bulunduğunu belirtir. Ona göre zengin kimseler, mallarının zekâtını tam olarak vererek ilahî emri yerine getirirken; fakir kimseler ise kendilerine ait hâllerin zekâtını vermekle mükelleftir. Kuşeyrî bu çerçevede, malın zekâtını “iki yüzden beş” olarak belirlerken, hâlin zekâtını ise iki yüz nefesten yüz doksan dokuz buçuğunun Allah için, geriye kalan yarım nefesin ise kişi için olması şeklinde sembolik bir ifadeyle açıklar. Ancak bu yarım nefesin dahi kişinin kendisine ait olmasının hakikatte uygun bir durum olmadığını vurgular.⁴²

Maide sûresi 12. ayetin tefsirinde de benzer şekilde ibadetlerin zahirî ve bâtinî boyutlarını birlikte yorumlayan Kuşeyrî, zenginlerin mallarını Allah yolunda İnfâk ettiğini, fakirlerin ise Allah’ı talep etme yolunda canlarını ve nefeslerini sarf ettiklerini ifade eder. Böylelikle o, zekât ve İnfâk kavramlarını yalnızca maddî bir yükümlülük olmaktan çıkarak, nefesin ve hâlin bile Allah’a adanmasını gerektiren derin bir mânevî sorumluluk alanı olarak yorumlamıştır.⁴³

Kur’ân’da infâk kavramı hem bireylerin mânevî yolculuklarında ilerlemelerine hem de toplumsal adaletin tesis edilmesine katkı sağlayan çok yönlü bir ibadet ve sorumluluk olarak karşımıza çıkar. Bu kavram, sadece maddî yardımları değil, aynı zamanda sevgi, bilgi ve zaman gibi mânevî değerlerin paylaşılmasını da kapsar.

⁴⁰ et-Tevbe, 9/34-35.

⁴¹ Ayhan Kaya, “Teorik ve Pratik Açıdan İnfâk ve İsar Ahlakı”, *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17/1, (2013) 306.

⁴² Kuşeyrî, Ebü’l-Kâsım Abdülkerîm b. Hevâzin b. Abdilmelik. *Letâîfü’l-işârât*, thk. Abdullatîf Hasan Abdurrahmân, (Beyrut: Dârü’l-kütübü’l-ilmîyye 2007), 2/324.

⁴³ Kuşeyrî, *Letâîfü’l-işârât*, 1/255.

1.5. Hadîs-i Şerîflerde İnfâk

Hadîs-i şerîflerde infâk kelimesi, genellikle harcamak veya sarf etmek anlamında kullanılmıştır. Örneğin, Hz. Peygamber, *“Kim Allah yolunda malını harcarsa, ona bunun karşılığı olarak yedi yüz kat sevap verilir”* buyurmuştur. Kur’ân ve hadîs-i şerîflerde geçen infâk türleri, fikhî açıdan iki ana kategoriye ayrılır. Bunlardan ilki, yerine getirilmesi zorunlu olan farz ve vacip infâk; diğeri ise yapılması zorunlu olmayan, ancak yapan kişinin büyük sevap kazanacağı nâfile, tatavvu (gönüllü) ve mendup infâktır. Farz ve vacip infâklar beş gruba ayrılır: zekât, nafaka, sadaka-i fitır, adak (nezir) ve kefâretler. Hz. Peygamber, bu tür infâklarla ilgili detaylı açıklamalar yaparak müminleri teşvik etmiştir.

Zekât; İslâm’ın beş temel esasından biri olan farz bir ibadettir. Allah Teâlâ, birçok âyette; *“Namazı kılın ve zekâtı verin”*⁴⁴ buyurarak zekâtın müminlere farz kılındığını bildirmiştir. Bir başka âyette ise *“Şüphesiz îman eden, salih ameller işleyen, namazı dosdoğru kılan ve zekât verenlerin mükâfatları Rableri katındadır. Onlar için korku yoktur, üzüntüye de kapılmazlar”*⁴⁵ ifadesiyle, zekâtın önemine vurgu yapılmıştır. Zekât, hicretin ikinci yılında (m. 623) orucun farz kılınmasının ardından farz olmuştur.

Hz. Peygamber, *“İslâm beş temel esas üzerine kurulmuştur: Allah’tan başka ilah olmadığına ve Muhammed’in O’nun elçisi olduğuna şahitlik etmek, namaz kılmak, zekât vermek, hacca gitmek ve Ramazan orucunu tutmak”*⁴⁶ buyurarak, zekâtın dinin temel ibadetlerinden biri olduğunu açıklamıştır. Ayrıca, Muaz b. Cebel’i Yemen’e gönderirken, *“Eğer namazı kabul ederlerse, Allah’ın onlara mallarından zekât verilmesini farz kıldığını bildir. Zekât, zenginlerden alınıp fakirlere verilen bir*

⁴⁴ el-Bakara, 2/43; el-Hac, 22/78; en-Nur, 24/56; el-Mücâdele, 58/18, el-Müzzemmil, 73/20.

⁴⁵ El-Bakara, 2/277.

⁴⁶ Müslim, Ebû’l Hüseyin el-Kuşeyrî, en-Nisâbü’rî Müslim b. el-Haccâc, *Sahîh-i Müslim*, (Riyad: Dâru’s-Selâm, 2000), “Îmân” 21.

haktır”⁴⁷ diyerek zekâtın bir ibadet ve toplumsal yardımlaşma vesilesi olduğunu vurgulamıştır.

Kur’ân’da zekâtla ilgili genel hükümler bulunurken, Hz. Peygamber, onun detaylarını açıklamış ve müminleri bu ibadeti yerine getirmeye teşvik etmiştir. Allah Teâlâ, Kur’ân’da zekâtın kimlere verilmesi gerektiğini açıklamıştır: Fakirler, düşkünler, zekât toplama görevlileri, kalpleri İslâm’a ısındırılacak kimseler, özgürlüğünü kazanmaya çalışan köleler, borçlular, Allah yolunda olanlar ve yolda kalanlar.⁴⁸ Hz. Peygamber ise zekât alamayacakları belirterek bu konudaki muhtemel soruları cevaplamıştır. Örneğin, “*Zengin zekât alması helal değildir*”⁴⁹ buyurarak, yalnızca gerçekten ihtiyacı olanların bu haktan faydalanabileceğini belirtmiştir. Ayrıca, savaşan askerler, zekât görevlileri ve toplumsal uzlaşma amacıyla borçlanan kişiler hariç, maddî durumu iyi olanların zekât alamayacağını ifade etmiştir. Bu temel belirlemeler, sonraki dönemlerde İslâm hukukçuları tarafından sistematik bir şekilde ele alınmış; Kur’ân ve sünnet ekseninde, dört mezhep imamı başta olmak üzere fakihler tarafından değerlendirilerek gerekli hükümler istinbat edilmiştir. Zekâtın farziyeti, nisap ölçüsü, ödeme zamanı ve sarf yerleri gibi hususlarda, naslar ışığında geliştirilen bu içtihatlar sayesinde zekât ibadeti sadece bireysel bir sorumluluk değil, toplumsal adaleti sağlayan yapısal bir kurum hâline gelmiştir.⁵⁰

Böylece, Hz. Peygamber’in hadîs-i şerîflerinde infâk kavramının detaylı bir şekilde ele alındığını, farz olan zekât ibadetinin kimlere verileceği, hangi mallardan ne kadar verilmesi gerektiği gibi pek çok hususun açıklandığını görmekteyiz.

Nafaka; bireyin hayatını idame ettirebilmesi için gerekli olan gıda, içecek ve diğer temel ihtiyaçlarını karşılamak üzere harcanan maddî değerlerdir. Kur’ân’da müminlerin özellikleri arasında infâk etmeleri de zikredilmiş olup, “*Onlar gayba inanırlar, namazı dosdoğru kılarlar ve kendilerine rızık olarak verdiğimizden infâk*

⁴⁷ Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail, *Sahih-i Buhârî*, (Riyad: Dâru’s-Selâm, 2000), “Zekât” 1.

⁴⁸ et-Tevbe, 9/60.

⁴⁹ Tirmizî, *Sünenü’t-Tirmizî* “Zekât” 23; Ebû Dâvûd, es-Sicistânî Süleyman b. Eş’as b. İshak el-Ezdî, *Sünen-i Ebû Dâvûd*, (Riyad: Dâru’s-Selâm, 2000), “Zekât”, 23.

⁵⁰ Vehbe Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, çev. Nurettin Yıldız, (İstanbul: Risâle Yayınları, 2015), 3/247-382.

ederler” âyeti bu duruma işaret etmektedir. Bu âyette bahsedilen infâk kavramı, farz olan zekâtı kapsadığı gibi, aynı zamanda vacip kabul edilen nafaka ile mendup statüsündeki sadakaları da içine almaktadır.⁵¹

Kur’ân’da, Allah’ın bahsettiği nimetlerde cimrilik yapmanın olumsuz bir tutum olduğu ifade edilerek şu şekilde buyrulmaktadır: “Allah’ın lütfundan kendilerine verdiği nimetleri harcamaktan kaçınanlar, bunun onlar için hayırlı olduğunu sanmasınlar. Aksine, bu onların aleyhine bir durumdur. Cimrilik ettikleri şey, kıyamet günü boyunlarına dolanacaktır.”⁵² Bu âyet, bazı müfessirler tarafından zekât vermeyen kimseler hakkında bir uyarı olarak değerlendirilirken, bazılarına göre ise ailesine ve yakın çevresine gerekli nafakayı sağlamayan bireyler hakkında da hüküm içermektedir.⁵³

Sadaka-i Fıtır; İslâm toplumunda sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı teşvik eden önemli ibadetlerden biri de sadaka-i fıtırdir. Fıtır sadakası, maddî durumu yetersiz olan kimselere belirli bir miktarda mal veya para verilmesini içeren bir ibadettir. Günümüzde fitre olarak da bilinen bu sadaka, bireyin sahip olduğu varlıklar üzerinden Ramazan ayının sonunda verilmesi gereken mâli bir yükümlülüktür. Aynı zamanda Ramazan ayına ulaşmanın bir şükrü olarak, bu mübarek ayda gerçekleştirilen ibadetlerin bereketinden istifade etmenin bir ifadesi olarak değerlendirilir.⁵⁴

Diğer ibadetlerde olduğu gibi, sadaka-i fıtır da hem bireysel hem toplumsal açıdan çeşitli hikmetler içermektedir. İbn Abbas’tan nakledilen bir rivâyete göre, Hz. Peygamber fıtır sadakasının, oruç tutan kimseyi faydasız ve uygun olmayan söz ve davranışlardan arındırıcı bir işlevi olduğunu belirtmiş; ayrıca bunun, yoksullara gıda desteği sağlamak amacıyla farz kılındığını ifade etmiştir.⁵⁵ Bu bağlamda, fıtır sadakasının, bireyin oruç ibadetini mânevî açıdan kemale erdirerek, onu hatalardan

⁵¹ Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmî'l-Kur’ân*, 1/220.

⁵² Âl-i İmrân, 3/180.

⁵³ Hayreddin Karaman, Mustafa Çağrı, İbrahim Kâfi Dönmez ve Sadrettin Gümüş, *Kur’ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, (Ankara : Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2023), I/724-725.

⁵⁴ Yunus Vehbi Yavuz, “Fitre”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 1996), 13/160-161.

⁵⁵ Ebû Dâvûd, *Sünenü Ebî Dâvûd*, “Zekât”, 18, İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd er-Rebeî el-Kazvinî, *Sünen-i İbn Mâce*, (Riyad: Dâru’s-Selâm, 2000), “Zekât”, 21.

arındırdığı ve günahlardan temizlediği söylenebilir. Aynı zamanda, bayram sevincini toplumun tüm kesimlerine yayarak ekonomik sıkıntı içindeki kimselerin de bayrama huzur içinde girmesine vesile olmaktadır. Hadîs-i şerîflerde bu sadakaya "zekât-ı fitır" adı da verilmiş olup, toplumdaki ekonomik dengenin korunmasına katkıda bulunmayı amaçlayan dini bir yükümlülük olarak kabul edilmiştir.

Kur'ân-ı Kerîm'de sadaka-i fitırın farz olduğuna dair doğrudan bir hüküm yer almamakla birlikte, Hz. Peygamber'in uygulamaları bu yükümlülüğün önemini vurgulamaktadır. Rivâyetlere göre, Hz. Peygamber sadaka-i fitır Müslümanlar için bir sorumluluk olarak belirlemiş, bu sadakanın köle-hür, erkek-kadın, küçük-büyük ayrımı gözetmeksizin verilmesini istemiştir. Ayrıca, belirlenen miktarın hurma ve arpa cinsinden bir sâ⁵⁶ ölçüsünde olması gerektiğini ifade etmiştir. Kays b. S'ad b. Ubâde'nin naklettiğine göre, Hz. Peygamber başlangıçta sadaka-i fitırın verilmesini teşvik etmiş, ancak zekâtın farz kılınmasının ardından bu sadakanın verilmesi konusunda herhangi bir yasaklama getirmemiştir. Sahâbe de bu uygulamaya devam etmiştir.⁵⁷

Hz. Peygamber, Ramazan Bayramı'nın, toplum içindeki yardımlaşma rûhunu güçlendiren bir vesile olması gerektiğini vurgulamış ve bu doğrultuda sadaka-i fitırın miktarını mümkün olan en düşük seviyede belirleyerek herkesin bu ibadeti yerine getirmesini sağlamaya çalışmıştır. Nitekim İbn Ömer, Hz. Peygamber'in sadaka-i fitır hurma ve arpa cinsinden bir sâ' olarak belirlediğini aktarmaktadır. Ebû Sa'îd el-Hudrî de sahâbenin bu sadakayı genellikle temel gıda maddeleri olan buğday, arpa, hurma, kuru üzüm ve yoğurt kurusundan bir sa' verdiklerini bildirmiştir.⁵⁸

Kefâretler; dinde yasaklanan fiillerin işlenmesi durumunda, bireylerin hem cezai bir yükümlülük altına girmesi hem de Allah'tan bağışlanma dilemesi amacıyla birtakım ibadetler belirlenmiştir. Bu kapsamda yer alan kefâret, işlenen günahın affedilmesi ve bireyin mânevî arınması için öngörülen bir telafî yöntemidir. Kefâret

⁵⁶ Bir sa', 3,444 gram'dır.

⁵⁷ İbn Mâce, *Sünenü İbn Mâce*, "Zekât", 21.

⁵⁸ Buhârî, *Sahîh-i Buhârî*, "Zekât", 73.

uygulamaları, oruç tutma, sadaka verme, köle azât etme veya fakirleri doyurma gibi mâli ve bedeni ibadetleri içermektedir.⁵⁹

Farz ve vacip infâk türlerinden biri olarak kabul edilen kefâretler ve adaklar, yerine getirilmesi gereken mâli ibadetler arasında sayılmaktadır. Kur'ân ve hadîs-i şerîflerde, bazı günah ve hataların telafisi için Allah hakkı olarak belirli kefâretler hükme bağlanmıştır. Kefâretin farklı türleri arasında kurban kesme, köle azât etme veya sadaka yoluyla ihtiyaç sahiplerine yardım etme gibi uygulamalar bulunmaktadır. Kur'ân'da bazı kefâretlerin detaylı bir biçimde açıklanmasına karşın, bazıları mücmel olarak zikredilmiş, bu hususlar Hz. Peygamber tarafından açıklığa kavuşturulmuştur. Bu şekilde, toplum içerisinde ihtiyaç sahibi bireylerin temel gereksinimlerinin karşılanması amacıyla farz ve vacip nitelikteki infâk türlerinin yerine getirilmesi hedeflenmiştir.

Kur'ân'da da nezir kavramına vurgu yapılmış ve adakların yerine getirilmesi gerektiği belirtilmiştir. "*Her ne çeşit nafaka verirsiniz veya herhangi bir adakta bulunursanız, Allah onu kesinlikle bilir*"⁶⁰ âyeti, verilen sözlere bağlı kalmanın dini bir sorumluluk olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, adaklar, nezirler ve yapılan vaatler, kişinin Allah katında riâyet etmesi gereken taahhütler arasında değerlendirilmiştir.

Mendûb (Gönüllü İnfâk); zorunlu tutulmayan, bireyin kendi iradesiyle gerçekleştirdiği infâk türü olarak nitelendirilmektedir. Bu tür infâk, yapan kişiye sevap kazandırmakta olup, İslâmî literatürde tatavvu (gönüllü infâk) ve sadakanın yanı sıra nâfile, mendûb, müstehab infâk gibi terimlerle de ifade edilmektedir. Bu kavram, bireyin yerine getirmesi durumunda mânevî karşılık alacağı, ancak yapmaması hâlinde herhangi bir cezai müeyyideye tabi tutulmayacağı veya toplum tarafından kınanmayacağı fiilleri kapsamaktadır. Bu tür fiiller, nâfile, mendûb, müstehab, tatavvu ve edeb/âdâb kavramlarıyla da açıklanmıştır.

⁵⁹ Rahmi Yaran, "Kefâret", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 25 /179-182.

⁶⁰ el-Bakara, 2/270.

Gönüllü infâk, farz ve vacip kapsamına giren infâk uygulamalarının dışında yer almakta olup, herhangi bir baskı veya zorlamaya maruz kalmadan, tamamen isteğe bağlı şekilde gerçekleştirilir. Bu bağlamda, fakirlere karşılıksız olarak ve yalnızca Allah'ın rızasını kazanma niyetiyle yapılan maddî yardımlar, bağışlar, vakıflar, hibeler, borç verme gibi hayır amaçlı harcamalar, gönüllü infâk kapsamında değerlendirilmektedir. Nitekim bir kudsî hadîs-i şerifte "*Kulum, kendisine farz kıldığım şeylerden daha sevimli bir şeyle bana yaklaşamaz. Kulum, nâfile ibadetlerle bana yaklaştırmaya devam eder; nihâyetinde onu severim. Onu sevince de artık onun işiten kulağı, gören gözü, tutan eli, yürüyen ayağı olurum. Benden bir şey isterse ona mutlaka veririm; bana sığınır, onu korurum*"⁶¹ buyrulur, isteğe bağlı yapılan amellerin Allah katındaki kıymetine dikkat çekilmiştir.

Kur'ân ve Sünnet'te yalnızca zekât ve fitre gibi infâk türleriyle yetinilmemiş, aynı zamanda bireylerin gönüllü olarak yardım etmeleri teşvik edilmiştir. Bu tür infâkların hem dünyevî hem de uhrevî yönlerden bireylere çeşitli mükâfatlar kazandıracağı bildirilmiştir.

Kur'ân-ı Kerîm'de infâkın mâhiyetine ilişkin çeşitli açıklamalar yer almakta olup, infâk edilecek malların belirlenmesi hususunda şu ifadeler geçmektedir: "*Sana neyi infâk edeceklerini soruyorlar. De ki: İhtiyaç fazlasını. İşte Allah, size âyetleri böyle açıklıyor, umulur ki düşünürsünüz*".⁶² Bu âyetten hareketle, bireyin kendisinin ve ailesinin zorunlu gereksinimlerini karşıladıktan sonra, elinde kalan fazlalığı infâk etmesi gerektiği anlaşılmaktadır.⁶³ Bir diğer âyette ise infâkın hangi kesimlere yönlendirilmesi gerektiği belirtilerek şu şekilde buyrulmaktadır: "*Sana neyi infâk edeceklerini soruyorlar. De ki: Hayır olarak infâk ettikleriniz anne-baba, akraba, yetimler, yoksullar ve yolda kalmışlar içindir. Hayır olarak ne yaparsanız, gerçekten Allah onu hakkıyla bilir*".⁶⁴ Bu âyet, mümin bireyin öncelikli olarak bakmakla yükümlü olduğu ailesinin temel ihtiyaçlarını karşılaması gerektiğini, ardından kalan

⁶¹ Buhârî, *Sahîh-i Buhârî*, "Rikâk" 38.

⁶² el-Bakara, 2/219

⁶³ Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, 3/50.

⁶⁴ el-Bakara, 2/215.

kısmı toplumsal dayanışma kapsamında ihtiyaç sahiplerine ulaştırması gerektiğini vurgulamaktadır.⁶⁵

Tarihi süreçte sahâbe neslinin de bu anlayışı benimsediği görülmektedir. Onlar, günlük ihtiyaçlarını belirledikten sonra, ellerinde bulunan fazla mallarını infâk etmişlerdir. Altın ve benzeri değerli varlıklara sahip olan sahâbîler ise bir yıllık zorunlu ihtiyaçlarını karşılayacak miktarı ayırdıktan sonra geriye kalan kısmı infâk etmişlerdir.

İnfâkın mâhiyetine dair bir diğer âyette ise, infâk eyleminin temelinde yalnızca bir yönelimin bulunmasının yeterli olmadığı, asıl erdemin Allah’a, âhiret gününe, meleklerle, kitaplara ve peygamberlere îman etmek olduğu ifade edilmiştir. Âyette, infâkta bulunmanın, mal sevgisine rağmen ihtiyaç sahiplerine yardım etmekle anlam kazandığı belirtilmektedir. Yetimler, yoksullar, yolda kalmışlar, ihtiyacı olanlar ve köleler bu yardımın muhatapları arasında zikredilmektedir. Ayrıca, namaz kılmak, zekât vermek, yapılan sözleşmelere bağlı kalmak ve zorluklar karşısında sabır göstermek de bu bağlamda değerlendirilmiştir.⁶⁶ Bu âyette infâk kavramının zekâtla birlikte anılması, burada kastedilen infâkın nâfile sadaka olduğunu düşündürmektedir. Nitekim Hz. Peygamber de bu hususu destekleyici şekilde, “*Malda zekâtın dışında da hak vardır*”⁶⁷ buyurmuş, bireyin malvarlığı üzerinden yalnızca zorunlu zekât yükümlülüğünü yerine getirmekle kalmayıp, gönüllü olarak da paylaşımda bulunması gerektiğine işaret etmiştir.

1.6. İslâm Kültür ve Medeniyetinde İnfâk Müesseseleri

İslâm kültür ve medeniyeti, infâkı yalnızca bireysel bir fazilet olarak değil, aynı zamanda toplumun adalet temelli düzenini kuran ve sürdüren bir müessese olarak ele almıştır. Bu yaklaşım, erken dönemlerden itibaren çeşitli sosyal kurumların ortaya çıkmasına vesile olmuş; infâk bilinci sadece zengin bireylerin ahlâkî davranışı olmaktan çıkarılıp, kurumsallaşmış bir dayanışma ağı hâline gelmiştir. Bu kurumların

⁶⁵ Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, 1/37.

⁶⁶ el-Bakara, 2/177.

⁶⁷ Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî* “Zekât” 27.

en başında gelen vakıf sistemi, yalnızca Osmanlı toplumu için değil, bütün İslâm dünyası için infâk rûhunun ete kemiğe bürünmüş hâlidir.

Vakıflar, servet sahiplerinin mallarının bir bölümünü Allah rızası için toplum yararına tahsis etmeleriyle kurulmuş; bu mallar camilerden medreselere, darüşşifalardan kervansaraylara, aşevlerinden su yollarına kadar çok geniş bir yelpazede hizmet vermiştir. Tasavvuf kültürü içinde gelişen “veren elin alan eli görmemesi” ilkesi, vakıf sistemine doğrudan yansımış; infâk eylemi, izzetli âlim ve mahviyetli verim hassasiyetiyle içselleştirilmiştir.⁶⁸ Selçuklular döneminde de vakıf sistemi büyük bir gelişme göstermiş; özellikle Nizâmiye Medreseleri gibi ilim kurumları, vakıfların sağladığı infâk düzeniyle ayakta tutulmuştur. Endülüs medeniyetinde ise halk arasında kurulan küçük vakıflar, yoksul öğrencilerin kitap ihtiyacını karşılamaktan yaşlıların evine sıcak yemek ulaştırmaya kadar çok çeşitli alanlarda hizmet vermiştir.

Sadaka taşları, bu inceliğin en sembolik örneklerinden biridir. Osmanlı şehirlerinde sıkça rastlanan bu taş yapılar, halkın sadakasını gösteriştten uzak bir şekilde bırakmasına; ihtiyaç sahiplerinin ise izzet-i nefislerini zedelemekten almalarına imkân tanımıştır. Bu uygulama, infâkın yalnızca “vermek” olmadığını, aynı zamanda onurlu bir alma zemini hazırlamak olduğunu da gösterir. Sadaka taşları, sûfî düşüncede sıkça vurgulanan “gizli iyilik” ilkesinin şehir estetiğindeki somutlaşmış hâlidir.⁶⁹ Aynı zamanda bu taşlar, kamusal mekânda merhamet ve adalet dengesinin zarif bir şekilde kurumsallaştığını simgeler.

Tasavvufî düşünce, infâkı bireysel erdemin çok ötesinde bir hizmet ve cemiyet bilinci olarak algılamış, bu nedenle tekkeler ve dergâhlar yalnızca zikir mekânları değil, aynı zamanda toplumun ihtiyaçlarını karşılayan çok yönlü sosyal kurumlar olmuştur. Pek çok dergâh bünyesinde aşevleri (imarethane) kurulmuş, burada fakir fukara, garip yolcu, düşkün ve kimsesizler düzenli olarak doyurulmuştur. Aynı şekilde, darüşşifalar (bimaristanlar) ve darülacezeler hem fiziksel hem de psikolojik

⁶⁸ Ahmet Akgündüz, *İslâm Hukuku ve Osmanlı Tatbikatı Araştırmaları*, (İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, 2009), 19-23.

⁶⁹ Ensar Çetin, “Bir Sosyal Yardımlaşma Pratiği Olarak Askıda Kahve ve Sadaka Taşı” *Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi* 41, (Mart-Nisan 2014), 8-18. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/383828>.

bakımın ücretsiz verildiği, infâk temelli yapılardır. Bu kurumlar yalnızca vakıf parasıyla değil, sûfilerin topladığı zekât, sadaka ve adaklarla da desteklenmiştir.⁷⁰ Anadolu’da birçok tekkenin, müridleri tarafından haftalık infâk programlarıyla fakir mahallelere yardım ulaştırdığı arşiv kayıtlarıyla da sabittir.

İnfâk kültürünün bir diğer önemli yansıması ise sürre alaylarıdır. Osmanlı Devleti’nde her yıl düzenli olarak Hicaz’a gönderilen yardım kervanları, sadece maddî yardımları ulaştırmakla kalmaz; aynı zamanda infâk rûhunun devlet eliyle taşınmasını temin ederdi. Bu alaylarda yer alan sürre çuvalları, padişahın, halkın ve vakıfların katkılarıyla oluşturulur, Mekke ve Medine halkına dağıtılırdı. Bu yardım geleneği, infâkın coğrafi sınır tanımadığını ve uzak beldelere ulaşabilen bir rahmet halkası olduğunu göstermesi bakımından anlamlıdır.⁷¹ Sürre alayları yalnızca yardım taşımaz; aynı zamanda bir mânevî bağlılık ve ümmet şuuru göstergesi olarak da algılanmıştır. Yol boyunca uğranan şehirlerde dualar edilir, merasimler düzenlenir; böylece infâk, toplumun ortak değer hâline gelmiştir.

Menkıbevî kaynaklarda da infâkın sûfi hayatındaki yeri sıkça vurgulanır. Özellikle Taptuk Emre ile Yunus Emre’nin ilk tanışmaları, bir infâk menkıbesi üzerinden anlatılır. Rivâyete göre Yunus, kuraklık döneminde Taptuk Emre dergâhına buğday almak için gelir; ancak Taptuk, buğdayı vermek için karşılık olarak dünyalık istemez.⁷² Bu tutum, infâkın tasavvufi gelenekte bir karşılık bekleme değil, Hakk için yapılan bir “kendinden geçiş” olduğunu gösterir. Benzeri şekilde, menkıbe kitaplarında dervişlerin yolculuklarında sadaka ve infâk aracılığıyla hem rızıklandıkları hem de mânevî imtihanlara tâbi tutuldukları pek çok kıssa da yer alır.⁷³ Bir başka örnekte, bir dervişin, mürşidinden aldığı son kuru ekmeği aç bir çocuğa vermesi ve o gece rüyasında “Sen bugün cömertliği öğrendin” hitabına mazhar olması infâkın kalbi yönünü yansıtan kıssalardan biridir.

⁷⁰ Mustafa Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2021), 208.

⁷¹ Akgündüz, *İslâm Hukuku ve Osmanlı Tatbikatı Araştırmaları*, 148-149.

⁷² Fuad Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, (Ankara: Akçağ Yayınları, 2013), 252-256.

⁷³ Ferîdüddîn Attâr, *Tezkiretü'l-Evliyâ*, çev. Osman Yolcuoğlu, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2007), 58-61.

Günümüzde sivil toplum kuruluşları eliyle yürütülen yardım faaliyetleri, aslında bu köklü infâk anlayışının modern izdüşümleri olarak değerlendirilebilir. Teknolojik imkânlar sayesinde dünyanın en ücra köşelerine ulaştırılabilen yardımlar, sûfîlerin tarih boyunca benimsediği “bütün mahlûkâtın hayrına hareket” ilkesini günümüz şartlarında yeniden canlandırmaktadır. Bu durum, geçmişle bugün birbirine bağlayan infâk ahlâkının devamlılığı açısından dikkate değerdir.

Bugünün yardım dernekleri, afet bölgelerine ulaşabilen insânî yardım ağları, mültecilerle ilgilenen sivil platformlar ve orgânize zekât dağıtım sistemleri; tarihî dergâh, vakıf ve imarethane işlevlerinin modern biçimlerini yansıtır. Bu yapıların bir kısmı doğrudan tasavvufî çevrelerce desteklenmekte, bazıları ise onların mirasını çağdaş bağlamda sürdürmektedir. Özellikle sûfî gelenekteki “gizli infâk” ve “verenin verişte kendini görmemesi” ilkesi, birçok yardım kuruluşunun operasyonel ilke ve değerlerine nüfuz etmiş durumdadır. Böylece infâk, çağlar değişse de özünü koruyarak farklı biçimlerde yaşamaya devam etmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

TASAVVUFİ DÜŞÜNCEDE İNFÂKIN MAHİYETİ VE UYGULAMA BİÇİMLERİ

2.1. Tasavvufî Düşüncede İnfâkın Tanımı

Tasavvuf, bireyin mânevî tekâmülünü esas alan ve Allah'a yaklaşmayı hedefleyen bir anlayıştır. Bu bağlamda, infâk kavramı tasavvufun merkezi unsurlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. İnfâk, genel anlamda kişinin malını, zamanını ve emeğini Allah rızası için harcaması olarak tanımlanabilir. Tasavvufî düşüncede infâk, sadece mâlî bir yükümlülük yahut ahlâkî bir erdem olarak değil; nefsin arınmasına vesile olan, kalbi tevhid hakikatine yönlendiren ve insanın insanla kurduğu ilişkide Rahmânî bir yansıma olarak görülen bir ibadet biçimidir. Bu bağlamda infâk, “sahip olunanı Allah rızası için bırakmak veya harcamak”⁷⁴ şeklinde tanımlanır ve dinî açıdan farklı şekillerde değerlendirilir. Sûfîler bu çeşitliliği yalnızca fikhî bir sınıflandırma olarak değil, aynı zamanda mânevî tekâmülün aşamaları olarak

⁷⁴ Çağrıcı, “İnfâk” 289-290.

görmüşler; farzdan nâfileye uzanan bu yelpazeyi kalbin tasfiyesi için bir imkân olarak kabul etmişlerdir.

Tasavvufî öğretilerde infâk, cimriliğin ve dünya sevgisinin bir tezâhürü olan mal tutkusunun bertaraf edilmesi için önemli bir araçtır. Gazzâlî'nin ifadesiyle, “Malını Allah yolunda harcamayanın kalbi asla hakikî cömertlikle dolmaz; çünkü kalbi mal ile doludur.”⁷⁵ Bu bağlamda, İbnü'l-Arabî ve Mevlânâ gibi mutasavvıflar, infâkı kişinin nefsinin terbiye etme sürecinin bir parçası olarak değerlendirmiştir.⁷⁶ Onlara göre infâk, yalnızca başkalarına yardım etmek değil, aynı zamanda nefsi dünya nimetlerine olan bağlılığından kurtararak Allah'a teslimiyetin bir göstergesi hâline gelmektedir.

İnfâkın tasavvuftaki önemi, Kur'ân ve hadîs-i şerîflerde de güçlü bir şekilde vurgulanmaktadır. Kur'ân'da infâk ile ilgili birçok âyet bulunmakta olup, Bakara Suresinde “*Ey îman edenler! Kazandıklarınızın ve yerden sizin için çıkardıklarımızın temiz olanlarından infâk edin*” buyrulmaktadır.⁷⁷ Bu âyet, infâkın yalnızca maddî bir yardım değil, aynı zamanda kişinin kazancını helal yollarla elde etmesi ve temiz olanı infâk etmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Aynı zamanda bu ayet az olsun çok olsun, bütün toprak ürünlerinde zekâtın olduğuna delildir.⁷⁸

Tasavvufî gelenekte infâk, aynı zamanda kişinin benliğinden ve bencilliğinden sıyrılmasının bir yolu olarak değerlendirilir. Nefs tezkiyesinin temel taşlarından biri olan infâk, dervişlerin günlük yaşamlarının ayrılmaz bir parçasıdır. Osmanlı döneminde tekkelerde fakir fukaraya yemek dağıtılması, misafirlere ikramda bulunulması gibi uygulamalar, infâkın somut örnekleri olarak kabul edilmektedir.⁷⁹ Bu bağlamda, infâk yalnızca bireysel bir erdem değil, aynı zamanda toplumsal dayanışmayı ve kardeşliği güçlendiren bir vasıta olarak öne çıkmaktadır.

⁷⁵ Gazzâlî, *İhyâu Ulûmi 'd-Dîn*, 3/253.

⁷⁶ İbn Arabî, *el-Fütûhâtü 'l Mekkiyye*, II/345; Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, *Mesnevî*, 1/112.

⁷⁷ el-Bakara, 2/267.

⁷⁸ Âlûsî, *Rûhu 'l-Meânî*, III/40.

⁷⁹ Ahmet Yaşar Ocak, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sûfiler*, (Ankara: Türk Tarihi Kurumu Yayınları, 2014), 369-370.

İnfâkın tasavvufî öğretide bir ibadet olarak görülmesi, bireyin ahlâkî gelişimini de doğrudan etkilemektedir. Bu nedenle, tasavvufî eğitimde infâk, ahlâkî olgunlukla doğrudan ilişkilendirilir. Bu anlayışa göre, tasavvuf ehli bir kişi sadece malını değil, sevgisini, bilgisini ve hatta hoşgörüsünü de infâk etmeli, böylece hem bireysel hem de toplumsal huzurun sağlanmasına katkıda bulunmalıdır.

Tasavvufî literatürde infâk, nefsin terbiye edilmesinde kritik bir rol oynar. Nefs, insanın bencil ve dünyevî arzularını temsil ederken, infâk bu arzuların kontrol altına alınmasında etkili bir yöntemdir. İnfâk ve îsâr deneyimlerinin birey üzerindeki terapötik etkileri üzerine yapılan bir çalışmada, bu uygulamaların bencillikten kurtulma, anlam arayışına katkı sağlama, mutsuzlukla başa çıkma ve mânevî doyum gibi olumlu sonuçlar doğurduğu belirtilmiştir.⁸⁰

Kur'ân-ı Kerîm'de infâk kavramı farklı boyutlarıyla ele alınır. Bakara Suresi 261. âyette, Allah yolunda harcamanın bereketi, bir tohumun yedi başakta yüz misli olarak çoğalmasına benzetilir. Bu, infâkın yalnızca maddî bir paylaşım olmadığını, aynı zamanda ruha yönelik bir zenginleşme sağladığını gösterir. Aynı zamanda infâkın gösterişten uzak, samimi bir niyetle yapılmasının önemine de dikkat çekilir. Yapılan bazı incelemeler, Kur'ân'daki infâk âyetlerinin hem bireysel sorumluluğu hem de toplumsal dayanışmayı kapsadığını ortaya koymaktadır. Bu yaklaşım, infâkın dinî bir emir olmanın ötesinde, kalbi arındıran ve toplumsal ilişkileri düzenleyen bir işlevi olduğunu vurgular.⁸¹

Mevlânâ Celâleddîn-i-i Rûmî gibi mutasavvıflar, ibadetlerin iç anlamlarına büyük önem vermişlerdir. Onlara göre, ibadetlerin zâhirî (dış) şekilleri kadar, batınî (iç) anlamları da önemlidir. İnfâk da bu bağlamda, sadece maddî bir yardım değil, aynı zamanda kalbin arındırılması ve Allah'a yaklaşma vesilesidir. Mevlânâ, infâkı,

⁸⁰ Mehmet Demirbaş, "Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Perspektifinden Nefs Psikolojisinde İnfâk ve İsar Deneyimi", *Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi*, 7/1, (2023), 41-73.

⁸¹ Ali Rıza Gül, "Kur'ân'daki İnfâk Kavramının Anlam Yelpazesi", *Dini Araştırmalar* 8/22 (2005): 239-262.

kişinin nefsini terbiye etme ve Allah'a olan sevgisini gösterme aracı olarak görmüştür.⁸²

Sonuç olarak, infâk tasavvufî anlayışta sadece maddî bir paylaşım değil, aynı zamanda kişinin mânevî yükselişini sağlayan bir ibadet biçimi olarak ele alınmaktadır. Mutasavvıflar, infâkı yalnızca başkalarına yapılan bir yardım değil, aynı zamanda nefsin dünya sevgisinden arındırılması ve Allah'a yakınlaşma vesilesi olarak görmektedirler. Dolayısıyla, infâk sadece bir sadaka değil, tasavvufî anlamda bir teslimiyet ve kulluk bilincinin tezâhürüdür.

2.2. Tasavvufî Düşüncede İnfâkın Kısımları

2.2.1. Zekât: Sadece malın değil kalbin de temizliği

Zekât, İslâm'ın beş temel esasından biri olup, fikhî anlamda farz olan bir infâk türüdür. Ancak sûfîler bu vecibeyi yalnızca mâlî bir yükümlülük olarak görmez; onu kalbin saflaştırılması, benliğin tezkiyesi ve kulun Allah'a yaklaşma vesilesi olarak yorumlar. Nitekim Kur'an-ı Kerîm'de “*Onların mallarından sadaka al, bununla onları temizle ve arındır*”⁸³ buyrulması, zekâtın hem toplumsal hem de bireysel bir arınma işlevi olduğunu ortaya koyar. Sûfîler bu âyeti, “maldan arınmak değil, mala bağlılıktan kurtulmak” şeklinde tefsir etmişlerdir.⁸⁴

İmam Gazzâlî, *İhyâu Ulûmi'd-Dîn*'de zekâtı dışarıdan görünen bir ibadet olsa da içte niyeti ve kalbi şekillendiren bir sır olarak tanımlar.⁸⁵ Ona göre zekât, cimrilik ve dünya sevgisi gibi kalbî hastalıkların tedavisinde etkili bir ilaçtır. Bu bağlamda zekât vermeyen kişinin sadece farzı terk etmiş olmayacağı; aynı zamanda nefsin tutsağı hâline geldiği ifade edilir. Tasavvufta zekât, kalbin dünya ile olan ilgisinin koparılması anlamına gelir; zira “Allah, iki sevgiyi bir kalpte toplamamıştır”.

Sûfî düşüncede zekâtın ruhanî değeri, onun miktarından ziyade verilmiş biçimiyle ilgilidir. Birçok sûfî, zekâtın yalnızca yüzde iki buçuk oranında verilmesini

⁸² Sidika Tümbül Yıldırım, *Mevlânâ'ya Göre İbadetlerin Tasavvufî Anlamı*, (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2019), 45-47.

⁸³ et-Tevbe, 9/103

⁸⁴ Karaman, Çağrı, vd. *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, III/55-57.

⁸⁵ Gazzâlî, *İhyâu Ulûmi'd-Dîn*, 1/593.

yeterli görmemiş; “kişinin imkânları nispetinde, gönlünden koparı vermesi” gerektiğini savunmuştur. Özellikle Şiblî (v. 334/946) ve Cüneyd-i Bağdâdî gibi sûfiler, zekâtı “gönül ferahlığı ile verilen mal” olarak tarif etmişlerdir. Onlara göre infâk, kalbin ne derece ilâhî aşkla dolu olduğunun bir ölçüsüdür.⁸⁶

Ayrıca, zekâtın kimlere verileceği konusu da tasavvufî yorumlarda farklı bir anlam katmanına sahiptir. Fıkıh zekâtın sekiz sınıfa verilmesini şart koşarken, sûfiler özellikle “miskîn” ve “fi sebîlillâh” kategorilerine dikkat çeker. Bu bağlamda “fi sebîlillâh” yâni Allah yolunda olanlar, sadece savaşanlar değil; Allah’a ulaşma yolunda hizmet eden, nefsiyle cihad eden, ilim tahsil eden dervişler, salıklar ve yol ehli olarak da yorumlanmıştır.⁸⁷ Böylece zekât, sûfî meşrepte hem ahlâkî hem de mânevî bir destek mekânizmasına dönüşür.

Zekâtın tasavvufî boyutu, bireyin varlıkla olan bağını sorgulamasını teşvik eder. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî’ye göre, malın insana hükmetmemesi, onun hizmetinde olması önemlidir; başka bir deyişle, mal senin elindeyse bir kaygı yoktur, fakat gönlün ona bağlanmışsa kişi zarar görür. Bu ifade, zekâtın özünde mala sahip olmaktan çok, malın kişiye sahip olup olmadığına dair bir ölçü sunduğunu dile getirir. Bu nedenle sûfilere göre zekât, sadece maldan verilen bir hisse değil, aynı zamanda gönlün bağlarından kesilen bir hissedir. Malın hakikî sahibi olarak Allah’ı kabul eden bir mümin, zâten infâkı bir vazife değil, bir fırsat olarak görür.

2.2.2. Vacip ve mendup infâklar: Gönlün ahlâkî taahhüdü

Zekât gibi farz infâkların dışında, fıkıh literatüründe vacip ve mendup (nâfile) olarak sınıflandırılan infâk türleri de yer alır. Vacip infâklar, belirli hâl ve vakitlerde yükümlülük hâline gelen, mesela adak veya fitır sadakası gibi bağlayıcı olan infâkları kapsar.⁸⁸ Mendup infâklar ise bireyin gönlünden koparı, sevap umularak yapılan, tamamen gönüllülüğe dayalı yardımlardır.⁸⁹ Tasavvufî gelenekte ise bu ayrım, sadece

⁸⁶ Kuşeyrî, *er-Risâletü'l Kuşeyriyye*, 117.

⁸⁷ Kaya, *Kur’ân’da İnfâk Kavramı*, 67-69.

⁸⁸ Zuhaylî, *İslâm Fıkıhı Ansiklopedisi*, 284.

⁸⁹ Zuhaylî, *İslâm Fıkıhı Ansiklopedisi* 295.

biçimsel bir sorumluluk olarak değil, kulun Allah ile olan bağının, ahlâkî kemâlinin ve gönül dünyasının yansıması olarak değerlendirilir.⁹⁰

Tasavvuf ehline göre vacip ve mendup infâklar, gönlün ahlâkî taahhüdüdür. Kişi sadece zorunlu olanı değil, Allah’a olan sevgi ve teslimiyetinin bir nişanesi olarak, ihtiyaç sahibiyle nimetini paylaşır. Burada infâk, yalnızca muhtaçları gözetme davranışı değil, aynı zamanda nefsin bencilliğine karşı bir direniştir. Sûfiler bu tür infâkları “gönlün tasdikiyle yapılan” ibadetler arasında sayar. İbn Atâullah el-İskenderî (v. 709/1309), *Hikem*’inde bu tür davranışların, kulun Allah’a yaklaşmasında bir “hal dili” olduğunu ifade eder.⁹¹

Vacip infâklar da sûfilerce sırf dışsal zorunluluklar olarak değil, kulun Rabbinin nimetlerini tanınması ve bu nimetin hakkını ödemesi yolunda bir fırsat olarak görülür. Özellikle Ramazan’da verilen fitre, toplumun ortak vicdanının canlanması açısından önemli bir yere sahiptir. Bu bağlamda Abdülkâdir Geylânî (v. 561/1166), *Fütûhu’l-Gayb*’da, malın değil, mal üzerindeki niyetin değerli olduğunu vurgular ve infâkın hakikî sahibine teslim anlamı taşıdığını belirtir.⁹² Bu anlayış, infâkı bir mülkiyet kaybı değil, emaneti yerli yerine tevdi etme biçiminde yorumlar.

Mendup infâklar ise sûfiler için adeta bir “gönül ibadeti” niteliğindedir. Bu infâk türü, hiçbir dünyevî karşılık beklenmeksizin, tam bir ihlâs ve ihsân bilinciyle yerine getirilir. Nitekim Kur’ân-ı Kerîm’de, "*Onlar mallarını gece ve gündüz, gizli ve açık Allah yolunda harcarlar*"⁹³ buyurularak bu tür içtenlikli infâkların kıymeti övülür. Sûfiler bu âyeti, infâkın zaman, şekil ve miktar açısından değil; niyet ve mâhiyet açısından değerlendirilmesi gerektiğine işaret olarak yorumlamışlardır.⁹⁴

Bu infâk türü, bireyin yalnızca Allah’a karşı değil, aynı zamanda mahlûkata karşı da bir mânevî borç duygusu taşıdığını gösterir. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî’ye

⁹⁰ Çağrı, “İnfâk” 289-290.

⁹¹ İbn Atâullah el-İskenderî, *Tasavvufî Hikmetler el-Hikemü’l-Ata’iyye*, çev. Mustafa Kara, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2017), 40.

⁹² Abdülkâdir Geylânî, *Fütûhu’l-Gayb Âlemlerin Keşfi*, çev. Mehmet Bilal Yamac, (İstanbul: Sufi Kitap Yayınları, 2019), 135-139.

⁹³ el-Bakara, 2/274

⁹⁴ Gazzâlî, *İhyâ-u Ulûmü’l-Dîn*, 2/ 276-277; 4/350.

göre, ihsân, yalnızca ibadetten ibaret bir fiil değil, kalpten taşan bir rahmet ve gönülden gelen cömertliktir. Bu bağlamda, mendup infâk ile ihsân arasında doğrudan bir ilişki kurulabilir. İnfâk, sadece ibadetin bir parçası değil, aynı zamanda rahmetin ve cömertliğin tezâhürü olarak anlaşılmalıdır.⁹⁵

Sûfîler için infâk bir sınavdır. Allah'ın verdiği nimetlerin emanet olduğunu bilerek, bu emaneti paylaşma iradesi göstermekle kul nefsinin terbiye eder. Farz infâklar şeriatın zâhirî boyutunu, mendup infâklar ise hakikate giden yolun işaretlerini taşır. Bu yönüyle vacip ve nâfile infâklar, sûfî terbiyede sadece sosyal bir dayanışma aracı değil, aynı zamanda mânevî seyrin durakları hâline gelir. Gazzâlî'nin ifadesiyle, "İnfâkta bulunan, kendine verilmiş olanı sahibine iade eder; kendinden bir şey kattıysa, o da sadece gönlünden kopandır".⁹⁶

2.2.3. Nâfile infâk: Fakr makamının ifadesi

Tasavvuf düşüncesinde infâk, yalnızca mâlî bir eylem değil, kişinin iç dünyasının, ahlâkî olgunluğunun ve Allah ile olan ilişkisinin bir dışavurumudur. Özellikle nâfile infâklar, bu bağlamda sûfî ahlâkın en latif tezâhürlerinden biridir. Farz veya vacip infâklarda görülen yükümlülük boyutunun ötesinde, nâfile infâklar tamamen gönüllülük esasına dayanır. Bu yönüyle nâfile infâk, sadece ihtiyaç sahibine değil, infâkta bulunan kimsenin kendi nefsi için de bir tezkiye aracıdır.

Sûfîler, infâkın bu türünü fakr makamının ve tevhid bilincinin bir ifadesi olarak görür. Fakr, tasavvufî literatürde sadece yoksulluk anlamına gelmez; bilakis kulun mutlak anlamda Allah'a muhtaç olduğunun idrâki, "la havle ve lâ kuvvete illâ billâh" şuurudur. Dolayısıyla sûfî, kendisinde gördüğü hiçbir nimeti sahiplenmez; Allah'ın bir emanetçisi olarak kabul eder. Bu anlayış, infâkı sadece bir sosyal dayanışma biçimi olmaktan çıkarıp mânevî bir sadakat ve teslimiyet eylemine dönüştürür. Kuşeyrî bu noktada fakrı, "kulun Allah'tan başkasına güvenini kesmesi ve malı infâkta bir vesile bilmesidir" diye tanımlar.⁹⁷

⁹⁵ Mevlânâ, *Mesnevî*, 1/112.

⁹⁶ Gazzâlî, *İhyâü Ulûmi'd-Dîn*, 1/265.

⁹⁷ Kuşeyrî, *er-Risâletü'l Kuşeyriyye*, 359.

Nâfile infâk, ihsân ve ihlâs kavramlarıyla derin bir ilişki içindedir. Hadîs-i şerifte ihsân, “Allah’ı görüyormuş gibi yaşamak” şeklinde tanımlanırken, infâk da bu ihsân bilincinin dışı yansıyan bir davranıştır. Bu bağlamda, zenginlerden istenen sadece belirlenen payı mallarından ayırmalarıdır; ayırdıklarında ise verdikleri kısmın, aslında kendi malına eklenen değil, ondan temizlenmiş bir pay olduğunu fark ederler.⁹⁸ Böylece infâk, sûfî için bir egoyu terk pratiğine dönüşür; kişi kendisini veren değil, yalnızca Allah’ın cömertliğine aracılık eden bir vasıta olarak görür

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî’ye göre nâfile infâk, bir gönül kapısını aralama hareketi olarak değerlendirilir. Rûmî, malı saklamayı değil, paylaşmayı bir tür iç huzur ve kalp açıklığı vesilesi olarak görür. Bu bağlamda infâk, yalnızca elin uzatılmasıyla sınırlı bir eylem değil, kalbin açılması ve gönülden verme ile doğrudan ilişkilidir.⁹⁹

Nâfile infâk, aynı zamanda tasavvufî terbiyede riya ve gösterişten arınma imtihanıdır. Zira sadakanın gizli verilmesi hususunda Peygamber Efendimiz’in “*Sağ elin verdiği sol el bilmeyecek*”¹⁰⁰ şeklindeki buyruğu, sûfîler nezdinde infâkın ne derece ihlâslı yapılması gerektiğini belirten temel ilkelerden biri olarak kabul edilmiştir. Bu bağlamda İmam Gazzâlî, “Sadaka ne kadar gizli verilirse, rızâ o denli çoğalır; çünkü infâkta maksat, gönül sadakatidir” diyerek infâkın kalbî yönüne dikkat çeker.¹⁰¹

Bütün bu yönleriyle nâfile infâk, tasavvufî anlamda fakr makamına ermiş, mal ile bağı kesmiş, verenin de alanın da Allah olduğunu bilen, hatta malı infâk ederken kendi varlığından bile geçen kişinin bir tecellisidir.

2.2.4. Anlık ve durumsal infâklar: Rûhun ferâseti

Tasavvufî gelenekte infâk yalnızca belirli zamanlara ve miktarlara bağlı kalınarak yapılan düzenli yardımlarla sınırlı değildir. Bilakis, sûfî düşüncede anlık ve durumsal infâk, kulun Allah ile olan irtibatının, kalbin uyanıklığının ve rûhun ferâsetinin en belirgin dışavurumlarından biri olarak değerlendirilir. Bu tür infâklar,

⁹⁸ İbnü’l-Arabî, *el-Fütûhâtü’l Mekkiyye*, IV/309.

⁹⁹ Mevlânâ Mesnevî, 4/2672.

¹⁰⁰ Buhârî, *Sahîh-i Buhârî*, “Hudûd”, 19.

¹⁰¹ Gazzâlî, *İhyâu Ulûmi’d-Dîn*, 1/630.

kişinin karşılaştığı bir ihtiyaç anında tereddüt etmeksizin sahip olduklarını paylaşması, hatta çoğu zaman düşünmeden vermesidir. Sûfîler buna “hal infâkı” da derler; çünkü bu infâk türü, bir hâl üzerine bina edilir: kalpte beliren rahmet, merhamet ve tevekkül hâlidir.¹⁰²

Bir yoksulun sıkıntısı veya gözyaşı, eğer kalbini etkilemiyorsa, kişinin hâl sahibi olmadığı söylenebilir; hâl sahibi olmayan birinde yapılan infâk da yalnızca hesap ve gösterişe dayanır. Bu durum, infâkın bir refleks hâline gelmediğini, nefsten değil, ruhtan doğan bir yönelimle gerçekleşmediğini gösterir. Tasavvufta buna “latîfetü’l-kalb” ya da “keşf-i hâl” denir; yani muhatabın iç hâlini sezme ve kalbin inceliğine ulaşma gücü.¹⁰³

Gazzâlî, infâkın bu boyutuna “temyiz edici ilham” adını verir ve Allah’ın kuluna bazı anlarda kalbî bir yönlendirme verdiğini belirtir. Ona göre kişi bu ilhamı reddetmeden harekete geçerse, hem kendisi için bir kurtuluş vesilesi hem de başkası için bir rahmet kapısı olur.¹⁰⁴ Nitekim bu yönüyle anlık infâk, sadece bir ahlâkî davranış değil; aynı zamanda mânevî sezginin de tezâhürüdür.

İbn Atâullah el-İskenderî, *Hikem*’inde infâkın bu manevî boyutunu şöyle dile getirir: “Allah, bir kimseye kalbinde merhamet uyandırmışsa, bu ilâhî bir nazardır; o nazarın ardından infâk gelir.”¹⁰⁵ Buradan hareketle, anlık infâk bir nevi Allah’ın kuluna dokunuşu olarak görülür. Kul, o anda nefsinin bencilliğini aşar; sahipliğe dair vehmini terk ederek "veren de alanın da Allah olduğunu" tecrübe eder.

Ayrıca tasavvufî geleneğin birçok önde gelen isminde bu anlık infâk örneklerine rastlanır. Örneğin Bâyezîd-i Bistâmî’nin (v. 234/848), cebinde kalan son bakır parayı âniden karşılaştığı bir dilenciye vermesi, sadece bir yardım değil, aynı zamanda bir hâl teslimiyetinin ifadesidir.¹⁰⁶ O anda ne hesap yapılır ne de malın

¹⁰² Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 154.

¹⁰³ Kuşeyrî, *er-Risâletü’l Kuşeyriyye*, 150.

¹⁰⁴ Gazzâlî, *İhyâu Ulûmi’-d-Dîn*, 3/125.

¹⁰⁵ İbn Atâullah *Tasavvufî Hikmetler el-Hikemü’l-Ata’iyye*, 32.

¹⁰⁶ Ferîdüddîn Attâr, *Tezkiretü’l-Evliyâ* Sadeleştiren: Osman Yolcuoğlu, (İstanbul: Gelenek Yayınları, 2016), 40-48.

azlığına dair bir endişe duyulur. Çünkü bu infâklar, aklın değil hâlin ürünüdür. Malın değil, kalbin cömertliğinden beslenir.

Modern toplumlarda bile bu tür infâk örnekleri, bireyin mânevî olgunluğu ve vicdanî duyarlılığıyla doğrudan ilişkilidir. Hızla değişen gündelik hayat içerisinde karşımıza çıkan âni yardım fırsatları, aslında rûhun eğitim düzeyinin bir ölçüsü olarak da değerlendirilebilir. Zira tasavvuf, her durumu “bir hakikat kapısı” olarak görür. Bu kapıyı çalmak veya göz ardı etmek, kişinin mânevî seviyesini açığa çıkarır.

Sonuç olarak anlık ve durumsal infâklar, tasavvufî düşüncede zihinsel planlamadan ziyade kalbî yönelimle gerçekleşen, ihlâsın, tevekkülün ve rûhî uyanıklığın bir tezâhürü olan üstün bir infâk biçimidir. Bu infâk türü, vereni daha çok dönüştüren, alanı ise görünmez bir rahmetle buluşturan mânevî bir akıştır.

2.3. Sûfîlerin İnfâk Anlayışı ve Uygulamaları

İslâm düşüncesinin en derinlikli ve mânevî boyutlarından biri olan tasavvuf, sadece bireysel arınma ve Allah’a yaklaşma süreci olarak değil, aynı zamanda sosyal sorumluluğu önceleyen bir yaşam biçimi olarak da tebârüz etmektedir. Bu anlayışın en önemli tezâhürlerinden biri olan infâk, tasavvuf ehli için yalnızca maddî bir paylaşım değil, aynı zamanda nefsin tezkiyesi, kalbin saflaşması ve ilâhî rızaya ulaşma vesilesidir.¹⁰⁷ Kur’ân-ı Kerîm’de defaatle zikredilen ve mü’minin temel vasıflarından biri olarak öne çıkan infâk, sûfîlerin yorumunda ruhî derinliği öne çıkan bir mahiyet kazanmıştır.

Tasavvuf önderleri, infâkı yalnızca zenginlerin fakire yardım ettiği bir sosyal adalet mekânizması olarak değil, varlıktan geçme, benliği aşma ve “hiçlik” makamına ulaşma aracı olarak değerlendirmişlerdir.¹⁰⁸ Bu nedenle infâk, sûfî geleneğin merkezî kavramlarından biri hâline gelmiş ve zamanla bireysel tasfiye ile toplumsal ıslahın kesişim noktasında yer almıştır. Hz. Ebû Bekir’in servetinin tamamını infâk etmesiyle sembolleşen bu anlayış, tasavvuf tarihinde pek çok sûfinin hayatında fiilî karşılık

¹⁰⁷ Kaya, “Teorik ve Pratik Açıdan İnfâk ve İsâr Ahlakı”, 307.

¹⁰⁸ Geylânî, *Fütûhu ’l-Gayb*, 113-115; Kuşeyrî, *er-Risâletü ’l Kuşeyriyye*, 335-342.

bulmuş; bu yönüyle infâk, sadece bir ahlâkî tercih değil, bir mânevî vecibe olarak görülmüştür.¹⁰⁹

Bu bölümde, tasavvuf tarihinde derin izler bırakmış olan bazı tasavvuf önderlerinin infâk anlayışları ele alınacaktır. Ayrıca, infâkın söz konusu sûfîlerin düşünsel çerçevelerindeki ve günlük uygulamalarındaki görünümü analiz edilecek; infâk, salt ahlâkî bir prensip olmaktan öte, kişinin varlık ve kimlik anlayışını yansıtan bir varoluş stratejisi olarak ele alınacaktır. Özellikle İbrahim b. Edhem (v. 161/778), Ma'rûf-i Kerhî (v. 200/815-16), Bâyezîd-i Bistâmî, Cüneyd-i Bağdâdî, Ebû Tâlib el-Mekkî (v. 386/996), İmam Gazzâlî, Abdülkâdir Geylânî, Hoca Ahmet Yesevî (v. 562/1166), Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî ve Yunus Emre (v. 720/1320) gibi sûfîlerin infâka dair yaklaşımları hem bireysel mânevî dönüşüm bağlamında hem de toplumsal etkileri bakımından değerlendirmeye tabi tutulacaktır.

Bu önderlerin infâk anlayışları, yalnızca bireysel deneyimlerine değil, aynı zamanda içinde yaşadıkları toplumun yapısına, dönemin siyasi ve ekonomik şartlarına da bağlı olarak şekillenmiştir. Bu bağlamda sûfîlerin infâkı nasıl tanımladıkları, hangi yollarla ifa ettikleri ve bu eylemi hangi mânevî değerlerle ilişkilendirdikleri, bölüm boyunca ayrıntılı şekilde ele alınacaktır.

2.3.1. İbrahim b. Edhem'in infâk anlayışı

Tasavvuf tarihinin en çarpıcı şahsiyetlerinden biri olan İbrahim b. Edhem, zühd ve takvâ merkezli yaşamıyla infâk anlayışına benzersiz bir derinlik kazandırmıştır. Kendisi, dünya nimetlerini terk ederek çileli bir sûfî hayatını benimsemiş ve malın, nefisle olan mücadelede hem sınav hem de araç niteliği taşıdığını vurgulamıştır. Onun infâka dair yaklaşımları yalnızca fakire yardım bağlamında değil, benlikten arınma ve Allah'a yönelme süreci olarak anlaşılmalıdır.

İbrahim b. Edhem'in infâk anlayışının temelinde, maldan değil, benlikten vazgeçmek düşüncesi yer alır. Ona göre infâk, sıradan bir yardım eylemi değil, nefsin sahiplenme ve ilahlaştırma arzusuna karşı bir direniştir. Bu anlayışta, kişi ne kadar çok verebiliyorsa, nefsinin karşı o ölçüde bir zafer kazanmış sayılır. Nitekim tasavvuf

¹⁰⁹ Kuşeyrî, *er-Risâletü'l Kuşeyriyye*, 335-342.

geleneğinde infâk, insanın cimrilik duygusunu aşarak kalbini arındırmasının bir yolu olarak görülür; maldan özgürleşen kimse, hakikatte Rabbine yaklaşımda bir kapı aralamış olur.”.¹¹⁰

İbrahim b. Edhem’in hayatının dönüm noktası olan tahtı ve sarayı terk edişi, infâk kavramını yalnızca malların paylaşımı olarak değil, kaderî imkânlardan feragat ve dünya bağlarından soyutlanma olarak değerlendirdiğini gösterir. Bu yönüyle onun infâk anlayışı, klasik anlamda zenginlikten paylaşım değil, elindekini değerli saymayacak kadar bir teslimiyet ve tevekkülle şekillenmiştir.

İbrahim b. Edhem’in infâk anlayışında sadelik ve gösterişten uzak durmak büyük önem taşır. O, infâkta niyetin selimiyetine ve riâyâ tehlikesine sıkça dikkat çeker. Verilen şeyin çokluğu değil, kalpten verilip verilmediği önemlidir. Bu bakış açısına göre, gizlice yapılan küçük bir iyilik, gösterişle yapılan büyük bir yardımdan çok daha değerlidir.

Ayrıca infâkta gizliliği, alçakgönüllülüğü ve muhatabın onurunun korunmasını esas alır. Ona göre infâk eden kimse, karşısındakini muhtaç değil, Allah’ın emaneti olarak görmeli; vermeyi bir lütuf değil, bir kulluk görevi olarak telakki etmelidir. Bu yaklaşım, onun infâkı sosyal adaletten önce bir gönül işlevi olarak kavradığını göstermektedir.

İbrahim b. Edhem’in infâk anlayışı sadece bireysel mânevî terbiye ile sınırlı değildir. O, infâkın toplumsal yapıyı dönüştürme gücüne de inanır. Tasavvufi düşüncede yer alan “el-emin ve el-emin olunan insan” modeli, onun infâk anlayışıyla birleşerek, toplumda güvenin, kardeşliğin ve adaletin inşâsına katkı sağlar. Zira ihtiyaç sahiplerine karşı duyarsız kalmak, onun nazarında sadece ahlâkî bir zaaf değil, îmanî bir eksikliktir.¹¹¹

Bir toplumda infâk yaygınlaşırsa, orada kin, kıskançlık ve bencillik azalır; yerini merhamet, fedakârlık ve muhabbet alır. Bu nedenle onun infâk anlayışı sadece bireyin değil, toplumun ruhsal sağlığı açısından da hayati bir fonksiyon üstlenir.

¹¹⁰ Kuşeyrî, *er-Risâletü'l Kuşeyriyye*, 95-96.

¹¹¹ Kuşeyrî, *er-Risâletü'l Kuşeyriyye*, 95-7.

Tasavvufî anlayışta gerçek zenginlik, malın çokluğu ile değil, kalbin genişliğiyle ölçülür. Kişi ne kadar cömert ve paylaşmaya açık bir gönle sahipse, o denli zengindir. Buna göre infâk, sadece elden çıkan bir mal değil, aynı zamanda gönülden taşan bir ihsandır. Maddî imkânlar sınırlı olsa bile, gönül deryası geniş olan kimse, infâk rûhunu en derinden yaşayabilir. Zira tasavvuf ehline göre infâkın değeri, verilenin miktarında değil, verişin samimiyetinde ve kalpten doğan rızada gizlidir.

İbrahim b. Edhem'in infâk anlayışı, tasavvuf geleneğinde infâk eylemini yalnızca bir ekonomik paylaşım aracı olmaktan çıkararak, îmanî, ahlâkî ve ruhsal bir boyuta taşımıştır. Onun yaşantısı ve sözleri, infâkın kalbi arındıran, nefsi terbiye eden, toplumu ihyâ eden çok yönlü bir ibadet olduğunu gösterir. Bu yönüyle onun infâka dair düşünceleri, sonraki sûfilerin infâk ahlâkına ilham vermiş; sadeliği, samimiyeti ve teslimiyeti esas alan bir çizginin öncüsü olmuştur.

2.3.2. Ma'rûf-i Kerhî'nin infâk anlayışı

Tasavvuf tarihinde seyr u sülûkün ilk halkalarından biri olarak kabul edilen ve özellikle ahlâkî temelli bir sûfilik anlayışının öncüsü sayılan Ma'rûf-i Kerhî, infâkı yalnızca bir cömertlik veya sadaka verme fiili değil, bir îman göstergesi ve kulluk ahlâkı olarak değerlendirmiştir. Onun hayatı ve sözleri incelendiğinde, infâkın kalp terbiyesiyle doğrudan ilişkili olduğu, maldan vazgeçmenin özünde nefsin tasfiyesi bulunduğu görülmektedir. Ma'rûf-i Kerhî'nin infâk anlayışı; takvâ, tevekkül ve rızâ ile örülmüş bir ihsân şuurunun tezâhürüdür.

Ma'rûf-i Kerhî'nin infâk anlayışı, temel olarak onun tevhîd inancına bağlılığı ve bu inancın ahlâkî yansımalarına dayanır. O, kulun Allah ile ilişkisini yalnızca ibadet düzleminde değil, diğerkâmlık, cömertlik ve paylaşım ekseninde de anlamlandırır. Ona göre infâk, insanın sahip olduğu her şeyi Allah'ın emaneti olarak görmesinin sonucudur. Bir sûfî, malını ihtiyaç sahibine verirken aslında Allah'ın kuluna Allah'ın malını vermektedir ve bu idrak onu infâkta gösteriştten, kibirden ve minnet duygusundan uzak tutar.¹¹²

Ma'rûf-i Kerhî, infâkı yalnızca fakirlere yönelik bir yardım olarak değil, mü'minin kendi kalbini arındırması için bir tevâzu ve teslimiyet vesilesi olarak

¹¹² Kuşeyrî, *er-Risâletü'l Kuşeyriyye*, 99-100.

değerlendirir. O, infâkı mü'minin mânevî büyüme aracı olarak görür. Ancak bu büyümenin, niyetin hâlisliği ve kalbin selâmetiyle mümkün olabileceğini belirtir. Dolayısıyla infâk, onun nazarında sadece maddî bir eylem değil, ihsân makamının gereğidir.

Ma'rûf-i Kerhî'nin infâka yaklaşımında zühd ve tevekkül kavramları temel belirleyicilerdendir. Onun tasavvuf anlayışında zühd; malı değil, mal sevgisini terk etmek, tevekkül ise rızık endişesinden kurtulup Allah'a tam güven duymaktır. Bu iki hâlin bir araya gelmesiyle infâk, bir korku ya da kayıp duygusuyla değil, güven ve sevinç içinde gerçekleştirilen bir ibadet hâline gelir. Bir rivâyette Ma'rûf'un, ihtiyaç içinde dahi olsa eline geçen bir şeyi paylaşmadan tutamadığı aktarılmaktadır. Bu tutum, onun nefsinin sürekli olarak vermekle eğittiğini, kalbini "malın kölesi" olmaktan arındırmaya çalıştığını göstermektedir.¹¹³

Ona göre zühd, mülkü terk etmek değil, kalbin mülke bağlılığını terk etmektir. Bu da infâkla mümkündür. Çünkü veren kişi, kendi iradesiyle maldan feragat eder; böylece nefsi üzerinde bir kontrol kurar. Nefsin bencilliğine karşı infâk bir mânevî disiplin aracıdır.

Ma'rûf-i Kerhî'nin infâka yaklaşımı, yalnızca bireysel arınmaya değil, aynı zamanda toplumsal ahlâkın inşasına da hizmet eder niteliktedir. O, infâkı sosyal ilişkilerin güçlenmesinde, kardeşliğin tesisinde ve düşkünlerin korunmasında hayati bir araç olarak görür. Bu nedenle infâkta sadeliği, samimiyeti ve devamlılığı esas alır. Onun infâk anlayışı, bir tür kalıcı ahlâkî seferberliktir.

Kendisiyle ilgili aktarılan bazı menkıbeler, onun ihtiyaç sahiplerini geri çevirmediğini ve eline ne geçerse derhal infâk ettiğini göstermektedir. Bu tutum, hem Allah'a duyulan güvenin bir göstergesi hem de toplumda adaletin ve merhametin yaşatılması yönünde bir görev olarak değerlendirilir. Ma'rûf'un "*Komşusu açken tok yatan bizden değildir*" hadîs-i şerîfini sıkça hatırlattığı, bu sözü hayatının merkezine koyduğu aktarılır ki bu da onun infâkı bir îman meselesi olarak gördüğünü ortaya koyar.

¹¹³ Kuşeyrî, *er-Risâletü'l Kuşeyriyye*, 248-258.

Ma'rûf-i Kerhî'nin infâk anlayışı yalnızca mal ve para ile sınırlı değildir. O, ilgi, dua, nasihat, hizmet ve tebessüm gibi maddî olmayan şeylerin de infâk edilebileceğini belirtir. Bu yönüyle infâk, onun anlayışında bir gönül seferberliğidir. Özellikle öğrencilerine “Gücünüz yoksa da bir garibe tebessüm edin, bu da infâktır” dediği rivâyet edilir. Bu anlayış, sûfilîğin “hizmet” boyutunu yüceltir ve infâkı her an yaşanabilecek bir hâl olarak ortaya koyar.¹¹⁴

O, infâkı sadece verene değil, alan kişiye de saygı çerçevesinde yapılması gerektiğini vurgular. Onur kırıcı bir sadakanın hem verene hem de alana zarar vereceğini, infâkta asıl olanın gönül kırmamak ve “birlik bilinci”ni zedelememek olduğunu belirtir. Böylece infâk, onun anlayışında ahlâkî bir hassasiyet ve estetik duyarlılıkla birleşir.

Ma'rûf-i Kerhî'nin infâk anlayışı, sadece cömertliğe dayalı bir iyilik değil, tasavvufî terbiyenin ve îman şuurunun bir tezâhürüdür. Zühd, tevekkül, rızâ, ihlâs ve ihsân gibi kavramlarla bütünleşen bu anlayış, infâkı hem bireysel arınma hem de toplumsal sorumluluk olarak ele alır. Onun nezdinde infâk, sadece verilecek bir mal değil, feda edilecek bir “benlik”tir. Bu yönüyle Ma'rûf-i Kerhî'nin infâk telakkisi, sûfî gelenekte hem teorik hem de pratik düzlemde kalıcı etkiler bırakmış, infâk eylemini derinleştirmiştir.

2.3.3. Bâyezîd-i Bistâmî'nin infâk anlayışı

Tasavvuf tarihinde “şathiyyat”ı ve vecd hâlini merkezî kavramlar hâline getiren sûfilerden biri olan Bâyezîd-i Bistâmî, infâk meselesine yüzeysel bir cömertlik boyutuyla değil, köklü bir fenâ ve feda bilinciyle yaklaşmıştır. O, yalnızca maddî servetten değil, benlikten, arzulardan ve hatta mânevî kazanımlardan bile feragat etmeyi infâkın en yüksek mertebesi olarak kabul eder. Bâyezîd'e göre infâk, insanın “benlik iddiasını” terk edip “hakikî fâniliğe” ermesidir.

Bâyezîd'in infâk anlayışı, onun zühd ve fakr temelli sûfilik anlayışıyla doğrudan bağlantılıdır. Zühd, onun nazarında sadece dünya nimetlerinden el çekmek değil, kalpten dünya sevgisini söküp atmaktır.¹¹⁵ Bu bağlamda infâk, zâhirî bir sadaka

¹¹⁴ Kuşeyrî, *er-Risâletü'l Kuşeyriyye*, 99.

¹¹⁵ Kuşeyrî, *er-Risâletü'l Kuşeyriyye*, 107.

değil, bâtinî bir tevhd şuurunun tezâhürüdür. Ona göre bir kimse infâk ederken malına kıyıyorsa, o hâlâ mülkiyet hissinden kurtulamamıştır. Gerçek infâk, ancak verenin de verilenin de verdirenin de Allah olduğunu idrak eden kalpten neşet eder.¹¹⁶

Tasavvuf geleneğinde cömertlik, yalnızca eldeki malı vermekle değil, kalpteki mal sevgisini terk etmekle açıklanır. Bu yaklaşım, Bâyezîd-i Bistâmî'nin dünyaya bağlılıktan arınmayı merkeze alan zühd anlayışıyla da uyumludur; infâkı maddî bir paylaşımın ötesinde ruhsal bir dönüşüm olarak yorumlar. Bu bağlamda infâk, sûfî için sadece ihtiyaç sahibine yönelmek değil, aynı zamanda nefse karşı açılmış bir savaştır. O, infâkı bir nefis terbiyesi olarak görür ve bunun asıl anlamını “benliğin infâkı” olarak açıklar.

Bâyezîd'in bazı vecd hâlinde söylediği sözler —ki şathiyyat olarak tanımlanır— onun infâka dair özgün bakış açısını anlamada önem arz eder. “Sana verdim her şeyi; bana beni ver!” şeklindeki yaklaşımı, aslında kulun Allah’a her şeyini feda etmesi gerektiğini, buna karşılık hakikî varlığını kazanacağını ifade eder. Bu söylemde infâk yalnızca “mal infâkı” değil, aynı zamanda “benlik infâkı”dır. Zira kul, Allah’a yaklaşmak için kendini feda etmeyi, kendi varlığından vazgeçmeyi göze almalıdır.

Bâyezîd, tasavvuf yolunun en zorlu aşamalarından biri olan fenâ fillâh hâlini, infâkın nihai noktası olarak görür. Malın, nefsin ve hatta ibadetlerin bile Allah’a sunulan birer adak hâline getirilmesi gerektiğini savunur. Bu bağlamda infâk, kulun tüm varlık alanlarını kuşatan bir teslimiyet eylemine dönüşür.

Her ne kadar Bâyezîd'in infâk anlayışı daha çok bireysel arınma ve mânevî gelişimle ilişkili olsa da onun söylemleri toplumsal sorumluluğun da bir gereği olarak infâkı teşvik ettiğini gösterir. Ona göre malın biriktirilmesi kalpte paslanmaya sebep olur; oysa infâk hem kalbi cilalar hem de toplumu ıslah eder. Fakirlerin doyurulmadığı, yetimlerin korunmadığı bir cemiyetin mânevî olarak da iflasa sürükleneceğini savunur. Bir sûfî, Bâyezîd'in düşüncesine göre yalnızca kendi kalbini değil, çevresindeki kalpleri de ihyâ etmekle yükümlüdür.¹¹⁷

¹¹⁶ Kuşeyrî, *er-Risâletü'l Kuşeyriyye*, 107.

¹¹⁷ Kuşeyrî, *er-Risâletü'l Kuşeyriyye*, 335-342.

Bu noktada Bâyezîd, infâkı sadece zenginlerin görevi olarak görmez; aksine herkesin kendi ölçüsünde, “canı yakan ama kalbi ferahlatan bir fedakârlık” göstermesi gerektiğini belirtir. Bu da infâkı, modern anlamda sosyal adaletin tesisi ve gönül birliğinin inşâsı yönünde önemli bir araç olarak konumlandırır.

Bâyezîd-i Bistâmî’ye göre infâkın değeri miktarına göre değil, niyetin saflığına göre belirlenir. Niyetinde gösteriş, övünme veya karşılık bekleme varsa, yapılan infâk Allah katında muteber olmaz. O, bu noktada ihlâsın infâkın özünü teşkil ettiğini vurgular. Bu düşünce daha sonra Gazzâlî gibi birçok sûfî ve fakih tarafından da desteklenmiş, infâkın içselleşmesi ve ibadet yönünün korunması açısından merkezi bir ilke olarak benimsenmiştir.¹¹⁸

Bâyezîd-i Bistâmî’nin infâk anlayışı, sadece mal vermekle sınırlı olmayan, kapsamlı bir mânevî tasfiye sürecine işaret eder. Bu anlayışta infâk, maldan önce kalpteki dünya sevgisini terk etmeyi, niyetin arınmasını, benliğin infâkını ve sonunda da ilâhî hakikate teslimiyeti gerektirir. O, infâkı hem bir zühd eylemi hem bir nefis terbiyesi hem de toplumsal sorumluluk olarak ele alır. Onun bu özgün yaklaşımı, tasavvuf geleneğinde infâkın yalnızca sosyal değil, ontolojik bir eylem olarak kabul edilmesinde etkili olmuştur.

2.3.4. Cüneyd-i Bağdâdî’nin infâk anlayışı

Abbâsîler dönemi tasavvuf düşüncesinin en etkili isimlerinden biri olan Cüneyd-i Bağdâdî yalnızca teorik tasavvufun inşâsında değil, aynı zamanda ahlâkî ve toplumsal değerlerin içselleştirilmesinde de öncüdür Cüneyd-i Bağdâdî tasavvufu; dünyaya ve nefsin arzularına bağlılığı terk edip, kulun bütün varlığıyla Allah’a yönelmesi olarak tanımlamıştır.¹¹⁹ Onun bu bakış açısı çerçevesinde şekillenen infâk anlayışı, yalnızca zâhırde gerçekleştirilen bir sadaka verme davranışı değil; derin bir mânevî seyrin ve rûhun arınma sürecinin önemli bir halkası olarak değerlendirilmiştir. Bu bağlamda infâk, sûfî için dünyevî bağlardan sıyrılmanın, Allah’a yönelişin ve kulluk bilincinin en temel tezâhürlerinden biri kabul edilmiştir.

¹¹⁸ Gazzâlî, *İhyâu, Ulûmü’l-Dîn*, 1/315.

¹¹⁹ Kuşeyrî, *er-Risâletü’l Kuşeyriyye*, 368.

Cüneyd-i Bağdâdî, sûfîyi “ne varsa verendir” şeklinde tanımlar. Bu tanım, onun infâk konusundaki bakış açısını özetleyen bir nitelik taşır. Ona göre infâk, yalnızca mala ilişkin bir paylaşım değil, nefsin arzularından soyutlanma ve kalbin Allah’tan başkasına olan yönelimlerini terk etme sürecidir. Bu anlayışta, malı vermek bir tür nefis infâkıdır. Zira sûfî, Allah yolunda yalnızca elindekini değil, benliğini, arzusunu, hatta iradesini dahi terk etmeye hazır olmalıdır.¹²⁰

İnfâk, Cüneyd’e göre yalnızca mülkü paylaşmak değil, mülkün Hakk’a ait olduğunu idrâk etmek demektir. Nitekim onun birçok sözünde “veren de verilen de verdiren de O’dur” anlayışı ön plana çıkar. Bu, infâkı tevhid çerçevesinde temellendiren bir yaklaşım olup, sadakanın mâhiyetini kullukla özdeşleştirir.

Cüneyd-i Bağdâdî’nin tasavvuf anlayışının merkezinde yer alan kavramlardan biri olan ihlâs, infâk meselesiyle doğrudan ilişkilidir. Ona göre ihlâssız yapılan infâk hem kalbi kirlendirir hem de toplumsal yozlaşmaya sebep olur. Nitekim Bakara Sûresi’nin 264. âyetini yorumlarken, infâkı bir gösteriş unsuru veya minnet vasıtası hâline getirmenin, amelin bâtil olmasına neden olduğunu ifade eder. Cüneyd’e göre infâk, riya ile kirlenmemeli, gizlilik ve mahviyet içinde gerçekleştirilmelidir. Bu tavır, infâkın bir ibadet olduğu kadar bir nefis imtihanı olduğunun da göstergesidir.

Cüneyd’in infâk anlayışı, onun zühdi yaşantısıyla da yakından ilişkilidir. Nitekim o, dünyaya karşı mesafeli olmayı yalnızca maldan el çekmek şeklinde değil, kalben maldan kopmak olarak yorumlamıştır.¹²¹ Malı elden çıkarmak infâkın bir yönü iken, mal sevgisini kalpten çıkarmak asıl olandır. Bu bakış açısına göre, dünyadan yüz çevirmeyen bir kimsenin infâkı, şeklen doğru olsa da mânen eksiktir. Dolayısıyla onun nazarında infâk, aynı zamanda mülk iddiasından vazgeçmek, benlik davasını terk etmek ve Hakk’ın kul üzerindeki tasarrufuna rızâ göstermek anlamına gelir. Bu bağlamda infâk, sadece bir cömertlik değil, fâni olanı verip bâki olana yönelme çabasıdır.

Cüneyd-i Bağdâdî, her ne kadar infâkı bireysel arınmanın bir parçası olarak temellendirse de onun düşüncesinde infâkın toplumsal boyutu da göz ardı

¹²⁰ Kuşeyrî, *er-Risâletü'l Kuşeyriyye*, 117.

¹²¹ Kuşeyrî, *er-Risâletü'l Kuşeyriyye*, 210.

edilmemiştir. Ona göre, bir toplumda infâk bilinci hâkimse, orada kalpler yumuşar, kin ve haset azalır, sevgi ve merhamet hâkim olur. Bu da bir sūfinin sadece kendi nefsiyle değil, toplumsal sorumluluklarıyla da hemhâl olması gerektiği anlayışını beraberinde getirir. Bu yönüyle infâk, tasavvufta hem birey hem toplum için bir iyileşme vasıtası olarak değerlendirilmiştir.

Sonuç olarak, Cüneyd-i Bağdâdî'nin infâk anlayışı, yalnızca bir sadaka verme eyleminden ibaret değildir. O, infâkı Allah'a teslimiyetin, nefsin terbiyesinin ve toplumun ıslahının bir aracı olarak görmüştür. Onun bu konudaki yaklaşımları, sonraki tasavvuf ekollerinde infâkın sadece bir ibadet değil, bir varlık ve benlik terkidir anlayışının yerleşmesinde belirleyici rol oynamıştır.

2.3.5. Ebû Talib el- Mekkî'nin infâk anlayışı

Ebû Tâlib el-Mekkî infâkı imânın vazgeçilmez bir uzantısı olarak değerlendirir ve Kur'ân'ın bu konuya yaptığı vurguyu merkeze alır. Ona göre Cenâb-ı Hak, kullarına lütfettiği nimetlerin bir kısmını O'nun rızası doğrultusunda sarf etmelerini emretmiş; böylece imânın yalnızca sözde değil, amelle desteklenmesi gerektiğine işaret etmiştir. Kur'ân'da "*Allah'a ve Rasûlü'ne imân edin; sizi imtihan etmek üzere tasarrufunuza verilen mallardan infâk edin*"¹²² buyurulması, Mekkî'nin yorumunda iki farklı tavrı açığa çıkarır. Bu emri yalnızca imân yönüyle kabul edenler, infâk boyutunda eksik kalmışlardır; oysa amel ehli olanlar hem emrin bütünlüğünü kavramış hem de infâkı imânın tabîi bir gereği olarak yerine getirmiştir. Mekkî'ye göre bu hakikati ancak ilim ve basîret sahibi kimseler idrak edebilir; zira infâk, kulun malıyla olan ilişkisinin ötesinde, gönül dünyasını şekillendiren bir imtihan alanıdır.¹²³

Âlimler, Allah yolunda infâkla ilgili olarak iki farklı tutumun fazileti hakkında değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Kendisine infâk etmesi istendiğinde nefsi buna isteksiz davrandığı için zorlanarak veren kimse ile, herhangi bir içsel direnç ya da ağırlık hissetmeden, gönül huzuruyla infâkta bulunan kişi arasında hangisinin daha üstün olduğu hususunda görüş ayrılığı ortaya çıkmıştır. Âlimlerin bir kısmı, nefsiyle mücadele ederek infâkta bulunan kimsenin daha faziletli olduğunu belirtir. Zira bu tür

¹²² el-Hadîd 57/7.

¹²³ Ebû Tâlib Muhammed b. Alî b. Atıyye el-Mekkî, *Kûtu'l-Kulûb*, çev. Yakup Çiçek ve Dilaver Selvi, (İstanbul: Semerkand Yayınları, 2003), I/427.

bir infâkta, nefisten kaynaklanan isteksizlikle mücadele aynı anda gerçekleştiğinden, kişi iki ayrı amel işlemiş olur. İbn Atâ ve çevresindeki sûfîler bu kanaati benimsemiştir. Diğer bir grup âlim ise, gönül hoşluğuyla ve hiçbir zorlayıcı his olmaksızın infâk eden kimsenin daha üstün bir mertebede olduğunu ifade eder. Onlara göre böyle bir infâk, nefsin cömertlik vasfını kazanması ve zühd hâlinin istikrar bulmasıyla ortaya çıkar; bu nedenle de zorlama ile gerçekleştirilen amellerden daha değerlidir. Çünkü nefsiyle mücadele ederek veren kimse, bir defa galip gelse bile sonraki seferlerde aynı başarıyı gösterip gösteremeyeceği belirsizdir; zira cömertlik onun yerleşik bir hâli değildir ve nefsi bu davranışa zorlanmaktadır. Cüneyd el-Bağdâdî'nin de tercihi bu yöndedir. Mekki'nin kanaati de onun görüşüyle örtüşmektedir.¹²⁴

2.3.6. İmam Gazzâlî'nin infâk anlayışı

Tasavvuf anlayışında infâk yalnızca maddî bir paylaşımı değil, aynı zamanda sevgi, bilgi ve zaman gibi mânevî değerlerin paylaşılmasını da içerir. Bu yönüyle infâk, bireyin nefsini arındırarak Allah'a yaklaşmasını sağlayan bir ibadet olarak görülmüştür. İmam Gazzâlî, infâkı insanın cimrilik ve mal sevgisi gibi olumsuz özelliklerden arınması için bir araç olarak değerlendirmiştir. Gazzâlî, “*İhyâu Ulûmi'd-Dîn*” adlı eserinde infâkın, kulun nefsinin dünyevî arzularından temizlemesi ve Allah'a daha samimi bir şekilde yönelmesi için bir vesile olduğunu belirtmiştir.¹²⁵

Gazzâlî, İnfâkın mahiyetini anlamak için amel ve niyetin önemine dikkat çeker. Sadaka verirken, kul malının geri kalan kısmını cimrilik sebebiyle tutmuşsa veya borcunu öderken sadece bir kısmını infâk etmişse, infâkını mahcûbiyet ve baş eğerek, utanma duygusuyla yapmalıdır. Malın tamamı Allah'a ait olduğundan, tümünü İnfâk eden kişi Allah katında daha makbul olur. Allah, İnfâkın tamamını emretmemesiyle kulun cimriliğini dikkate alır ve İnfâkın yükünü hafifletir. Böylece kul, nefsinin zorlamadan İnfâk etmeye teşvik edilir.¹²⁶

¹²⁴ Ebû Talib el-Mekkî, *Kûtu'l-Kulûb*, II/198.

¹²⁵ Gazzâlî, *İhyâu Ulûmi'd-Dîn*, 2/413.

¹²⁶ Gazzâlî, *İhyâu Ulûmi'd-Dîn*, 1/603.

Sahâbeler içerisinde servet sahibi olan kimseler bulunmakta olup, bu malları hem kendi geçimlerini sağlamak hem de ihtiyaç sahiplerine yardım etmek amacıyla elde etmişlerdir. Onlar, helal yoldan kazandıkları malı itidalli bir şekilde kullanmış, temizinden yiyip yine temizinden infâkta bulunmuşlardır. Ellerindeki imkânı kimseyi mahrum bırakmadan, hakkaniyete riayet ederek değerlendirmiş; servetlerini bir cimrilik vesilesi değil, bilakis cömertliğin bir göstergesi hâline getirmişlerdir. Bu sahâbilerin bir kısmı mallarının büyük bölümünü, bir kısmı ise tamamını Allah yolunda harcamış; özellikle darlık ve sıkıntı zamanlarında bile kendi arzularını bir kenara bırakarak Allah'ın rızasını öne geçirmişlerdir.¹²⁷

İmam Gazzâlî'ye göre infâkın en temel derecesi, kulun sahip olduğu az miktarı dahi paylaşması ve bu paylaşımı yaparken nefsindeki eksiklik veya azlıktan dolayı bir utanç duymasıdır. Kulun yaptığı infâkı büyütmesi veya önemini abartması doğru değildir; zira kulun malı, özünde Allah'ın bir lütfudur ve İnfâk edebilme imkânını veren de O'dur. En yüksek dereceye ulaşip malının tamamını İnfâk etmiş olsa bile, bunu abartmamalıdır. Malın kaynağı ve İnfâk ediliş amacı düşünüldüğünde, kulun tüm serveti Allah'a ait olduğundan dolayı, İnfâkını büyütme veya övme hakkı bulunmamaktadır. Özellikle âhirette mükâfat umularak yapılan İnfâklarda da kul bu davranışını kendi büyüklüğü olarak değerlendiremez; zira Allah, kat kat mükâfatını vermeyi vaad etmiştir.¹²⁸

2.3.7. Abdülkâdir Geylânî'nin infâk anlayışı

Tasavvuf tarihinde hem ilmî hem de mânevî mirasıyla geniş bir etki alanı oluşturan Abdülkâdir Geylânî yalnızca bir mürşid olarak değil, aynı zamanda toplumsal ve ahlâkî ilkeleri ön planda tutan bir irşat önderi olarak dikkat çeker. Onun tasavvuf anlayışında infâk, sadece muhtaçlara maddî yardımda bulunmakla sınırlı kalmayan; kulun Allah'a olan bağlılığını, teslimiyetini ve topluma karşı sorumluluğunu kuşatan kapsamlı bir ibadet biçimi olarak yer alır. Bu bağlamda Geylânî'nin infâka dair görüşleri hem bireysel nefis terbiyesi hem de toplumsal huzurun inşâsı açısından son derece dikkate değerdir.

¹²⁷ Gazzâlî, *İhyâu Ulûmi'd-Dîn*, 3/587.

¹²⁸ Gazzâlî, *İhyâu Ulûmi'd-Dîn*, 1/603.

Abdülkâdir Geylânî'ye göre infâk, kulun mal üzerindeki sahiplik iddiasını terk etmesiyle başlar. O, malın asıl sahibinin Allah olduğunu sıkça vurgular ve bu mülkiyet bilincini kazanan bir kimsenin infâkta tereddüt etmeyeceğini ifade eder. Geylânî'ye göre infâk eden kişi, malın fâniliğini idrak ederek ona kalben bağlanmaktan kurtulur ve Allah'a daha yakın hâle gelir. Zira "veren el" olmak, onun nazarında bir fazilet değil, kulluğun tabîî bir neticesidir.¹²⁹

Onun sohbetlerinde ve hutbelerinde sıkça dile getirdiği hususlardan biri de infâkın ancak "ihlâs" ile değer kazanacağıdır. Zira infâkta esas olan, verilenin miktarı değil, niyetin saflığı ve kalbin samimiyetidir. Bu bağlamda Geylânî, infâkı riya ve gösterişten uzak bir şekilde, sadece Allah rızasını gözeterek yapmanın kulun nefsinin arındırmasında belirleyici rol oynadığını savunur.¹³⁰

Geylânî'nin infâk anlayışında dikkat çeken önemli bir yön, infâkla tevekkül arasında kurduğu dengedir. O hem infâk ederken israfa düşmemeyi hem de cimrilikten uzak durmayı tavsiye eder. Bu itidal hâli, kişinin Allah'a olan güvenini sarsmadan infâkta bulunmasını sağlar. İnfâk etmede dikkat edilmesi gereken denge, malı israf etmeden ve cimrilikten uzak şekilde vermektir; kişi kendi ihtiyaçlarını ihmal etmeden Allah'a güvenle infâkta bulunmalı, niyetin ve yapılanların hesabının Allah tarafından görüleceğini bilmelidir."¹³¹

Bu anlayışta infâk, sadece ekonomik bir işlem değil; tevhidî bir bilinçle yapılan derunî bir eylemdir. Kul infâk ettikçe Allah'a tevekkülünü pekiştirir, nefsin mal üzerindeki tahakkümünü kırar ve ilâhî rahmetin celbine vesile olur. Geylânî'ye göre bu tür infâk, Allah'ın kul üzerindeki tasarrufunu artırır ve kul, sadece dünyevî maldan değil, aynı zamanda kalbini meşgul eden arzulardan da arınır.¹³²

Geylânî'nin infâk anlayışında dikkat çeken bir diğer nokta, infâkın sosyal boyutudur. O, fakirlerle kurulan ilişkinin yalnızca maddî yardım üzerinden değil, aynı zamanda gönülden gönüle kurulan bir muhabbet bağı üzerinden inşâ edilmesi

¹²⁹ Abdülkâdir Geylânî, *el-Fethur Rabbânî*, çev. Osman Güman, (İstanbul: Gelenek Yayınları, 2022), 174.

¹³⁰ Geylânî, *el-Fethur Rabbânî*, 84-85.

¹³¹ Geylânî, *Fütûhu 'l-Gayb*, 56.

¹³² Geylânî, *Fütûhu 'l-Gayb*, 55-57.

gerektiğini belirtir. İnfâk eden kimse, muhtaca yukarıdan bakan değil, onunla aynı düzlemde duran bir kardeş gibi yaklaşmalıdır. Bu yaklaşım, infâkın sadece maddî bir paylaşım değil, aynı zamanda mânevî bir doyum aracı olduğunu göstermektedir. Zira verilen her şey, görünürde bir ihtiyaç sahibine ulaşsa da aslında verenin kalbinde bir huzur ve arınma meydana getirir. Böylece infâk eylemi hem toplumsal dayanışmayı güçlendirir hem de bireyin iç dünyasında şefkat ve merhamet duygularını derinleştirir.

Onun yaşadığı dönemde, Bağdat sokaklarında açlıkla, yoksullukla ve adaletsizlikle karşı karşıya kalan insanlar arasında gerçekleştirdiği faaliyetler, onun infâk anlayışını pratiğe döktüğünün göstergesidir. Geylânî, öğrencilerine ve müridlerine sadece ibadet etmeyi değil; toplumsal duyarlılıkla yaşamayı da öğütlemiştir. Bu yönüyle infâk, onun meşrebinde bireysel arınmanın yanı sıra, toplumsal sorumluluğun da bir ifadesidir.

Abdülkâdir Geylânî'ye göre gerçek infâk, ancak kalp safiyetine ulaşan bir kul tarafından yerine getirilebilir. Bu bağlamda infâk, yalnızca zenginlere mahsus bir sorumluluk değil, her seviyedeki kulun niyet ve imkân nispetinde icra edebileceği bir kulluk göstergesidir. Bu bağlamda, insanın kendinde olanı paylaşamayan bir tavırla Rabbinden bekleyiş içine girmesi anlamlı görülmemiş; infâk hem malın hem de kalbin arınmasının bir gereği olarak değerlendirilmiştir.¹³³

Geylânî'nin tasavvufî fakr anlayışı da infâkla doğrudan ilişkilidir. O, fakrı sadece maddî yoksunluk değil, Allah'tan başka her şeyden müstağni olma hâli olarak tanımlar. Böyle bir fakr hâline ulaşan kişi, malı değil, Allah'ı dost edinir. Bu dostluk ise infâkı tabîî bir davranış hâline getirir. Çünkü Allah ile dost olan, mahlûkatla cömertçe paylaşır anlayışı Geylânî'nin tasavvuf öğretisinin merkezinde yer alır.¹³⁴

Abdülkâdir Geylânî'nin infâk anlayışı, zâhirde malın paylaşımı gibi görünse de bâtında derin bir tevhid, ihlâs ve teslimiyet boyutu taşır. Onun yaklaşımında infâk, kulun kalbini arındırma, toplumu ihyâ etme ve Allah'a yakınlaşma sürecinde vazgeçilmez bir ibadet formudur. Bu yönüyle Geylânî'nin infâka dair düşünceleri,

¹³³ Geylânî, *el-Fethur Rabbânî*, 239.

¹³⁴ Geylânî, *el-Fethur Rabbânî*, 239.

sadece kendi dönemini değil, sonraki yüzyıllarda tasavvuf geleneğini şekillendiren temel yaklaşımlardan biri olmuştur.

2.3.8. Hoca Ahmet Yesevî’de infâk

Türk tasavvuf geleneğinin önemli şahsiyetlerinden biri olan Hoca Ahmet Yesevî hem teorik hem de pratik yönü güçlü bir sûfî olarak, infâk ve fakr kavramlarını merkezî bir konuma yerleştirmiştir. Onun öğretilerinde infâk, yalnızca mâlî bir paylaşım olarak değil, aynı zamanda nefsin arındırılması, toplumsal adaletin tesisi ve Hak yolunda bir bağlılık göstergesi olarak değerlendirilmiştir.

Hoca Ahmet Yesevî’nin infâk anlayışını anlamak, onun yetiştiği kültürel çevreyi ve dönemin sosyopolitik koşullarını da göz önünde bulundurmayı gerektirir. 12. yüzyılda Orta Asya’da yaşayan Türk boylarının çoğu, yarı göçebe hayat tarzı sürmekteydi ve bu hayat tarzı, toplumsal dayanışma, yardımlaşma ve paylaşım gibi değerlerin yaşamsal bir gereklilik hâline geldiği bir ortam doğurmuştu. Bu bağlamda Yesevî hem dini hem toplumsal bir ihtiyaç olarak infâkı sistematik bir sûfî değer hâline getirmiştir.¹³⁵ O, yalnızca bireysel ibadetleri merkeze alan bir anlayıştan öteye geçerek, sosyal sorumluluk ve kolektif bilinçle örülü bir tasavvufî yapı inşa etmiştir.

Yesevî’nin irfan geleneği, göçebe ve yarı yerleşik Türk topluluklarının ihtiyaçlarına cevap vermek üzere şekillenmiştir.¹³⁶ Bu durum, infâkın sadece bireysel değil, kolektif bir bilinçle uygulanmasını gerekli kılmıştır. Ahîlik teşkilatının temellerini hazırlayan bu düşünce sisteminde, malın zekât ve sadaka yoluyla infâk edilmesi kadar, zaman, emek ve ilmin de paylaşılması önemli görülmüştür. Böylece infâk, sadece ekonomik bir pratik değil, aynı zamanda bir ahlâkî duruş ve sosyal adaletin kurucu bir ilkesi olarak Yesevî geleneğinde müesseseleşmiştir.

Hoca Ahmet Yesevî’nin infâk anlayışı, fakr kavramıyla birlikte yorumlandığında, İslâm tasavvufunun yalnızca bireysel terbiye değil, aynı zamanda toplumsal ıslahı hedefleyen yönünü açığa çıkarır. Onun irşadında yetişen dervişler,

¹³⁵ Hasan Kamil Yılmaz, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, (İstanbul: Ensar Yayınları, 2022), 274-275.

¹³⁶ Mehmet Şirin Ayış, “Ahmet Yesevî’nin İrşad Metotları Üzerine Bazı Tesbit ve Değerlendirmeler”, *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, 25/49, (Nisan 2022), 97.

mallarını ve emeklerini paylaşmakla yükümlü, topluma karşı sorumluluk taşıyan gönül erleri olarak şekillenmişlerdir. Bu anlayış, daha sonra Anadolu’da Ahîlik ve fütüvvet teşkilatlarının da temel ahlâkî ilkelerini oluşturmuştur.¹³⁷ Nitekim bu geleneğin taşıyıcıları, yalnızca kendi maişetini temin eden değil, elindeki imkânı komşusuna, yolcusuna, yetimine infâk eden örnek şahsiyetler olarak tarih sahnesine çıkmıştır.

Hoca Ahmet Yesevî’nin *Divân-ı Hikmet*’te kullandığı dil ve ifade biçimi, onun infâkı nasıl bir ahlâkî sistem içinde konumlandığını da açıkça gösterir. Yesevî’ye göre Hak yoluna giren bir kişi, artık malın değil, mânânın kuludur. Malın esiri değil, sahibi olan bir sûfî, o malı Allah yolunda harcayarak nefsini yüceltir, gönlünü arındırır. Bu nedenle infâk, sadece bir ibadet değil, aynı zamanda tasavvufî terbiye sürecinin önemli bir aşamasıdır. Zira infâk etmeyen bir gönül, dünya ile olan bağı koparamamış; fakr mertebesine ulaşamamış demektir.¹³⁸

Yesevî’nin bu anlayışı, onun eğitim sistemiyle de doğrudan ilişkilidir. Yesevî dervişleri, sadece zikirle meşgul olan kişiler değil, toplumun ihtiyaçlarına duyarlı, üretken, kanaatkâr ve paylaşımcı bireyler olarak yetiştirilmiştir. Bu yönüyle infâk hem eğitimde hem de gündelik hayatta ideal bir sûfî kişiliğin ayrılmaz parçası hâline gelmiştir. Bu çerçevede infâk, bir medrese öğretisi değil, hayata tatbik edilen bir tasavvuf pratiği olmuştur. Yesevî’nin hikmetleri incelendiğinde, bu öğretinin sadece dilde değil, yaşam biçimi olarak yaşatıldığı anlaşılır.

Yesevî’nin fakr anlayışı, zühdî bir yoksulluk değil, Allah’a tam bir teslimiyet içerisinde varlıktan feragat etmeyi içeren derin bir mânevî haldir. Bu anlayış, onun sufiliğinde infâkla iç içe geçmiş ve “veren elin alan elden üstün olduğu” ilkesi çerçevesinde toplumsal dayanışma ile bireysel tasfiyeyi aynı düzlemde buluşturmuştur.¹³⁹ Hoca Ahmet Yesevî’ye göre gerçek fakr, dünya malına gönül bağlamamakla; infâk ise bu gönülsüzlüğün fiilî tezâhürüyle mümkündür. Nitekim

¹³⁷ Yılmaz, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, 313-316.

¹³⁸ Ayış, “Ahmet Yesevî’nin İrşad Metotları Üzerine Bazı Tesbit ve Değerlendirmeler”, 107-108.

¹³⁹ Ayış, “Ahmet Yesevî’nin İrşad Metotları Üzerine Bazı Tesbit ve Değerlendirmeler”, 106.

Divân-ı Hikmet'te yer alan birçok beyitte, dünyaya meyletmemenin ve malı Allah yolunda sarf etmenin önemine dikkat çekilmektedir:

“Hakk’dın eşitip aydı mını Ahmed-i Miskin

Çın bendesini sinesidin ketmese behrak.”¹⁴⁰

Bu mısralarda olduğu gibi, Yesevî'nin infâk anlayışı, kalbî bir dönüşüm süreciyle paralellik göstermektedir. O, sûfîyi yalnızca Allah'a yönelen bir zâhid değil, aynı zamanda içinde bulunduğu topluma karşı sorumluluk bilinci taşıyan bir fert olarak görür. Bu bağlamda infâk, hem nefsin arınmasını sağlayan bir ibadet hem de ümmetin dirliğini koruyan bir sosyal bağdır.

Ahmet Yesevî'nin öğretilerinde infâk, kulun Rabbine güvenini somutlaştırdığı bir teslimiyet göstergesidir. Kul, malı Allah yolunda harcadığında, gerçekte Allah'ın kendisine verdiğini yine O'nun rızası için sarf etmiş olur. Bu yönüyle infâk, tasavvufî düşüncede sadece bir ahlâkî erdem değil, aynı zamanda ontolojik bir farkındalık biçimidir.

Yesevî'nin fakr telakkisi, özellikle “melâmet” ile de iç içe geçmiştir. Melâmet ehli gibi, Yesevî de gösterişten uzak, içten ve ihlâslı bir yaşamı öğütlemiş; infâkı da bu içtenliğin bir yansıması olarak değerlendirmiştir. Gösterişli sadaka dağıtımını ya da infâk eylemleri, onun düşüncesinde riya unsuru barındırdığı ölçüde değersizleşir. Bu nedenle Yesevî dervişi, infâk ederken ne verdiğiyle övünür ne de alanı minnet altına alır. Çünkü her şey Allah'tandır, veren de O'dur, alan da.¹⁴¹

Bu yapının temel taşlarından biri de cemiyet içinde dervişliğin gereklerini yerine getirmektir. Yesevî mektebinde infâk, tekkede edinilen irfanın topluma taşınmasının en somut yollarından biridir. Derviş, sadece zâhîrî anlamda yoksullara yardım eden değil, aynı zamanda mânevî bilgi ve ahlâkî örneklik sunan bir kişidir. Bu

¹⁴⁰ Ahmet Yesevî, *Divân-ı Hikmet*, Sadeleştiren: Ahmed Eğilmez Rıdvanoğlu, (İstanbul: Sağlam Yayınevi, 2016), 442.

¹⁴¹ Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, 202-206.

yönüyle infâk, maddeyle sınırlı olmayan; zaman, emek, dua, hizmet ve bilgi gibi kaynakların da paylaşımını içeren çok yönlü bir anlayışla değerlendirilmiştir.¹⁴²

İnfâkla ilişkilendirilen fakr kavramı, tasavvuf tarihinde melâmet ehlinin ve Kalenderî zümrelerin de sıkça vurgu yaptığı bir haldir. Ancak Yesevî’de bu hal hem bireyin hem de toplumun ıslahı açısından işlevsel kılınmıştır. Divân-ı Hikmet’te geçen “Bu dünyada fakirlikni âdet kılğan, Hârlık tartıp meşakkatnı rahat bilgen, Kul Hâce Ahmed yahşılarga hizmet kılğan, Kıyâmet kün andağ kişi sultan bulur” beyti, bu anlayışı derinlemesine ortaya koyar.¹⁴³ Bu beyitte, dünya malına bağımlılığın hakiki aşkın idrakine engel olduğu belirtilir. Dolayısıyla beyit, infâkı mümkün kılan temel dönüşümün, kişinin mala olan bağımlılığını terk ederek fakr ve aşk makamına yönelmesiyle gerçekleşeceğini ima eder. Böylece infâk, sadece malı vermek değil, mal sevgisinden arınmış bir gönülle paylaşmak olarak anlaşılır.

Yesevî’nin fakr telakkisinde bir başka dikkat çeken boyut da tevâzu ve hizmet ile olan bağıdır. Gerçek fakir, kendini toplumdan üstün görmeyen, bilakis başkalarının yükünü taşıyan kişidir. Bu nedenle Yesevî mektebinde infâk etmek, sadece vermek değil; aynı zamanda yoksulla eşitlenmek ve onunla aynı sofraya, aynı halıya, aynı yük altında olmaktır. Derviş, kendini infâk ettiği kişiyle kardeş sayar, onun duasını gânimet bilir. Bu eşitlikçi yaklaşım, infâkın gizli bir güç ilişkisi yaratmasının önüne geçer ve tasavvufun merkezine yerleştirilen ihlâs ilkesini pekiştirir.¹⁴⁴

Yesevî irfanında infâk sadece fertlerin birbirine destek olduğu bir pratik değil, aynı zamanda “toplum mühendisliği” bağlamında ele alınabilecek yapısal bir mekânizmadır. Onun düşüncesi, İslâm’ın adalet, merhamet ve paylaşım ilkelerini yalnızca bireysel düzeyde değil, kurumlar üzerinden de somutlaştırmıştır. Bu anlayış, daha sonra Ahî teşkilatları, ribâtlar ve zaviyelerde devam edecek; infâk, bu kurumların hem ahlâkî hem de ekonomik temeli olacaktır.¹⁴⁵ Dolayısıyla Hoca Ahmet Yesevî’nin

¹⁴² Yılmaz, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, 305-310.

¹⁴³ Yesevî, *Divân-ı Hikmet*, 490.

¹⁴⁴ Yesevî, *Divân-ı Hikmet*, 491.

¹⁴⁵ Yesevî, *Divân-ı Hikmet*, 39-44.

infâk anlayışı, tasavvufun yalnızca içe dönük bir mistisizm olmadığını, aksine toplumu dönüştürmeyi hedefleyen köklü bir irfan ve eylem felsefesi olduğunu gösterir.

Bu bağlamda onun anlayışında infâk; nefsin kibir, bencillik, dünya sevgisi gibi hastalıklarından arınmak için bir ilaç, toplumda adaletin ve denge duygusunun tesisi için ise bir ilkedir. Hoca Ahmet Yesevî'nin bıraktığı miras, sadece hikmetleriyle değil, bu hikmetlerin yaşatıldığı ahlâkî sistemle birlikte değer kazanır. Onun infâk anlayışı, yalnızca tarihî bir figürün şahsî görüşü değil; Türk-İslâm medeniyetinin sosyal ve mânevî yapısını şekillendiren güçlü bir düşünce sistemidir.

Sonuç olarak, Hoca Ahmet Yesevî'nin infâk anlayışı, fakr temelli bir tasavvuf inşâsının hem bireysel hem toplumsal düzeyde nasıl işlediğini gösteren özgün bir model sunar. O, infâkî bir ibadet veya sosyal yardımlaşma aracı olarak değil, hakikate ulaşma yolunda bir teslimiyet ve arınma vesilesi olarak görür. Bu yönüyle Ahmet Yesevî, infâk ile fakrı birbirine bağlayan en köklü sûfî temsilcilerden biri olarak hem teorik hem de pratik düzeyde sonraki tasavvuf geleneklerine yön vermiştir.

2.3.9. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'de infâk felsefesi

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, infâkın en önemli boyutlarından birinin, maddî yardımın kalpten ve samimiyetle yapılması gerektiği düşüncesi olduğunu vurgular. Mevlânâ'ya göre infâk, dışa dönük bir eylem olmanın ötesinde, kalpten gelen bir niyet ve ruhsal bir arınma sürecidir. Bir insan malını verirken, bu eylemin arkasındaki niyetinin saf olması gerektiğini vurgular. Niyetin saf olması, insanın kendi iç dünyasında bir temizlik yapması ve dünya sevgisinden arınması anlamına gelir.¹⁴⁶

Mevlânâ, tasavvufî yolculuğunda insanın nefsini aşması gerektiğini belirtir. İnfâk, bu yolculuğun bir parçası olarak, insanın nefsini kontrol altına almasını sağlayan bir araçtır. Nefs, insanın dünyaya olan bağlarını güçlendiren ve kişinin mânevî ilerlemesini engelleyen bir olgudur. Mevlânâ'ya göre, gerçek anlamda infâk, kişinin nefsinin terk etmesi ve dünyaya olan bağlarını gevşetmesi ile mümkündür.¹⁴⁷ Bir insan

¹⁴⁶ Mevlânâ, *Mesnevî*, 4/2672.

¹⁴⁷ Ekrem Erdem, "Mesnevî'de Mevlânâ'nın Dünya, Zühd, Rızık ve Kanaat Telakkileri: İslâm İktisat Düşüncesi Üzerinden Bir Değerlendirme", *İslâm Ekonomisi ve Finans Dergisi*, 10/1, (Haziran 2024), 247-248.

malını verirken, eğer kalben buna bağı kalıyorsa, o zaman nefsin etkisi altında kalmış demektir. Ancak, bir insan malını verirken, kalbinde bir boşluk ve bağılık hissetmiyorsa, o zaman bu infâk gerçek anlamda kabul edilen bir eylemdir.¹⁴⁸

Mevlânâ'nın infâk anlayışında, insanın Allah'a olan sevgisi ve bağılılığı ön plandadır. O, insanların Allah'a yakınlaşabilmek için kendi iç dünyalarında bir dönüşüm yapmalarını öğütler. İnfâk, bu dönüşüm sürecinin bir parçası olarak kabul edilir. Mevlânâ, malını veren kişinin Allah'a olan sevgisini ve rızasını daha da artıracığını söyler. İnfâk, bu bağlamda bir nevi ruhsal bir yatırımdır ve kişinin ruhsal zenginliğini artırır. O, Allah'a olan yakınlığı ve sevgiyi artırmak için infâkı bir araç olarak görür.¹⁴⁹ İnfâk, kulun Allah'a olan muhabbetini fiile döken bir tavidir; bu tavır, insanı malın esaretinden kurtarıp onu ilâhî yakınlığa ve mânevî olgunluğa taşır.

Mevlânâ, infâkın sadece maddî zenginliği dağıtmakla sınırlı olmadığını, mânevî değerleri paylaşmakla da ilgili olduğunu söyler. Bir insanın bilgi, sevgi, sabır gibi mânevî değerlerini başkalarına aktarması da bir tür infâk olarak kabul edilir. O, insanları sadece malını vermeye değil, aynı zamanda mânevî değerlerini de paylaşmaya teşvik eder. İnsanların birbirlerine gösterdiği sevgi, saygı ve hoşgörü de bir tür infâk olarak kabul edilir. İnfâkın en önemli yönü, kalpten gelen samimi bir iyilik duygusuyla gerçekleştirilmesidir; zira maddî bir paylaşımın ötesinde, ihsan bilinciyle yapılan her infâk hem verenin gönlünü arındırır hem de toplumsal huzurun inşasına katkıda bulunur. İnfâk, bir insanın iç zenginliğini paylaşması, diğer insanlarla duygusal bağ kurması ve toplumsal dayanışmaya katkı sağlaması anlamına gelir.

Mevlânâ'nın infâk anlayışında bir diğer önemli nokta, infâkın bir yola, bir pratiğe dönüşmesidir. Mevlânâ, bir insanın sadece maddî yardımda bulunmakla yetinmemesi gerektiğini, aynı zamanda bu yardımların ardındaki kalbî amacın da temiz olması gerektiğini vurgular. İnfâk, bir kişinin kalbiyle yaptığı bir eylem olmalı ve bu eylem insanın mânevî yönünü beslemelidir. Bu anlayış, Mevlânâ'nın toplumsal barış ve bireysel huzur anlayışıyla da yakından ilişkilidir. İnfâk, insanı sadece Allah'a

¹⁴⁸ Mevlânâ, *Mesnevî*, 3/4567.

¹⁴⁹ Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, *Divan- ı Kebir : Seçmeler*, çev. Şefik Can, (İstanbul : Ötüken Neşriyat, 2015), 240.

yaklaştıran bir eylem değil, aynı zamanda toplumsal dayanışmanın, birlikteliğin ve yardımlaşmanın da temelidir. Mevlânâ'nın toplumsal barış anlayışında infâkın çok önemli bir yeri vardır. İnsanlar arasındaki karşılıklı yardımlaşma, toplumsal huzurun sağlanmasında hayati bir rol oynar. Bu bağlamda infâk, toplumsal bir sorumluluk olarak kabul edilir.

Mevlânâ'nın infâk anlayışının toplumsal boyutu, onun insanlık için önerdiği ideal toplum yapısına dayanmaktadır. O, insanların birbirlerine yardım etmeleri gerektiğini ve bu yardımlaşmanın sadece mal ile sınırlı olmadığını belirtir. İnsanlar, birbirlerine sevgilerini, bilgilerini, tecrübelerini ve zamanlarını da vermelidirler. Bu şekilde, toplumda bir dayanışma ve paylaşma kültürü oluşur. Mevlânâ, bu kültürün temellerini, insanların Allah'a olan sevgilerini başkalarına aktarmalarına dayandırır. Bu nedenle, infâkın farklı düzeylerde yaşama geçirilmesi, toplumda dayanışma ve huzurun güçlenmesine katkı sağlayan bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir.¹⁵⁰

Mevlânâ, infâkın bir insanın Allah'a olan sevgisini pekiştirdiğini ve kişinin mânevî gelişimine katkıda bulunduğunu belirtir.¹⁵¹ Infâk, aynı zamanda toplumsal dayanışmanın ve barışın sağlanmasında önemli bir rol oynar. Mevlânâ'nın infâk anlayışı, bireylerin iç dünyalarını dönüştürmeleri için bir araç ve toplumun huzurunu sağlamada bir temel olarak kabul edilir. O'nun öğretileri hem bireysel hem de toplumsal düzeyde infâkın önemini vurgulayarak, insanların hem Allah'a hem de birbirlerine daha yakın olmalarını sağlamayı hedefler.

Mevlânâ'nın düşünce sisteminde infâk yalnızca maddî bir aktarım değil, aynı zamanda insanın iç dünyasından taşan bir aşk ve merhamet hareketidir. O, kişinin elindeki malı, bilgiyi ve hatta sevgiyi paylaşmasını, hakikî insan olmanın bir gereği sayar. Toplumsal dayanışmanın temelinde yer alan infâk, Mevlânâ'nın nazarında bir rahmet halkasıdır. İnsanı yalnızlıktan kurtarır, toplumu birleştirir. Mevlânâ'ya göre bilgi, tecrübe, merhamet ya da mal paylaşmak; verenin azalması değil, aksine artmasıdır. Çünkü infâk eden kişi hem mânevî anlamda yücelir hem de Allah katında

¹⁵⁰ Erdem, "Mesnevî'de Mevlânâ'nın Dünya, Zühd, Rızık ve Kanaat Telakkileri), 255-256.

¹⁵¹ Erdem, "Mesnevî'de Mevlânâ'nın Dünya, Zühd, Rızık ve Kanaat Telakkileri" 240.

yakınlık kazanır. O'nun öğretisinde bu yakınlık yalnızca bireysel değil, toplumsal huzurun da kaynağıdır.

Mevlânâ'nın infâk felsefesi, bireysel ve toplumsal düzeyde oldukça geniş bir anlam taşır. O, infâkın, insanın sadece malını değil, tüm varlık alanını, kalbini, düşüncelerini ve eylemlerini paylaşması anlamına geldiğini savunur. Bu tema, Mevlânâ'nın tasavvufî öğretilerinde insanın kalbî dönüşümü ve cömertlik anlayışıyla sıkı bir ilişki içinde tekrar eden temel bir ilkedir: İnsan, Allah'a olan sevgisini her türlü varlıkla paylaşmalıdır. Mal, mülk, zaman ve hatta sevgisini başkalarına sunması, insanın iç huzurunu bulmasına ve Allah'a daha yakın olmasına vesile olacaktır. Bu bağlamda, Mevlânâ'nın infâk anlayışı sadece bireysel değil, toplumsal bir sorumluluk olarak da görülmelidir. O'na göre, bir toplumun huzuru, üyelerinin birbirine duyduğu sevgi ve yardımlaşma ile doğrudan ilişkilidir.

Mevlânâ, insanın maddî varlıklarını paylaşmasının, aslında onun ruhsal bir arınma ve olgunlaşma sürecinin bir parçası olduğunu söyler. Bir kişi malını paylaşıırken, bunu yalnızca bir davranış olarak gerçekleştirmez; aynı zamanda bu eylemin ardındaki niyetin safiyeti ve ihlâsı üzerinde durur.¹⁵² Gerçek infâk, dünyaya olan bağların ve nefsin etkilerinden arındırılmış bir kalple yapılmalıdır. Bu anlayış, Mevlânâ'nın insanın nefsini aşma çabasıyla yakından ilişkilidir. İnfâk, yalnızca maddî yardımlaşma değil, bireyin nefs terbiyesinin görünür hâlidir. İnsan, dünyaya ait olan tüm değerlerin geçici olduğunu kabul ederek, onları başkalarına verir. Bu şekilde hem maddî hem de mânevî anlamda bir detoks sürecine girmiş olur. Mevlânâ, infâkın bu yönüyle insanın dünya sevgisinden arınarak, kalbini Allah'a yönlendirmesini sağlayan bir araç olarak görür.

Mevlânâ'nın infâk anlayışında, insanlar arasındaki ilişki de oldukça önemli bir yer tutar. O, toplumların refahının, üyelerinin birbirlerine olan sevgisi ve dayanışmasıyla doğrudan ilgili olduğunu savunur. Mevlânâ'ya göre, bir toplumda gerçek huzur, bireylerin birbirlerinin ihtiyaçlarını gözeterek, gönüllü olarak yardımlaşmalarından kaynaklanır. İnfâk, bu yardımlaşma kültürünün temelini oluşturur. Ancak burada dikkat edilmesi gereken en önemli nokta, infâkın yalnızca

¹⁵² Mevlânâ *Mesnevî*, 2/1650-1654.

malın verilmesi değil, aynı zamanda insanların birbirine gösterdiği sevgi ve saygı ile de gerçekleşmesidir. Mevlânâ, yardım ve infâkın sadece dışsal bir davranış değil, içten gelen samimi bir hal olduğunu vurgular. O'na göre cömertlik, gösteriştten uzak, ihlâs içinde yapılmalıdır.

Bu yaklaşım, halk arasında “Bir elin verdiği diğer el görmemeli” şeklinde yaygınlaşmış olan anlayışla da örtüşmektedir. Bu ifade doğrudan Mevlânâ'ya ait olmamakla birlikte, onun ihlâs ve gizlilik esasına dayalı infâk anlayışını yansıtan özlü bir ifadedir. Buradaki en önemli nokta, yapılan iyiliğin karşılık beklenmeden yapılması ve başkalarını rahatsız etmeden, samimi bir şekilde verilmesidir.

Mevlânâ, infâkın insanları birleştirici ve toplumsal barışı sağlayıcı bir yönü olduğunu da belirtir. Toplumdaki bireyler arasında dayanışma duygusunun gelişmesi için infâk, sadece maddî bir işlem olarak değil, aynı zamanda mânevî bir sorumluluk olarak kabul edilmelidir. Mevlânâ, infâkı sadece bir “verme” değil, aynı zamanda “almanın” da bir süreci olarak görür. Yardım alan kişi, aldığına şükretmeli ve bu şükranla diğer insanlara da yardım etmeyi öğrenmelidir. Bu şekilde, toplumda karşılıklı yardımlaşma kültürü ve dayanışma pekişir. Bu anlayış, Mevlânâ'nın toplumsal barış ve birlik anlayışının temelini oluşturur. O, “Bir bedende bir parmak bile can çekişirse, tüm beden acı çeker” diyerek, bir toplumda herhangi bir bireyin zorluk çekmesinin tüm toplumu etkileyebileceğine dikkat çeker.¹⁵³

Mevlânâ'nın infâk anlayışı, insanın bireysel olgunlaşmasını da hedefler. O, kişinin malını vermesinin, bir tür kalbî arınma yaparak, nefsin terbiye etmesine ve Allah'a daha yakınlaşmasına vesile olduğunu belirtir. Malın verilmesi, nefsin ve dünyevî arzuların zayıflatılmasının bir yoludur. Mevlânâ, infâk yoluyla insanın kendisini aşmasını, maddî değerlere bağlılık yerine mânevî değerlere yönelmesini öğütler. Bu, bir tür mânevî zaferdir. Infâk, aynı zamanda insanın içindeki bencilliği, kibri ve gururu temizler. Kişi, başkalarına malını verirken, aslında kendi benliğini aşmakta ve Allah'a daha yakın olmaktadır. Bu anlayış, Mevlânâ'nın öğretilerinde insanın nefsini aşma çabasıyla paralel bir gelişim gösterir.

¹⁵³ Mevlânâ, *Mesnevî*, 4/ 6723.

Mevlânâ, infâkı sadece bireysel bir erdem olarak değil, aynı zamanda bir toplumun inşâ edilmesinde temel bir faktör olarak görür. Onun öğretilerinde, toplumun huzuru ve barışı, bireylerin birbirlerine yardım etmeleri, birbirlerinin acılarına duyarlı olmaları ve mal, mülk paylaşımında bulunmalarıyla sağlanabilir. Mevlânâ, toplumsal barışa hizmet eden bu infâk anlayışının hem kişisel hem de toplumsal düzeyde kalıcı bir etki yaratacağına inanır. İnfâk, bu bağlamda yalnızca maddî bir yardım değil, aynı zamanda insanlar arasında sevgi, hoşgörü ve anlayış oluşturan bir süreçtir.

Mevlânâ'nın infâk felsefesi, derin bir mânevî anlam taşır ve insanın hem bireysel gelişimini hem de toplumsal huzuru hedefler. İnfâk, insanın nefsini aşması, Allah'a olan sevgisini artırması ve başkalarına yardım etmesi olarak kabul edilir. Mevlânâ, infâkın toplumsal barışa katkı sağladığını ve insanların birbirleriyle daha derin bağlar kurarak, toplumda dayanışma ve sevgi ortamı oluşturduğunu savunur. İnfâk hem bireysel hem de toplumsal düzeyde, kalpten gelen bir dönüşüm süreci olarak anlaşılmalıdır. O'na göre, infâk, insanın Allah'a ve diğer insanlara karşı duyduğu sevgiyi ifade etme biçimidir.

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin infâka yüklediği anlam, onun insan ve evren tasavvuruyla doğrudan ilintilidir. Ona göre insan, yaratılış itibarıyla bir cömertlik potansiyeli taşır; bu potansiyelin hayata geçirilmesi ise infâkla, yâni sahip olunan nimetlerin başkalarıyla paylaşılmasıyla mümkündür.¹⁵⁴ Mevlânâ'nın dünyasında infâk, yalnızca bir yükümlülük değil, aynı zamanda bir aşk eylemidir. Çünkü her hakiki paylaşım, sevgiyle mümkündür. Bu yüzden infâk, sadece Allah rızası için yapılan bir verme değil, aynı zamanda kulun Rabbine olan muhabbetinin tezâhürüdür.¹⁵⁵ Bu anlayışta kişi, verdiği kadar Allah'a yaklaşır ve infâk ettikçe dünya ile arasına mesafe koyarak metafizik bir yükselişe erişir.

Mevlânâ'ya göre infâk, verenin rûhunu genişletir, onu içe kapanıklıktan kurtarır ve varoluşun hakikatine erıştiren bir yoldur. Bu bağlamda infâk, tıpkı aşk gibi insanı dönüştüren bir süreçtir. Kişi, infâk yoluyla nefsinin bencilliğini aşar, kendini başkalarının ihtiyaçlarına adar. Bu da Mevlânâ'nın mesnevî metinlerinde sıkça

¹⁵⁴ Erdem, “Mesnevî’de Mevlânâ’nın Dünya, Zühd, Rızık ve Kanaat Telakkileri” 257.

¹⁵⁵ Mevlânâ, *Mesnevî*, 1/305–310.

görülen “hiçlik” felsefesiyle birebir örtüşür. Zira hiç olan kişi, kendisini yoklukta bulmuş; yoklukta da varlık Hakk’a adanmıştır.¹⁵⁶ Bu yüzden infâk, sadece bir sosyal sorumluluk değil, aynı zamanda derin bir metafizik teslimiyetin ve kulluğun işaretidir.

İnfâk eylemi, Mevlânâ’nın eserlerinde genellikle sembollerle ifade edilir. “Su gibi ol cömertlikte” öğüdü, bu anlayışın şiirsel ve evrensel bir ifadesidir. Su, kendi varlığını düşünmeden akar; hangi toprak susuzsa oraya ulaşır, hiçbir karşılık beklemeden hayat verir. Aynı şekilde, hakiki infâk da karşılık beklemeden, içten ve akışkan bir şekilde yapılmalıdır. Mevlânâ’nın bu benzetmeleri, onun infâka sadece dini bir vecibe değil, varoluşsal bir hakikat olarak baktığını ortaya koyar. Su gibi olmak, insanın hem iç berraklığını hem de dışa yönelik faydasını simgeler. Bu bağlamda infâk, derunî bir arınma vesilesi olduğu kadar toplumsal faydanın da kaynağıdır. Nitekim Mevlânâ’ya nispet edilen bir şiirinde şu ifadeler yer verilir:

“Cömertlikte ve yardım etmede akarsu gibi ol,
Şefkatte güneş gibi ol,
Başkalarının kusurunu örtmede gece gibi ol,
Tevazûda toprak gibi ol,
Hoş görülülükte deniz gibi ol,
Ya olduğun gibi görün,
Ya görüldüğün gibi ol.”¹⁵⁷

Bu dizeler, infâkın sadece maddî değil, aynı zamanda ahlâkî, psikolojik ve ruhsal boyutlarını da kapsayan bütüncül bir anlayışla ele alındığını göstermektedir.

Mevlânâ’nın öğretilerinde infâk, Allah’ın kullar üzerindeki rahmet tecellilerinden biridir. İnsan, ilâhî isim ve sıfatların yeryüzündeki yansıması olmakla mükelleftir. Bu temsilin en müşahhas biçimi, sahip olunan nimetlerin başkalarıyla paylaşılmasıdır. Bu bağlamda infâk, Mevlânâ için yalnızca bir ahlâkî davranış değil, aynı zamanda Rahmân, Rahîm ve Vehhâb isimlerinin kul üzerinde tecelli etmesidir.

¹⁵⁶ Mevlânâ *Mesnevî*, 1/46.

¹⁵⁷ Bu şiir Mevlânâ’ya atfedilmekle birlikte, kaynağı *Mesnevî* ya da *Dîvân-ı Kebîr*’de doğrudan bu haliyle yer almaz. Mevlânâ’nın düşüncesiyle örtüşen bu şiir, Mevlevî geleneği içinde yaygın olarak aktarılmaktadır.

Zira Allah, Rahmân ismiyle tüm varlığa ayırt etmeksizin merhamet eder; Rahîm ismiyle ise özelde müminlere rahmetini tecellî ettirir. Kişi, infâk ettiğinde bu merhametin bir aracı hâline gelir. Mevlânâ'ya göre bu merhamet sadece maddî değil, aynı zamanda mânevî boyutta da tezâhür eder. Bilgi, zaman, emek ve sevgi gibi mânevî değerlerin paylaşılması da infâkın kapsamına girer. Aynı şekilde, Vehhâb isminin tecellisi olarak, kul karşılık beklemeden verir; çünkü Vehhâb olan Allah, sürekli ve sınırsız veren, hiçbir beklenti taşımadan ihsân edendir. İnfâk bu yönüyle, Allah'ın cömertliğini yeryüzünde görünür kılan bir fiildir. Bu yansıtma bilinci, tasavvufî anlamda ahlâk-ı ilâhiyye ile ahlâklanmanın bir tezâhürüdür. Tasavvuf literatüründe sıkça geçen bu kavram, Allah'ın isim ve sıfatlarının kulda ahlâkî eylemlerle zuhur etmesini ifade eder.¹⁵⁸ Mevlânâ'nın infâk anlayışı bu çerçevede ele alındığında, infâk yalnızca sosyal ya da etik bir sorumluluk değil, aynı zamanda ontolojik bir zorunluluktur; çünkü kul, varoluşunun gayesini ancak Allah'ın isimleriyle tecellî ederek gerçekleştirebilir.

Bu bakış açısı, Mevlânâ'nın çağlar üstü etkisini de açıklamaktadır. Zira onun infâka yüklediği bu evrensel anlam, dinî ve kültürel sınırları aşarak her insana hitap edebilecek bir düzeye ulaşmıştır. Bugün hâlâ Mevlânâ'nın öğretileri, sadece tasavvufi çevrelerde değil, sosyal adalet, insan hakları ve evrensel merhamet çerçevesinde de değerlendirilmektedir. Bu anlamda Mevlânâ, infâkı yalnızca bir tasavvuf kavramı olarak değil, insan olmanın temel niteliklerinden biri olarak görmüştür. İnsanı insan yapan şeyin, sahip olduklarını başkalarına sunabilme iradesi olduğuna inanmıştır.

Bütün bu yaklaşımlar, Mevlânâ'nın infâkı yalnızca İslâmî bir vecibe olarak değil, aynı zamanda varlıkla kurulan sevgi temelli ilişkinin bir parçası olarak gördüğünü göstermektedir. Onun nazarında infâk hem Hakka hem de halka dönük bir ibadettir. Hakka yönüyle bir kurbiyyet (yakınlık), halka yönüyle ise bir rahmettir. Bu yüzden infâk, sadece verenin değil, alanın da onurlandığı, insanî ilişkilerin aşk ve adaletle yeniden kurulduğu bir ibadettir. Böylece Mevlânâ'nın infâk anlayışı hem bireyin mânevî olgunlaşmasına hem de toplumdaki huzur ve dayanışmanın

¹⁵⁸ Mevlânâ *Mesnevî*, 1/69.

güçlenmesine katkı sağlayan önemli bir ilke olarak tasavvuf geleneğinde kalıcı bir yer edinmiştir

2.3.10. Yunus Emre’de insan sevgisi ve infâk anlayışı

Yunus Emre, Anadolu tasavvuf geleneğinin en güçlü temsilcilerinden biri olarak, yaşadığı dönemde toplumsal çalkantılarla boğuşan halkın gönlünde hem bir derviş hem de bir gönül rehberi olarak yer edinmiştir. Onun düşünce dünyasında en merkezi değerlerden biri olan insan sevgisi, sadece soyut bir ahlâk ilkesi değil, somut sosyal davranışlara da dönüşen bir hayat tarzıdır. Bu hayat tarzının en görünür tezâhürlerinden biri ise infâktır. Yunus Emre’nin anlayışında infâk, yalnızca maddî bir paylaşım değil; insanın özünü, sevgisini, varlığını ve hatta yokluğunu diğer varlıklarla paylaşmasıdır. Bu bağlamda Yunus’un şiirlerinde infâk, fakr ve insan sevgisi iç içe geçmiş, metafizik bir boyut kazanmıştır.

Yunus Emre’nin dünyasında insan, Hakk’ın yeryüzündeki tecellisidir. Bu anlayış, onun insan sevgisini bir kulluk görevi olarak görmesine neden olmuştur. “Yaratılanı severim Yaratan’dan ötürü” ifadesiyle özetlenen bu anlayış, yalnızca hoşgörü değil, sorumluluk yükleyen bir duruşu da beraberinde getirir. Yunus’a göre, her insan Hakk’ın bir emanetidir ve bu emanete muhabbetle muamele etmek gerekir. Bu muhabbet ise yalnızca sözle değil, eylemle, yâni infâkla mümkün olur. Bu nedenle infâk, Yunus Emre’de ahlâkî değil, varoluşsal bir meseledir. Kendisini Hakk’a adanmış bir insanın, sahip olduğu her şeyi Hak için ve Hak yolunda paylaşması, onun en temel sorumluluğudur.¹⁵⁹

Yunus Emre’nin infâk anlayışı, tasavvufî düşüncede önemli bir yer tutan fakr kavramıyla yakından ilişkilidir. Tasavvufta fakr, yalnızca maddî yoksulluğu değil; kişinin benliğinden sıyrılarak her türlü varlık iddiasından vazgeçmesini ve sahip olduğu her şeyi Allah’a nispet etmesini ifade eder. Bu anlayış, infâkın yalnızca maldan değil, varlıktan infâk etmeyi de kapsadığını ortaya koyar. Yunus Emre’nin “Bir

¹⁵⁹ Yunus Emre, *Yunus Emre Divanı*, çev. Mustafa Tatcı, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanı Yayınları, 2021),92.

sengine mukabil olmaz mülk-ü dârâ benim”¹⁶⁰ mısrası da bu duruşun güçlü bir ifadesidir. Bu beyitte Yunus, dünyanın bütün zenginliklerini bir taş parçasına bile denk görmeyecek ölçüde zühdi bir tavır sergilemekte ve dünyevî nimetlerin gözünde hiçbir kıymet taşımadığını ortaya koymaktadır. Bu tavır, yalnızca dünyayı terk değil, varlık iddiasından da geçiş anlamı taşır. Bu fakr hâli, kişiyi infâka yönelten mânevî bir itkidir. Çünkü kişi, kendinde bir şey görmediğinde, elindekini de Hakk’a ait bilir ve onu Hak yolunda harcamakta tereddüt etmez.¹⁶¹

Yunus Emre’nin şiirlerinde, infâk çoğu zaman “cömertlik” ya da “vermek” eylemleriyle değil, “kendinden geçmek”, “yok olmak”, “hiçlik” gibi daha derin tasavvufî terimlerle ifade edilmiştir. Örneğin:

“Beğler azdı yolundan bilmez yoksul halinden

*Çıktı rahmet gölinden nefis göline talmışdur.*¹⁶²

Bu dizeler, insanın dünyadaki sahiplik iddialarının geçiciliğini hatırlatır. Sûfî düşüncede mal ve mülk, insanın imtihan vesilesidir; gerçek mülkiyetin ise yalnızca Allah’a aittir. Bu nedenle sûfiler, dünyalık nimetlere gönül bağlamamayı, onları birer emanet olarak görmeyi öğütlerler. İnsanın görevi, sahip olduklarını hakikî sahibinin rızasına uygun şekilde değerlendirmek; paylaşarak, infâk ederek bu emaneti anlamlandırmaktır. Böylece kişi, malın esaretinden kurtulur, varlığını geçici hazların değil, kalıcı bir hakikat yolculuğunun hizmetine sunar.

İnfâkın Yunus Emre’de bir ibadet olmaktan çok bir “hal” meselesi olması, onu diğer mutasavvıflardan ayıran temel özelliklerden biridir. O, infâkı sadece zekâtın ya da sadakanın dar çerçevesinde ele almaz; infâk, sevgiyle yapılan bir kendini sunuştur. Yunus Emre’ye göre, bir kişi gerçekten sevdiğinde, sevdiği için fedakârlık eder. Bu da malıyla, canıyla, emeğiyle olur. Dolayısıyla Yunus için infâk, sevginin en açık göstergesidir.

¹⁶⁰ Yunus Emre, *Yunus Emre Divanı ve Şerhi*, çev. Mehmet Efdal Emre, (İstanbul: Âlem Ticaret ve Yayıncılık, 2015), 280.

¹⁶¹ Yunus Emre, *Yunus Emre Divanı ve Şerhi*, 280.

¹⁶² Yunus Emre, *Yunus Emre Divanı ve Şerhi*, 223.

Yunus Emre'nin yaşadığı dönem olan 13. yüzyıl Anadolu'su, Moğol istilaları, siyasi parçalanma ve yoksullukla kuşatılmış bir coğrafyaydı. Bu ortamda Yunus'un infâk anlayışı, sadece bireysel bir kemâl arayışı değil, aynı zamanda toplumsal bir dayanışma çağrısıdır. O, toplumun ayağa kalkması için bireyin elindekini paylaşmasını, gönlünü açmasını, kin ve hırs gibi nefse ait duygulardan arınmasını öğütler Böylece onun infâk anlayışı hem bireyin arınmasını hem de toplumun huzurunu hedefler.¹⁶³

Modern zamanlarda Yunus Emre'nin infâk anlayışının yeniden okunması, sivil toplum ve sosyal yardımlaşma kültürü açısından da derin anlamlar taşır. Bugünün dünyasında infâk çoğu zaman kurumsallaşmış yardım faaliyetlerine indirgenmişken, Yunus'un sunduğu model, kalpten gelen bir paylaşımı, gönüllülüğü ve samimiyeti esas alır. Onun felsefesi, yalnızca elin değil, yüreğin de açılmasını gerekli kılar. İnfâk, içtenliğin ve aşkın bir tezahürü olarak görülür.

Yunus Emre'nin infâk anlayışı, günümüz toplumlarının insanî krizlerine bir cevap niteliğindedir. Özellikle bireyselleşmenin, yabancılaşmanın ve toplumsal çözülmenin yaygınlaştığı modern dünyada, gönül merkezli paylaşım anlayışı, sadece bir mistik öneri değil, uygulanabilir bir sosyal etik model olarak değerlendirilebilir. Bu çerçevede infâk, bireyler arasında güvenin, sevginin ve adaletin yeniden tesisine hizmet eden bir araç hâline gelir.

Yunus Emre'nin infâk anlayışı, onun insan sevgisiyle örülmüş tasavvufî dünya görüşünün ayrılmaz bir parçasıdır.¹⁶⁴ Bu anlayışta infâk, yalnızca maddî bir paylaşım değil, aşk ile yapılan bir “kendini verme” eylemidir. Yunus'un şiirleri, infâkı sadece ahlâkî bir davranış olarak değil, varoluşsal bir sorumluluk ve kulluğun gereği olarak sunar. Bu yönüyle onun infâk anlayışı, sadece kendi dönemine değil, çağımız insanına da seslenen evrensel bir mesaj içerir: Sevmeden veremezsin; vermek, sevmektir.

Yunus Emre'nin infâk anlayışı, yalnızca bireysel bir erdem veya dini bir vecibe olarak kalmaz, aynı zamanda toplumsal yapının yeniden inşâ edilmesinde de kritik bir

¹⁶³ Ceren Selvi, “Yunus Emre’de İnsan Sevgisi ve İyi İnsan Olma Anlam Alanının Göstergebilimsel Çözümlemesi” *ODÜ Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 12/2, (Ağustos 2022), 649-674.

¹⁶⁴ Hüseyin Maşmal, Emre Koç, *Yunus Emre Araştırmaları*, (Konya: Palet Yayınları, 2022), 357.

rol oynar. O, insanlar arasında kalpten kalbe bir bağ kurarak, yardımlaşmanın ve paylaşmanın sadece ekonomik bir gereklilik değil, aynı zamanda mânevî bir sorumluluk olduğunu vurgular. Yunus Emre'nin infâk anlayışını bir "sevgi" anlayışı olarak ele alırsak, bu anlayışın sadece bireysel çıkarlar ve sahipliklerle sınırlı olmadığı, aksine, insanın varoluşsal sorumluluğu ve sosyal bağların güçlendirilmesi amacına hizmet ettiği görülür.¹⁶⁵ Çünkü Yunus, insanı bir bütün olarak ele alırken, bu bütünün ahlâkî temellerinin sevgi ve paylaşma gibi tasavvufî erdemlere dayandığını belirtir.

Yunus Emre'nin infâk anlayışını daha derinlemesine incelemek için, onun bireysel kimlik ve toplumsal sorumluluk arasındaki ilişkiye bakmak gerekir. Tasavvufta kimlik, bazen “benlik” olarak tanımlanır, bazen de “nefs” kavramı etrafında şekillenir. Yunus Emre, nefsin “büyüklük” ve “benlik” hırsına karşı bir tavır alır. Ancak onun tavrı, yalnızca nefsin baskı altına alınmasından ibaret değildir; aynı zamanda toplumsal yapının da adalet ve eşitlik temelinde yeniden şekillendirilmesi gerektiğine işaret eder. “Ben” olma iddiasından arınmış bir insan, dünya nimetlerinden elini çeker ve bunları başkalarıyla paylaşır. Bu bakış açısına göre, infâk sadece “benim malım” değil, “Hakk’a ait olan bir emanetin” doğru yere aktarılmasıdır. Bu yönüyle infâk, sosyal sorumluluk ve insan hakları bağlamında da çok anlamlıdır.

Yunus Emre'nin felsefesinde infâk, insanın iç yolculuğunun bir yansımasıdır. Tasavvufta kalbî bir arınma ve nefsin tezkiyesi için insan, her türlü sahiplikten ve dünyasal bağlardan soyunmalıdır.¹⁶⁶ Bu, bir bakıma Yunus'un “dünya malı yalan, mal da yalan” gibi şiirlerinde ifade ettiği düşüncenin pratiğe dökülmesidir. Dünya ile ilişki, tamamen maddî şeylere dayalı bir çıkar ilişkisi olarak görülmemektedir. O, dünyayı ve dünyalıkları, her ne kadar geçici olsa da Hakk'ın bir emaneti olarak görür ve ona sadık kalmanın, onu başkalarıyla paylaşmanın erdemine inanır.

Bu bakış açısını günümüzle ilişkilendirdiğimizde, Yunus Emre'nin infâk anlayışının toplumsal adalet ve eşitlik yaklaşımında ne kadar önemli olduğu ortaya çıkar. Günümüzde infâk çoğunlukla yalnızca maddî yardımla sınırlı bir eylem olarak

¹⁶⁵ İsmet Şanlı, “Yunus Emre'nin İnsana, İnsanıya Bakışı ve Günümüze Mesajları”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 4/2, (Kış 2019), 957-958.

¹⁶⁶ Maşmal, Koç, *Yunus Emre Araştırmaları*, 344.

görülse de Yunus Emre'nin anlayışında infâk, çok daha derin ve kapsamlı bir sosyal boyuta sahiptir. Bu boyut, yardımın yalnızca parayla sınırlı olmadığını, bir insanın zamanını, bilgisini ve sevgisini de paylaşması gerektirdiğini ortaya koyar. Yunus Emre, insanı sadece bedensel varlık olarak değil, ruhsal ve toplumsal bir varlık olarak da görür. O nedenle infâkın en yüksek derecesi, insanın sevgisini ve mânevî değerlerini diğer insanlarla paylaşmasıdır.¹⁶⁷

Günümüz sivil toplum hareketleri, genellikle fiziksel ve maddî yardım üzerine yoğunlaşırken, Yunus Emre'nin anlayışında infâk, daha çok mânevî bir yaklaşım olarak öne çıkar. İnsanların sadece temel ihtiyaçlarının karşılanması değil, onların ruhsal ve duygusal ihtiyaçlarının da karşılanması gerektiğini vurgular. Bu, sadece insana değer vermekle ilgili değil, aynı zamanda ona “yüce bir değer” atfetmekle de ilgilidir. Yunus Emre, bir insanı yüceltmenin, ona sahip olduğu maddî şeyleri vermekle değil, ruhsal dünyasını, sevgisini paylaşarak mümkün olduğunu savunur. Bu anlayış, bugünün modern toplumlarında, “toplumsal sorumluluk” ve “etik yardımlaşma” ilkelerinin yeniden şekillenmesine katkı sağlayabilir.

Yunus Emre'nin infâk anlayışının bir diğer önemli boyutu da onun tasavvufî ahlâk anlayışındaki “hoşgörü” ve “gönül genişliği” kavramlarıyla ilişkili olmasıdır. Yunus, bir insanı seven ve ona değer veren kişinin, bu sevgisini koşulsuzca paylaşması gerektiğini savunur. O, kişinin “benim” diyerek sahip olduğu bir şeyin olmadığını, her şeyin sadece Hakk'a ait olduğunu bilerek hareket etmesi gerektiğine inanır. Bu, ona göre, yalnızca maddî imkânların paylaşımı değil; insanın gönlünü de ortaya koyması, içten bir teslimiyetle muhatabına yönelmesidir.¹⁶⁸

Özellikle Yunus Emre'nin “bütün insanlık” için duyduğu sevgi, onun infâk anlayışını evrensel bir ölçüte taşır. Bu sevgi, yalnızca benzer inanç ve düşüncüyü paylaşanlarla sınırlı değildir. Yunus Emre, insanın insana duyduğu sevgiyi sınırsız bir şekilde, insanı tanıdıkça Hakk'ı tanıyacağı düşüncesiyle açıklar. Bu sevgi, infâkla harmanlanmış bir sosyal sorumluluk hâline gelir. O, sadece maddî olarak ihtiyaç

¹⁶⁷ Maşmal, Koç, *Yunus Emre Araştırmaları*, 201-202.

¹⁶⁸ Maşmal, Koç, *Yunus Emre Araştırmaları*, 116.

sahiplerine yardım etmeyi değil, aynı zamanda toplumsal eşitsizliklere karşı bir tavır takınmayı, zâlimlerin zulmüne karşı çıkmayı da infâk olarak kabul eder.¹⁶⁹

Yunus'un infâk anlayışında ayrıca gönlün ve huzurun önemi büyüktür. Çünkü gönül, insana Hakk'ı tanıma, sevme ve sevgiyle yaşama yeteneği veren bir özelliktir. İnfâk, yalnızca eldekini paylaşmak değil, kalbinin derinliklerinden gelen sevgiyi paylaşmak anlamına gelir. Bu, sadece fiziksel eylemlerle sınırlı bir yardım değil, insanın ruhsal düzeyde başkalarına katılma, onlara teselli olma eylemidir. Bir insanın gönlüne huzur katmak, ona kalpten gelen bir rahatlık sağlamak, Yunus Emre'nin infâk anlayışının özüdür.¹⁷⁰

Sonuç olarak, Yunus Emre'nin infâk anlayışı, sadece maddî bir yardım faaliyeti değil, insanın ruhsal ve mânevî dünyasını başkalarına açma eylemi olarak değerlendirilmelidir. Yunus'un infâk anlayışı, insanı bir bütün olarak gören ve insanlık için sevgi temelinde şekillenen bir yaklaşımdır. Kapitalizmin ve bireyselliğin egemen olduğu günümüz dünyasında, Yunus Emre'nin infâk anlayışı, toplumsal barış ve huzurun sağlanması açısından önemli bir referans noktası sunmaktadır. O, sadece parayı değil, sevgi ve huzuru paylaşmayı önerir. Bu ise, yalnızca bireysel bir erdem değil, toplumsal bir sorumluluktur.

2.4. İnfâk Kavramıyla Bağlantılı Olan Tasavvufî Kavramlar

2.4.1. Zühhd

Zühhd, sözlükte soğuk ve ilgisiz davranmak, rağbet etmemek ve yüz çevirmek anlamlarına gelir. Tasavvufî anlamda ise Hakk'a yaklaşmanın bir yolu olarak; dünya ve âhiret menfaatlerine aşırı bağlılıktan uzak durmak, elde bulunan mal ve mülke gönül bağlamamak ve zorunlu ihtiyaçların dışında kalan her türlü fazlalıktan kaçınmak şeklinde tanımlanır.¹⁷¹

Sûfî anlayışta zühhd, insanın yaratılış gayesinin idrakinde olarak Allah'ı ve âhiret gününü unutturacak derecede dünya hayatına bağlanmaması; bununla birlikte

¹⁶⁹ Selvi, "Yunus Emre'de İnsan Sevgisi ve İyi İnsan Olma Anlam Alanının Göstergebilimsel Çözümlemesi" 654.

¹⁷⁰ Mevlânâ, *Mesnevî*, I/123.

¹⁷¹ Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 397.

dünyevî nimetlerden meşrû ölçüler içinde yararlanırken ebedî hayatı ihmal etmemesi şeklinde tanımlanır. Kur’ân-ı Kerîm’de geçen “*Siz dünya hayatını tercih ediyorsunuz; oysa âhiret hayatı daha hayırlı ve daha kalıcıdır*”¹⁷² meâlindeki âyetler de dünya sevgisinden uzaklaşarak kalıcılığı olan âhiret yurduna yönelmeyi öğütlemektedir. Fudayl b. İyâz’ın, “*Allah kötülüklerin tümünü bir eve doldurdu ve dünya sevgisini bu evin anahtarı kıldı; bütün iyilikleri de başka bir eve koydu ve zühdü de o evin anahtarı yaptı*” sözü bu hakikati veciz biçimde ifade etmektedir.¹⁷³ Zühdde asıl olan, dünyadan bütünüyle el çekmek değil; dünya sevgisini ve arzusunu kalbe yerleştirmemektir. Başka bir ifadeyle, maddî ve geçici şeyleri elden değil, gönülden çıkarmaktır. Cüneyd-i Bağdâdî’nin “*Elde bulunmayan şeyin gönülde de bulunmaması*”¹⁷⁴ şeklindeki zühd tanımı, bu anlayışın özünü yansıtmakta olup sonraki sûfiler tarafından da büyük ölçüde benimsenmiştir.¹⁷⁵

Zühd, dünyayı hak ettiği konumda görmeyi ifade eder. Bu anlayışta dünya, gönlü meşgul eden bir sevgili değil, ihtiyaç duyulduğunda faydalanılacak bir vasıta konumundadır. Maddî varlıkların kendilerinde mutlak bir değer bulunmaz. Zira Allah katında dünyanın içiyle dışı, altınıyla toprağı arasında herhangi bir fark yoktur.¹⁷⁶

“Zühd” kelimesi Kur’ân-ı Kerîm’de yalnızca Yûsuf Sûresi’de geçmektedir. Söz konusu âyette, “*Yûsuf’un satışı konusunda rağbetsiz idiler*”¹⁷⁷ ifadesiyle bu kavram kullanılmış ve kelime, ilgisizlik veya isteksizlik anlamında zikredilmiştir.¹⁷⁸

Ebû Osman’a göre zühd, yalnızca dünyayı terk etmekle sınırlı kalmayıp, onun başkalarının eline geçmesine de aldırış etmemek, yani kalben ondan tamamen uzak

¹⁷² et-Tâhâ, 20/31.

¹⁷³ Abdurrezzâk Tek, *Tasavvufun Ana Konuları*, (İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020), 93.

¹⁷⁴ Tek, *Tasavvufun Ana Konuları*, 93.

¹⁷⁵ Tek, *Tasavvufun Ana Konuları*, 93.

¹⁷⁶ Dilaver Selvi, *Allah Yolunda Yardım ve Cömertlik*, (İstanbul: Semerkand Yayınları, 2014), 54.

¹⁷⁷ el-Yûsuf, 12/20.

¹⁷⁸ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, 550.

durabilmektir.¹⁷⁹ Bandırmalizâde Mustafa Hâşim Baba konuyla ilgili şu mısraları dile getirmiştir.

Biz Melâmet bekleriz,
Sanma kerâmet bekleriz,
Şöhreti zühdü bıraktık,
Hep nedâmet bekleriz.¹⁸⁰

Sonuç olarak zühd, Allah'tan başka hiçbir varlığa gönül bağlamamak ne varlıkla övünmek ne de yokluk karşısında üzüntüye kapılmamak, her hâlükârda Allah ile zengin ve izzet sahibi olabilmektir. Bu anlayış, Yunus Emre'nin şu dizelerinde en samimi ifadesini bulur:

Ne varlığa sevinirem
Ne yokluğa yerinirem
Aşkın ile avunuram
Bana seni gerek seni".¹⁸¹

2.4.2. Fakr

Fakr, sözlük anlamı itibarıyla fakirlik, yoksulluk, ihtiyaçlılık,¹⁸² insanın ihtiyaç duyduğu şeyin elinde bulunmamasını ifade eder.¹⁸³ Terim olarak ise kulun kendisine ait herhangi bir varlık veya güç vehmine kapılmaması, sahip olduğu her şeyi Allah'a nispet etmesi; amelini, hâlini ve makamını ilahî bir lütuf olarak görmesidir. Hakikî fakr, kişinin nefesine değil, yalnızca Allah'a yönelmesi ve varlığını bütünüyle O'na nispet etmesidir.¹⁸⁴

¹⁷⁹ Kuşeyrî, *er-Risâletü'l Kuşeyriyye*, 209.

¹⁸⁰ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, 550.

¹⁸¹ Yılmaz, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, 208.

¹⁸² Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, 158.

¹⁸³ Gazzâlî, *İhyâu Ulûmi'd-Dîn*, 4/352.

¹⁸⁴ Yılmaz, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, 205, 207.

Sûfî anlayışa göre *fakr* vasfı, kulun sahip olduğu mal, mülk, amel, hâl ve makam gibi tüm niteliklerin aslında ilahî bir lütuf olduğunun idrakine varmasıdır. Bu bilinç, insanın kendinde herhangi bir varlık veya güç vehmetmeyip, mutlak anlamda Allah’a muhtaç olduğunu fark etmesini sağlar. Allah’a duyulan bu ihtiyaç şuuru, aynı zamanda kulun O’nunla zenginleşmesini, yani manevî bir “ganîlik” haline ulaşmasını da beraberinde getirir. Bu bağlamda fakr, Allah’a ulaşmanın bir yolu; fakir ise bu yolda yürüyen bir yolcu olarak görülür. Fakrın hakikati, her türlü şikâyetten uzaklaşarak tam bir teslimiyet hâline erişmektir. Tasavvuf geleneğinde üstün bir merteye kabul edilen bu hâl, peygamberlerin, velîlerin, sâlihlerin ve müttakîlerin en belirgin vasfı olarak değerlendirilmiştir.¹⁸⁵

Sühreverdî’ye göre fakr, mânevî derinliğine göre üç farklı düzeyde tezahür eder. Birincisi, halkın fakrıdır ki bu, maddî anlamda mal ve mülkten yoksun olmayı ifade eder. İkincisi, seçkinlerin fakrıdır; burada fakirlik, kişinin kendi sıfatlarından fânî olması, yani benlik iddiasından sıyrılması anlamına gelir. Üçüncü ve en yüce merteye ise *havâssü’l-havâss*ın fakrıdır. Bu düzeyde kul, kendi varlığından tamamen fânî olur; nefsinin bütünüyle terk ederek sadece Hakk’ın varlığında baki kalır. Sühreverdî bu üçlü tasnif ile fakrın, yalnızca dünyevî yoksunluk değil, aynı zamanda derin bir mânevî olgunluk ve hakikate yönelik hali olduğunu vurgular.¹⁸⁶

2.4.3. Kanaat

Kanaat sözlükte tutumlu olmayı, gönül zenginliğini, tok gözlülüğü ve hırstan uzak durmayı ifade eder¹⁸⁷ Terim olarak ise yaşamak için zaruri olan ihtiyaçlar dışında kalan bütün nefsânî arzulara ve bedensel isteklerine sınır koymak, yeme, içme ve diğer dünyevî konularda aşırılıktan kaçınmak anlamına gelir. Kanaat, sûfî düşüncede nefsin dizginlenmesi ve kalbin dünya hırsından arınması için temel bir erdem olarak kabul edilmiştir. Bu anlayış Yunus Emre’nin şu dizelerinde veciz biçimde dile getirilmiştir:

Çeke sabr u kanâ’ati,
Tazekârlık ide katı,

¹⁸⁵ Tek, *Tasavvufun Ana Konuları*, 96.

¹⁸⁶ Kılıç, *Tasavvufa Giriş*, 40.

¹⁸⁷ Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 206.

Bu yola vireler itî,
Bu yola yüz tutmak gerek.

Yunus Emre'nin bu mısralarında, sabır ve kanaatin tasavvuf yoluna giren kişi için vazgeçilmez bir tutum olduğu, hakikate ulaşmanın ise ancak bu erdemleri içselleştirmekle mümkün olacağı vurgulanmaktadır.¹⁸⁸

Kanaat sahibi olmak, insanı Yüce Allah'ın takdirine karşı gelmekten ve kaderine isyan etmekten alıkoyan bir fazilettir. Bu erdem, bireyi hem aşırılıktan hem de haddi aşan taleplerden korur. Kanaat, kişinin başkalarına el açmasını ve onların yanında küçük düşmesini engeller; böylece insanın izzet ve onurunu muhafaza eder. Sahip olunanla yetinme bilinci ister az ister çok olsun, insanın iç huzurunu ve rızasını temin eder. Bu yönüyle kanaat, dünyevî mutluluğun ve manevî sükûnetin en önemli vesilelerinden biridir.¹⁸⁹

Bâyezîd-i Bistâmî'ye ulaştığı yüksek manevî makama hangi vesileyle eriştiği sorulduğunda, şu şekilde cevap verdiği nakledilmektedir: “Dünyevî sebepleri ve mal-mülk arzusunu bir araya topladım; bunları kanaat ipiyle bağlayarak sıdk mancınığına yerleştirdim, ardından ümitsizlik denizine attım ve nihayet huzura kavuştum.” Bu ifadeyle Bâyezîd, dünyevî bağlardan kurtulmanın ve tam bir teslimiyet içinde Hakk'a yönelmenin, gerçek huzura erişmenin yolu olduğunu vurgulamaktadır.¹⁹⁰

2.4.4. Sabır

Sabır kelimesi sözlükte; bir şeyi engellemek, alıkoymak, dayanmak, tahammül göstermek ve kendini tutmak anlamlarına gelir.¹⁹¹ İstilahta ise sabır, başa gelen musibetler karşısında Allah'tan başka kimseye şikâyetle bulunmamak, sızlanmamak, yakınmamak ve kendini acındırmaktan sakınmak şeklinde tanımlanır.¹⁹²

Sabır yalnızca belalara tahammül anlamında değil; aynı zamanda Allah'a ibadet ve taatte sebat etmek, günahlardan uzak durmak ve nefsin arzularına karşı

¹⁸⁸ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, 268.

¹⁸⁹ Selvi, *Allah Yolunda Yardım ve Cömertlik*, 198.

¹⁹⁰ Kuşeyrî, *er-Risâletü'l Kuşeyriyye*, 248.

¹⁹¹ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, 409.

¹⁹² Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 302.

direnç göstermek şeklinde de değerlendirilir. Nitekim sabrın asıl değeri, musibetle karşılaşıldığı ilk anda gösterilen tepkide ortaya çıkar. Sûfî kaynaklarda sabır çeşitli derecelerde ele alınmıştır:

1. Sonunda ulaşılabilecek ilahî nimetleri düşünerek sıkıntılara katlanmaktır.
2. Allah'ın gazabına uğrama korkusuyla günah işlememeye sabretmektir.
3. İbadet ve taat esnasında nefsin ağırlığına rağmen kararlılıkla devam edebilmektir.

Bu anlayışa göre sabır, kulun hem nefesine hem de dış dünyadaki imtihanlara karşı gösterdiği bilinçli bir duruştur.¹⁹³

Sûfîler sabrı, âbidlerin sabrı ve âşıkların sabrı olmak üzere iki ana kategoriye ayırmışlardır. Âbidlerin sabrı, kulluğun gereği olarak başa gelen zorluklara tahammül etmeyi ve özellikle şikâyetten kaçınmayı ifade eder. Bu anlamda, sabrın en yüksek mertebesi şikâyeti bütünüyle terk etmektir. Âşıkların sabrı ise, Hakk'a kavuşma arzusunun yoğunluğu sebebiyle sabrın dahi terk edilmesi anlamına gelir; zira âşık, vuslatın gecikmesine tahammül edemediği için sabırda bile sabırsızdır. Bu nedenle, âbid için sabır bir zorunluluk iken, âşık için vuslata erdikten sonra sabra ihtiyaç kalmaz.¹⁹⁴

Cüneyd-i Bağdâdî'ye göre sabır, tasavvufun temelini oluşturan sekiz esas arasında yer alır. O, ilâhî takdire rıza göstermekle birlikte, başa gelen sıkıntıların Allah'a arz edilmesini sabra aykırı görmez. Bu yorum, Hz. Eyyûb'un kıssasında da karşılığını bulur; zira Hz. Eyyûb, yaşadığı musibetleri Allah'a dile getirmiş olmasına rağmen Kur'an'da sabreden kullar arasında zikredilmiştir. Sûfîler sabrın dinî değerini, katlanılan zorlukların mahiyetine göre de derecelendirmişlerdir. Buna göre; haramlardan sakınma ve farz ibadetlerde sebat gösterme anlamındaki sabır farz, mekruhlardan kaçınma sabrı mendup, bedene zarar verecek ölçüde acıya dayanma

¹⁹³ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, 409.

¹⁹⁴ Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, 166.

anlamındaki sabır mekruh, dinen mübah olan konularda sabır ise mübah kabul edilmiştir.¹⁹⁵

Cüneyd'e sabrın mahiyeti sorulduğunda, "Yüzünü ekşitmeden acıyı yudum yudum içine sindirmektir" şeklinde tanımlamıştır.¹⁹⁶ İbn Atâ ise sabrı, "Musibetler karşısında en güzel şekilde edepli davranabilmek" olarak açıklamış ve bu yönüyle sabrı sadece tahammül değil, manevî olgunluk göstergesi olarak değerlendirmiştir.¹⁹⁷

2.4.5. Tevekkül

Tevekkül, sözlükte "güvenmek, dayanmak, vekil tayin etmek ve bir işi başkasına havale etmek" anlamlarına gelir. Tasavvuf literatüründe ise tevekkül, kulun her durumda yalnızca Allah'a güvenmesi, O'nun katında olanı yeterli görmesi ve insanların elindekine göz dikmemesi şeklinde tanımlanır. Bu yönüyle tevekkül, kalbin Hakk'a tam bir itimâdı ve O'nun takdirine rızayı ifade eder.¹⁹⁸

Sûfî düşünceye göre tevekkül, imânın kemale ermiş bir tezahürü olarak görülür. Kul, sebeplere riayet etse de asıl tesir gücünün Allah'a ait olduğunu idrak eder. Nitekim F. Kâm şu dizeleriyle bu anlayışı veciz biçimde dile getirmiştir:

"Evvel Allah'a tevekkül eyle,
Sonra esbâba tevessül eyle;
Matlabın hâsıl olursa şükret,
Şayet olmazsa tahammül eyle."¹⁹⁹

Bu dizelerde ifade edildiği üzere, tevekkül hem ilâhî takdire rıza göstermeyi hem de sebepler âleminde sorumluluğu yerine getirmeyi gerektirir.

Sûfîlere göre tevekkül, halk tabakaları arasında farklı derecelerde tezahür eder. Avam için tevekkül, en zor kazanılan manevî makamdır; çünkü onlar, dünyevî arzularına ve hazlarına bağımlı olduklarından, sebeplerin ötesinde Hakk'a dayanmayı tam olarak idrak edemezler. Buna karşın, havâs yani seçkin sûfîler için tevekkül, en

¹⁹⁵ Tek, *Tasavvufun Ana Konuları*, 102.

¹⁹⁶ Kuşeyrî, *er-Risâletü'l Kuşeyriyye*, 266.

¹⁹⁷ Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, 81.

¹⁹⁸ Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 357.

¹⁹⁹ Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 357.

kolay mertebedir. Zira onlar, eşyanın mutlak sahibinin yalnızca Allah olduğunu, hiçbir varlığın O'nun mülküne ortak olamayacağını idrak etmişlerdir. Bu bakımdan gerçek kulluk bilinci, Allah'tan başka sığınılacak bir merciin bulunmadığını kavramakla başlar.²⁰⁰

Nitekim İbn Haldûn, tevekkülü “Allah Teâlâ’ya sımsıkı sarılmak ve O’na tam bir itaat göstermek” şeklinde tanımlamıştır.²⁰¹ İbrahim b. Edhem’in şu kıssası da bu anlayışı pekiştirir: O, bir rahibe “Yiyeceğini nereden temin ediyorsun?” diye sorduğunda, rahip şu cevabı vermiştir: “Bu konuda ben bir şey bilmiyorum; bunu Rabbime sor.”²⁰² Bu kıssa, gerçek tevekkülün sebeplere değil, Sebeplerin Sahibine dayanmak olduğunu özlü biçimde ortaya koymaktadır.

2.4.6. Rızâ

Sözlükte rıza, sızlanmama, yakınmama; hoşnut ve memnun olma hâli olarak tanımlanır. Bu kavram, tasavvufî literatürde, insanın kader karşısında gösterdiği teslimiyet ve huzur hâli ile ilişkilendirilir. Cüneyd-i Bağdâdî’ye göre rıza, kulun iradesinin ortadan kaldırılmasıdır; el-Kannâdî ise bunu, kaderin acı tecellileri karşısında kalbin sükûn ve huzur hâlinde bulunması olarak açıklar. İbn Atâ’ya göre rıza, Allah’ın ezeli iradesini gören sâlikin, kendi tercihinin Allah’ın takdir ettiği şeyden daha üstün olmadığını kavrayarak kızmayı ve şikâyeti terk etmesidir.²⁰³

Rıza, tevekkül ve sabrı tamamlayan rûhî bir yükseliştir. Pir Sultan Abdal bu durumu şu dizlerle ifade etmiştir:

“Güzel âşık cevrimizi çekemezsin demedim mi?

Bu bir rıza lokmasıdır, yiyemezsin demedim mi?”²⁰⁴

Allah’ın kazasına teslim olan kişi, rızâ makamına ulaştığında, masiva ile ilgili her türlü kayıp ve kazanç karşısında elem ve sevinci terk eder; onun tek amacı, yaşam süresi boyunca Allah’ın hoşnutluğunu kazanmaktır.²⁰⁵

²⁰⁰ Kâşânî, *Tasavvuf Sözlüğü*, 164.

²⁰¹ Kuşeyrî, *er-Risâletü'l Kuşeyriyye*, 249.

²⁰² Gazzâlî, *İhyâu Ulûmi'd-Dîn*, 4/351.

²⁰³ Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 295.

²⁰⁴ Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 295.

²⁰⁵ Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, 180.

Bazı sûfîlerin bu konudaki açıklamaları şöyledir:

İbn Atâ: “Rıza, Allah’u Teâlâ’nın kulu için ezelde irade ettiği şeye kalbin bakmasıdır; bu durum, kızma hâlinin terk edilmesini gerektirir.”

Cüneyd-i Bağdâdî: “Rıza, iradenin ortadan kalkmasıdır.”

Hâris el-Muhâsibî: “Rıza, musibetler yerine getirilirken kalbin sükûn içinde bulunmasıdır.”²⁰⁶

Abdülkâdir Geylânî ise Tasavvufu sekiz haslet üzerine bina etmiştir:

1. İbrahim Aleyhisselam’ın cömertliği,
2. İshak Aleyhisselam’ın rızası,
3. Eyyûb Aleyhisselam’ın sabrı,
4. Zekerîyya Aleyhisselam’ın işareti,
5. Yahya Aleyhisselam’ın gurbeti,
6. Musa Aleyhisselam’ın sûfu,
7. İsa Aleyhisselam’ın seyahati,
8. Sevgili Peygamberimi, Efendimiz Muhammed Sallallahû Aleyhi Vesellem’in fakrı.²⁰⁷

2.4.7. Îsâr

Lügâtte îsâr, seçmek, üstün saymak²⁰⁸ ve başkalarının hak ve menfaatlerini kendi hak ve menfaatlerinden önde tutmak anlamına gelir.²⁰⁹ Tasavvufî bağlamda ise îsâr, dünya, ahiret ve nefsin lezzet aldığı bütün hazları bir kenara bırakarak, yalnızca Allah’ın murad ettiklerini istemek ve O’nu razı kılmak,²¹⁰ bir kişinin başkasını kendi nefesine tercih etmesi, üstün tutması²¹¹ şeklinde yorumlanır.

Kaynaklarda, cömertliğin başlıca üç derecesi olduğu belirtilmiştir:

²⁰⁶ Kuşeyrî, *er-Risâletü'l Kuşeyriyye*, 278.

²⁰⁷ Geylânî, *Fütûhu'l-Gayb*, 213.

²⁰⁸ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, 245.

²⁰⁹ Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 190.

²¹⁰ Tek, *Tasavvufun Ana Konuları*, 105.

²¹¹ el-İsfehânî, *el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân*, 62.

1. Sehâ/Sehâvet: Sahip olunan imkânların yarısını başkalarına vermek.
2. Cûd: Sahip olunan imkânların çoğunu paylaşmak.
3. Îsâr: Sahip olunan imkânların neredeyse tamamını başkaları için kullanmak.

Bu çerçevede îsâr, cömertliğin en yüksek mertebesi olarak kabul edilir.²¹²

Mutasavvıflar arasında îsârın önde gelen temsilcisi olarak Ebü'l-Hüseyin en-Nûrî (v. 295/908) gösterilir. Onun hayatından aktarılan bir örnek, îsâr anlayışının en dikkat çekici tezahürlerinden biri olarak kabul edilir. Tezkiretü'l-Evliyâ'da anlatıldığı üzere, Nûrî ve arkadaşları Rakkâm, Şiblî ve Ebû Hamza idam fermanıyla karşı karşıya kalmışlardı. Cellat önce Rakkâm'ı infaz etmeye kalkınca, Nûrî hemen yerinden fırlayarak onun önüne geçti. Cellat, "Henüz senin sıran gelmedi; kılıç öyle acele ile sana ulaşacak bir şey değildir. Neden acele ediyorsun?" diye sorunca, Nûrî şöyle cevap verdi: "Kısa bir müddet bile olsa, dostlarımın benden daha uzun süre yaşamasını tercih ediyorum." Bu davranış, îsârın hakikî bir örneği olarak değerlendirilir.²¹³

Muhammed b. Fazl'a göre zahitler, yalnızca kendi ihtiyaçları bulunmadığında ihsan ederler; fütüvvet ehli ise ihtiyaçları yoksa ikramda bulunur. Hak Teâlâ şöyle buyurmuştur: "*İhtiyaçları bile olsa başkalarını kendilerine tercih ederler.*"²¹⁴ Bu bağlamda îsâr, ihsanın en yüksek mertebesi olarak değerlendirilir; kişi, Allah'a karşı ihsan bilinciyle hareket ederken, mal ve menfaatlerini kendi ihtiyaçlarından önce başkaları için feda ederek nefsinin terbiye eder.²¹⁵

2.4.8. İhsân

Lügâtte ihsân, bir şeyi en iyi ve en güzel şekilde yapmak ya da onu güzel bilmek anlamına gelir.²¹⁶ Istılahta Allah'a, onu görüyormuş gibi ibadet etmek, huzur-ı Hakk'ta olmanın şuuruyla sahip olarak kulluk görevini yerine getirmektir. Tasavvufî açıdan ihsân, kulun Allah'a, O'nu görüyormuş gibi ibadet etmesi; huzur-ı Hakk'ta bulunma şuuruyla kulluk görevini yerine getirmesi demektir. Bu bağlamda basiret

²¹² Tek, *Tasavvufun Ana Konuları*, 105.

²¹³ Tek, *Tasavvufun Ana Konuları*, 105.

²¹⁴ el-Haşr, 59/9.

²¹⁵ Kuşeyrî, *er-Risâletü'l Kuşeyriyye*, 210.

²¹⁶ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, 233.

nuru ile rubûbiyet makamını temaşa ederek kulluk yapmak, Allah'ı kendi sıfatlarıyla tasavvur edilen bir şekilde görmek, yani hakikî olarak değil yakinen idrak etmek anlamına gelir. Ruhî makamda yapılan temaşa ise bundan daha yüksek bir mertebeye işaret eder.²¹⁷

Bu idrak hâlini Kur'ân-ı Kerîm, “*Biz insana şah damarından daha yakınız*”²¹⁸ buyruğuyla ifade eder. Bu ayet, kulun her an ilahî murakabe altında bulunduğunu, Allah'ın bilgi ve kudretinin insanın varoluşunda sürekli bir şekilde tecellî ettiğini ifade eder. Hemen ardından gelen “*İnsanın sağında ve solunda, yaptıklarını kaydeden iki melek vardır*”²¹⁹ ifadesi ise, ihsan bilincinin yalnızca kalbî bir şuur değil, aynı zamanda fiillerde tezahür eden bir sorumluluk hâli olduğunu gösterir. Böylece ihsan, sûfî için sadece ibadet sırasında değil, hayatın bütün alanlarında Allah'ın huzurunda olma bilincini canlı tutan bir varoluş tarzına dönüşür.

Cibrîl hadîs-i şerîfinde işaret edilen İslâm, imân ve ihsân mertebeleri, zahir, bâtın ve hakikati temsil eder. Buna göre; İslâm zahir, imân bâtın, ihsân ise hakikattir. Bu tasnif, kulluğun farklı boyutlarını ve yüksekliğini anlamak açısından önem taşır.²²⁰

Abdurrahman Câmî (v. 898/1492) bir rubaîsinde şöyle demektedir:

“Gözde ayan hep sen imişsin ben gafil
Gönülde gizli olan sen imişsin ben gafil
Bütün cihanda senden nişan arardım
Meğer cümle cihan hep sen imişsin ben gafil.”²²¹

²¹⁷ Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 181.

²¹⁸ el-Kâf, 50/16.

²¹⁹ el-Kâf, 50/16.

²²⁰ Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 181.

²²¹ Nuruddîn Abdurrahman b. Ahmed-i Câmî, *Dîvân-ı Câmî*, Tashih: A'lâhân-ı Efsahzâd, Merkez-i Mutala'ât-ı İrani, (Tahran, 1999), I/864.

2.5. İnfâkın Tevhid, Nefs Terbiyesi ve Ahlâkî Arınma ile İlişkisi

2.5.1. Tevhid ve infâk ilişkisi

Tevhid kavramı, Arapça “وَحْدٌ” (vahdet, vuhûd) kökünden türetilmiş olup, sözlük anlamı itibarıyla “yalnız, tek ve biricik olmak” şeklinde tanımlanmaktadır.²²² Terimsel olarak ise, “Allah’ın zâtında ve sıfatlarında bir ve tek olduğunu akıl ve kalp yoluyla kabul ederek bağlanmak”²²³ anlamına gelmektedir. Ayrıca, lügatte “bir şeyin benzersiz, tek ve eşsiz olduğunu bilmek ve bu birliği kabul etmek” anlamına gelirken,²²⁴ ıstılâhî açıdan “Allah’ın zâtını zihinde ve hayalde canlandırılabilen her türlü unsurlardan soyutlamak” şeklinde açıklanmaktadır.²²⁵ Bu bağlamda, tevhidin gerçekleşebilmesi için üç temel unsurun bir arada bulunması gerekmektedir: Allah’ı mutlak Rab olarak kabul etmek, vahdâniyetine îman etmek ve O’nu her türlü ortaklıktan ve benzerlikten tenzih ederek yüceltmek.²²⁶

Cüneyd-i Bağdâdî’ye göre insan, ezelde Allah’a verdiği elest bezmindeki ahde yeniden sadakat gösterebilmek için dünyaya gönderilmiştir. Ancak beşerî suret içerisinde var olan insan, zamanla nefsanî arzuların, dünyevî meyillerin ve geçici hazların tesiri altına girer. Tevhid yolcusu, bu bağlardan sıyrılarak tekrar asıl kaynağına, yani Allah’a yönelmekle mükelleftir. Cüneyd, bu süreci “beşerî sıfatlardan soyunma” ve “ilahî hakikatte fânî olma” olarak yorumlar. Ona göre hakikî tevhid, yalnızca dilde “Lâ ilâhe illallah” demek değil, kalpte Allah’tan başka hiçbir varlığa yer bırakmamaktır. Bu yönüyle Cüneyd, tevhidi hem bir bilgi hem de bir hâl olarak ele alır: marifet yönüyle bilmek, hal yönüyle yaşamak gerekir.²²⁷

²²² Râgıb el-İsfahânî, *Müfredât Kur’ân Kavramları Sözlüğü*, çev. Abdülbaki Güneş, Mehmet Yolcu, (İstanbul: Yarı Yayınları, 2015), 1058.

²²³ Bekir Topaloğlu, “Tevhid”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 2012), 41/18-26.

²²⁴ İbn Manzûr, *Lisânü’l-‘Arab*, II/227-228.

²²⁵ Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 358-359.

²²⁶ Allah’ı bir kabul etmek üç şekilde gerçekleşir: Onu tek Rab olarak tanımak, birliğini kabul etmek ve zâtına herhangi bir ortak ya da benzer isnat etmekten kaçınmak. Bu doğrultuda, Allah; zâtında, sıfatlarında ve fiillerinde eşsiz ve tektir. Kâinata gözlemlenen düzen ve uyum da bu eşsizliğin bir tezahürü ve işaretidir. Bkz. Ömer Nasuhi Bilmen, *İslâm Akaidi*, Hazırlayan Salih Sabri Yavuz, (İstanbul: Semerkand Yayınları, 2013), 55.

²²⁷ Gökhan Özbek, *Cüneyd-i Bağdâdî’nin Tevhid Anlayışı* (Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 42-43.

Hız. Peygamber'in hayatı, Cüneyd için bu tevhid anlayışının en somut örneğidir. Çünkü onun kalbinde Allah sevgisinden başka hiçbir duygu yer bulamamış, bütün fiilleri ilahî iradenin tezahürüne dönüşmüştür. Cüneyd'e göre Hz. Peygamber, daima zikir hâlinde olarak Rabbinden başkasına yönelmemiş, böylece “fenâ fî'llah” makamına erişmiştir. Bu durumda Allah kulunu kendi ilmine ehil kılar ve ona kendi hakikatinden nasip verir. Dolayısıyla Cüneyd'in tevhid anlayışı, kulun kendi varlığını bütünüyle ilahî varlık içinde eritmesi, benliğini Hakk'ın huzurunda yok ederek yalnızca O'nunla bâki kalması şeklinde özetlenebilir.²²⁸

Tevhid anlayışı, Gazzâlî'ye göre dört temel mertebeye ele alınmaktadır: Öz, Özün özü, birinci kabuk ve ikinci kabuk.

İlk mertebe, kişinin diliyle “Lâ ilâhe illallah” ifadesini söylemesine rağmen, kalbinin bu söylemden habersiz olması veya bu söylemi tasdik etmemesi durumudur. Bu, münafıkların tevhid anlayışı olarak değerlendirilir.

İkinci mertebe, genel anlamda Müslüman topluluğun benimsediği, dil ile ifade edilen tevhid inancının kalp tarafından da onaylanmasıdır. Bu seviyede yer alan bireyler, temel düzeyde îman eden kimselerdir.

Üçüncü mertebe, bireyin mârifetullah yoluyla tevhidi kavraması ve bu inancına keşf yoluyla şahitlik etmesidir. Bu mertebe, Allah'a yakınlık kazanmış olanların (mukarrebûn) makamıdır. Bu düzeye ulaşan bireyler, varlıkların çokluk içinde olduğunu görmekle birlikte, bu çokluğun aslında mutlak kudret sahibi olan Bir'den neşet ettiğinin farkındadır.

Dördüncü ve en yüksek mertebe, varlık âleminde yalnızca Allah'ı görme idrâkine ulaşmaktır. Bu düzey, sıddîkların (samimi Allah dostları) tevhid anlayışı olup, tasavvufta “tevhidde fena”²²⁹ olarak adlandırılmaktadır. Bu mertebedeki birey,

²²⁸ Süleyman Ateş, *Cüneyd-i Bağdâdî, Hayatı Eserleri ve Mektupları*, (İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyât, 2004), 265-266.

²²⁹ Fena: “Allah'ın varlığı ve birliği karşısında kendi varlığını ve yapıp ettiklerini görememek, hiçleştirmek” anlamında tasavvuf terimidir.; Bkz. Mustafa Kara, “Fena”, *DİA*, XII, 333-335.

yalnızca Allah'ın varlığını müşahade ettiği için ne kendini ne de diğer mahlûkatı görür. Bu anlamda, varlık âleminde soyutlanarak mutlak bir tevhid idrâkine erişmiş olur.²³⁰

İslâm'ın temel ilkelerinden biri olan tevhid, yalnızca Allah'ın varlığına ve birliğine inanmayı değil, aynı zamanda bireyin yaşamını bu inanç çerçevesinde şekillendirmesini gerektirir. İnfâk ise bireyin sahip olduğu malı, zamanını ve imkânlarını Allah rızası için harcaması anlamına gelir. Bu iki kavram arasında derin bir bağ bulunmaktadır. Tevhid inancı, insanın dünya malına olan bağımlılığını azaltarak onu daha paylaşımcı bir birey hâline getirir. İnfâk ise bu inancın pratik bir tezâhürü olarak, kişinin hem bireysel hem de toplumsal yaşamında önemli bir yer tutar.

Tevhid, sadece Allah'ı tek ilah olarak kabul etmekten ibaret değildir. Aynı zamanda insanın mülk anlayışını ve toplumsal yaşamını da belirler. İnfâk, tevhidin bir gereği olarak bireyin malını Allah yolunda harcamasını teşvik eder. Bu bağlamda, tevhid ve infâk ilişkisi şu temel boyutlarda incelenebilir:

A) Mülkiyet Bilinci Tevhid İnancı: Mülkün gerçek sahibinin Allah olduğunu öğretir. Kur'ân'da bu gerçek şu şekilde ifade edilmiştir: “Göklerin ve yerin hâkimiyeti Allah'ındır.”²³¹ Bu anlayış, bireyin sahip olduğu malı geçici bir emanet olarak görmesini sağlar ve onu daha cömert kılar. Nitekim, “Allah yolunda infâk edin...”²³² âyeti, mülkün sadece bir sahiplik aracı olmadığını, paylaşılması gereken bir nimet olduğunu vurgular.

B) Dünya Malına Bağlılığın Kırılması: İnsan doğası gereği mal biriktirme eğilimindedir. Ancak tevhid anlayışı, bireyin mal ve mülke olan aşırı bağlılığını azaltarak, onu infâka yöneltir. Kur'ân'da bu konuda şu uyarı yapılmaktadır: “Altın ve gümüşü biriktirip Allah yolunda harcamayanları acı bir azap beklemektedir”²³³. Bu

²³⁰ Gazzâlî, *İhyâu Ulûmi'd-Dîn*, 4/353.

²³¹ eş-Şûra, 42/49.

²³² el-Bakara, 2/195.

²³³ et-Tevbe, 9/34-35.

âyet, infâk etmenin sadece bir erdem değil, aynı zamanda dini bir zorunluluk olduğunu vurgulamaktadır.²³⁴

C) Sosyal Adaletin Sağlanması: İslâm, sadece bireysel bir ibadet anlayışıyla sınırlı olmayıp, toplumsal adaletin sağlanmasını da hedefler. Tevhid bilinciyle hareket eden bir Müslüman, malının yalnızca kendisine ait olmadığını ve toplumdaki fakirlerin de bu malda bir hakkı olduğunu kabul eder. Kur’ân’da bu durum şu şekilde ifade edilmiştir: “İyilik, yüzlerinizi doğu ve batı tarafına çevirmeniz değildir. Asıl iyilik, Allah’a, âhiret gününe, meleklerle, kitaba ve peygamberlere îman eden; malını, sevgisine rağmen yakınlarla, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışlara, dilenenlere ve kölelere veren... kişilerin yaptığıdır.”²³⁵

Kur’ân ve hadîs-i şerîflerde infâk doğrudan îmanla ilişkilendirilmiştir. Peygamber Efendimiz (sav.) infâkın insanın malını eksiltmeyeceğini ve aksine bereket getireceğini şu hadîs-i şerîfiyle belirtmiştir: “*Sadaka malı eksiltmez, affetmek ise kulun şerefini artırır. Allah için tevâzu gösteren kimseyi Allah yükseltir.*”²³⁶ Bu hadîs-i şerîf, infâkın bireysel ve toplumsal hayata olumlu etkilerini gözler önüne sermektedir.

Tevhid, bireyin dünya malına bakış açısını değiştirir ve infâkı ibadet bilinciyle değerlendirmesini sağlar. İnfâk ise tevhid bilincinin en somut göstergelerinden biridir. Kur’ân ve hadîs-i şerîfler, infâkın hem bireysel hem de toplumsal yaşamda ne kadar büyük bir yer tuttuğunu vurgulamaktadır. Tevhid inancı, bireyin paylaşımcılığını artırırken, mal biriktirme hırsını azaltır ve sosyal adaletin sağlanmasına katkı sunar. Sonuç olarak, ne kadar infâk edilirse, Allah’a olan bağlılık o denli güçlenir ve birey mânevî anlamda olgunlaşır.

2.5.2. Nefsi arındırma yöntemi olarak infâk

İslâm düşüncesinde nefis, merkezi bir kavram olarak kabul edilmektedir. İslâm âlimleri ve düşünürleri, bireyin ibadetlerini ve iradesi doğrultusunda gerçekleştirdiği eylemleri nefis kavramı çerçevesinde değerlendirmişlerdir. Bu bağlamda nefis, insanın

²³⁴ Gazzâlî, *İhyâ-u Ulûmiddîn*, 1/134.

²³⁵ el-Bakara, 2/177.

²³⁶ Müslim, *Birr*, 69.

duygu ve düşüncelerinin kaynağı olup, davranışlarının şekillenmesinde bedeni harekete geçiren ve ona canlılık kazandıran bir cevher olarak görülmüştür.

Filozoflar, insanın mâhiyetini anlamının ve tanımlamanın ancak nefsi kavramakla mümkün olduğunu savunmuşlardır. Aynı şekilde, bireyin karakter gelişimi ve erdemli bir insan olması için nefsin disipline edilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Bu doğrultuda, kişi ahlâkî olgunluğa erişip faziletli bir birey hâline geldiğinde mutluluğa ulaşabilecektir. Dolayısıyla, insanın gerçek anlamda saadeti, nefsin mâhiyetinin kavranması, eğitilmesi ve ahlâkî olgunluk seviyesine ulaşmasıyla doğrudan ilişkilidir.

Nefis (çoğulu enfus ve nufûs- أنفس-نفوس), sözlük anlamı itibarıyla “ruh, can, hayat, varlık, zât, insan, kişi, beden, kan, kardeş, nezd, akıl”²³⁷ gibi çeşitli anlamlar taşımaktadır. Ayrıca “nefes, hevâ ve heves, hayatın ilkesi, bedenden kaynaklanan dünyevî arzular”,²³⁸ “azâmet, izzet, görüş, nazar, bir şeyin özü, hamiyet, cezalandırma, arzu ve murad”²³⁹ gibi farklı bağlamlarda da kullanılmaktadır. İslâm’ın erken dönemlerinde nefis kavramının tanımlanmasına ihtiyaç duyulmadığı ifade edilmektedir.²⁴⁰ İslâm öncesi dönemde ise kalp, akıl, ruh ve nefis gibi terimler bulunmasına rağmen, günümüzdeki anlam çerçevesinde kullanılmadığı belirtilmektedir. O dönemde, insanın mânevî yapısını ifade etmek için en yaygın kullanılan kavramın kalp olduğu, hatta bazı görüşlere göre kalbin, diğer üç kavramın anlamlarını da kapsadığı ileri sürülmektedir.²⁴¹

Nefs kavramının terim anlamı incelendiğinde, beden kalıbına yerleştirilmiş, kötü huyların merkezi olarak kabul edilen bir latife, benlik ve bir varlığın özünü ifade eden bir kavram olarak kullanıldığı görülmektedir.²⁴²

²³⁷ İbn Manzûr, *Lisânu 'l- 'Arab*, “nfs”, XIV/233-235.

²³⁸ Süleyman Uludağ, “Nefs”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 2006), 32/526-531.

²³⁹ Ethem Cebecioglu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, (Ankara: Anka Yayınları, 2014), 363.

²⁴⁰ Uludağ, “Nefs”, 32/515-521.

²⁴¹ Mustafa Çağrı, “İnsanın Manevi ve Zihinsel Boyutunu İfade Eden Dört Kur’ân Terimi: Kalp, Ruh, Nefs, Akıl” *Diyanet Aylık Dergi* (Aralık, 2017), 7.

²⁴² Kuşeyrî, *er-Risâletü 'l Kuşeyriyye*, 181.

Tasavvuf literatüründe nefis; ruh, akıl, can, insan bedeni, ceset, kan, azamet, izzet, görüş, nazar, bir şeyin özü, hamiyet, cezalandırma, arzu, istek ve düşük eğilimler gibi çeşitli anlamlara gelmektedir.²⁴³ Ayrıca, iradeli hareket etme, hissetme ve canlılık özelliklerine sahip latif bir cevher olarak da tanımlanmış; Allah tarafından insana üflenmiş olan Ruh-ı Rahman ile ilâhî benlik anlamları da nefis kavramıyla ilişkilendirilmiştir.²⁴⁴

Hâris el-Muhâsibî, nefsin mâhiyeti üzerine yoğunlaşmış ve onu insanın hata yapabilen, gaflete düşebilen olumsuz bir yönü olarak değerlendirmiştir. Ona göre nefis, bilinçli bir tercih sonucu yanılgıya düşmemekte, aksine iyi ve güzelin ne olduğunu bilmediği için hatalar yapmaktadır. Muhâsibî, nefsin özünü değiştirmeyi veya tamamen yok etmeyi mümkün görmemektedir.²⁴⁵

Abdülkerîm el-Kuşeyrî, nefis kavramının mutlak anlamda kullanıldığında ne bir varlığı ne de bir cismi ifade ettiğini belirtmektedir. Ona göre nefis, insanın kötü huy ve fiillerinin kaynağıdır. Ayrıca, insanın kalbine yerleşmiş ve olumsuz niteliklerin merkezi olarak görülebilecek bir latifenin de nefis olarak adlandırılabilceğini ileri sürmektedir. Buna karşılık ruhu, kalpte yer alan ve güzel ahlâkın kaynağı olan bir latife olarak tanımlamaktadır. Kuşeyrî'ye göre, iyi nitelikler ruh ve kalpte, kötü nitelikler ise nefiste toplanmakta olup, nefis ve kalp birbirini tamamlayan unsurlar olarak değerlendirilmelidir.²⁴⁶

Gazzâlî, nefsi iki farklı anlam çerçevesinde ele almaktadır. İlk olarak, insandaki şehvet ve öfke güçlerini bir araya getiren bir latife olarak tanımlamaktadır. İkinci olarak ise nefsi, insanın hakikati ve öz varlığı olarak görmektedir. Gazzâlî, nefsi “rabbânî ve ilâhî latife”, “mânevî bir cevher”, “insanda bilme ve anlama yetisini barındıran latife” ve “insanın asıl hakikati” şeklinde tanımlayarak bu kavramın derinliğine vurgu yapmaktadır.²⁴⁷

²⁴³ Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 274.

²⁴⁴ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, 363.

²⁴⁵ Zafer Erginli, “Muhâsibî”, TDV İslâm Ansiklopedisi (Ankara: TDV Yayınları, 2006), 31/13-16.

²⁴⁶ Kuşeyrî, *er-Risâletü'l Kuşeyriyye*, 181.

²⁴⁷ Gazzâlî, *İhyâ*, III/3-4.

Nefs kelimesi geniş bir anlam yelpazesine sahiptir; ancak bizi ilgilendiren iki temel anlamı vardır. Birincisi, insandaki öfke ve arzu (şehvet) güçlerini ifade eden anlamdır. Tasavvuf ehlinin çoğu nefsi bu anlamda ele alır; çünkü onlar nefsi, insanın olumsuz yönlerinin merkezi olarak görür ve onunla mücadele edilmesi gerektiğini savunurlar.²⁴⁸ İkinci anlamıyla nefis, insanın hakikati ve özüdür. Bu anlamda nefis, insanın zâtî olup, Allah'ın ona bahşettiği bir lütuftur. İnsan, farklı hallerine göre çeşitli sıfatlarla anılan bu nefisle tanımlanır.

Tasavvufî düşüncede nefis mertebeleri ve infâkla ilişkisini ele alacak olursak; Tasavvufî düşüncede nefis, insanın iç dünyasında yer alan ve onun ahlâkî tutumlarını belirleyen en temel unsurlardan biridir. Kur'ân-ı Kerîm'de çeşitli şekillerde zikredilen nefis kavramı, tasavvuf geleneğinde dereceli bir tekâmül süreci olarak ele alınmış, bireyin mânevî eğitiminde temel yapı taşı kabul edilmiştir.²⁴⁹ Bu süreçte nefis, olumsuz yönlerinden arındırılıp Allah'a yönelen bir duruma gelinceye kadar terbiye edilmekte; böylece kul, Rabbine kullukta daha derin bir bilinçle yaklaşmaktadır. Bu bağlamda nefis mertebeleri yalnızca bireysel arınma değil, aynı zamanda infâk, cömertlik ve maldan geçme gibi tasavvufî davranışların da dayandığı rûhî zeminleri şekillendirir.

İlk aşama olan nefis-i emmâre, bireyin hevâ ve heveslerine tâbi olan, kötülüğü emreden nefis mertebesidir. Bu seviyede nefis, dünyevî arzularla sınır tanımaz ve kişiyi sürekli olarak bencilliğe, cimriliğe ve menfaat odaklı yaşamaya sevk eder. Kur'ân'da Hz. Yusuf'un (a.s.) şu sözü bu hâli açıklar: “*Ben nefsimi temize çıkarmıyorum. Çünkü nefis, Rabbimin merhamet ettikleri hariç, daima kötülüğü emreder*”.²⁵⁰ Bu düzeydeki nefiste infâka dair herhangi bir bilinç bulunmaz; zira mal, paylaşılacak değil, korunacak ve artırılacak bir değer olarak görülür. Bu sebeple nefis-i emmâre lügatinde Allah için infâka yer yoktur; zira cömertlik, bu nefsin tabiatına aykırıdır.²⁵¹

²⁴⁸ Ömer Faruk Lafakoz, *İbn Kayyim el-Cevziyye'de Nefis Terbiyesi*, (Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2024), 69-73.

²⁴⁹ Uludağ, “Nefs”, 32/515-521.

²⁵⁰ el-Yusuf, 12/53.

²⁵¹ Yılmaz, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, 268.

İkinci aşama olan nefs-i levvâme, bireyin iç muhasebe yeteneğinin geliştiği ve işlediği fiillerin farkına varmaya başladığı mertebedir. Kur'ân'da "*Kendini kınayan nefse yemin ederim*"²⁵² bu hâle işaret eder. Bu mertebede birey, işlediği günahların pişmanlığını duyar ve tövbe etmeye yönelir. Bu derunî uyanış, infâk bilincinin de tohumlarını atar. Birey henüz istikrarlı bir şekilde paylaşımda bulunamasa da infâk fikrini bir değer olarak tanımaya başlar. Bu nedenle infâkla ilgili bir irade kırılması yaşanmakta, fakat bu irade yer yer dünyevî kaygılarla sekteye uğramaktadır.²⁵³

Üçüncü aşama olan nefs-i mutmainne, Allah'a teslimiyetin ve iç huzurun tam anlamıyla kazanıldığı mertebedir. Fecr Suresi'nde "*Ey huzura kavuşmuş nefis! Rabbine dön; sen O'ndan razı, O da senden razı olarak*"²⁵⁴ bu makama işaret edilmiştir. Bu mertebeye ulaşan birey artık mal sevgisinden arınmış, infâkı bir yükümlülüğün ziyade bir ibadet ve muhabbet vesilesi olarak gören olgunluğa erişmiştir. Emmâredeki cimrilik ve sahiplenme tutkusu burada yerini cömertliğe ve tevekküle bırakır. Bu hâlde yapılan infâk, yalnızca toplumsal yardımlaşma amacı taşımaz; aynı zamanda bireyin Allah'a karşı duyduğu sevginin ve teslimiyetin somut bir göstergesi olur.²⁵⁵ Tasavvufî kaynaklarda, bu seviyeye ulaşan salikin maldan değil, kalpten vermeye başladığına sıkça vurgu yapılır.²⁵⁶

Bu üç temel nefis mertebesi, insanın iç yolculuğunun ana hatlarını çizerken, infâk gibi zahiren dışsal görünen bir davranışın da aslında derin bir derunî tekâmüle dayandığını göstermektedir. Zira infâk, sadece maldan vazgeçmek değil, aynı zamanda nefsi dizginlemek ve Allah'ın rızasını gözeterek paylaşabilmektir. Bu yönüyle tasavvufî düşüncede infâk, rûhî olgunlaşmanın bir alameti olarak kabul edilmektedir.²⁵⁷

²⁵² el-Kıyâme, 75/2.

²⁵³ Yılmaz, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, 268.

²⁵⁴ el-Fecr, 89/27-28.

²⁵⁵ Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, 160-162.

²⁵⁶ İmam Gazzâlî, *İhyâu Ulûmi'd-Dîn*, 1/267-270.

²⁵⁷ Uludağ, "Nefs", 515.

Tasavvuf literatüründe infâk, bireyin nefsini arındırması ve mânevî olgunluğa ulaşması için bir araç olarak ele alınır. Sûfilere göre, mal sevgisi insanı Allah'tan uzaklaştıran en büyük engellerden biridir. Bu nedenle infâk, bireyin dünyevî bağlılıklarını azaltarak Allah'a yaklaşmasını sağlar. İbn Arabi, infâkın yalnızca maddî bir yardım değil, aynı zamanda bireyin ruhsal tekâmülü için bir fırsat olduğunu ifade eder.²⁵⁸ İbn Arabi'nin " *el-Fütûhâtü'l Mekkiyye*" adlı eserinde, infâkın yalnızca bir sadaka veya maddî yardım olmadığını, aynı zamanda bireyin ilâhî aşka ulaşma kurtuluşu erme yolunda önemli bir adım olduğu vurgulanır.²⁵⁹

Nefs kavramı, İslâm düşüncesinde bireyin mânevî ve ahlâkî gelişimi açısından kritik bir yer tutmaktadır. Nefsin arındırılması, insanın ilâhî rızayı kazanma yolunda en önemli hedeflerinden biri olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda infâk, bireyin nefsiyle mücadelesinde etkili bir mânevî disiplin aracı olarak değerlendirilmektedir. İnfâk, sadece maddî bir yardım eylemi değil, aynı zamanda insanın bencillikten, cimrilikten ve dünyevîleşmeden arınmasını sağlayan bir ibadet olarak ele alınmalıdır.²⁶⁰

Nefsin arındırılması, bireyin mânevî olgunluğa ulaşmasını sağlayan bir süreçtir. Kur'ân-ı Kerîm'de "Kim nefsinin arındırılmasını kurtuluşa ermiştir"²⁶¹ buyurularak bu durum vurgulanmıştır. Bu arındırma sürecinde ibadetler, ahlâkî disiplinler ve toplumsal sorumluluklar önemli bir rol oynamaktadır. İnfâk da bu sürecin ayrılmaz bir parçasıdır.

İnfâk, İslâm'da sadece bir yardımlaşma aracı değil, aynı zamanda bireyin kalben arınmasını sağlayan bir ibadet olarak ele alınmaktadır. Kur'ân-ı Kerîm'de "Mallarını Allah yolunda harcayanların misali, yedi başak verip her başağında yüz tane bulunan bir taneye benzer"²⁶² buyrularak infâkın bireyin mânevî dünyasına ve toplumsal dayanışmaya olan katkısına işaret edilmiştir. Âlûsî'ye göre, bu âyette

²⁵⁸ İbn Arabi, *el-Fütûhâtü'l Mekkiyye*, IV/312

²⁵⁹ İbn Arabi, *el-Fütûhâtü'l Mekkiyye*, IV/312.

²⁶⁰ Lafakoz, *İbn Kayyim el-Cevziyye'de Nefis Terbiyesi*, 47-50.

²⁶¹ eş-Şems, 91/9.

²⁶² el-Bakara, 2/261.

bildirilen ve bire yedi yüz kat sevap verilen infâk, cihâd amacıyla yapılan infâktır. Diğer alanlarda yapılan infâka ise on kat sevap verilir.²⁶³

Birey, infâk etmek suretiyle sahip olduğu mal ve servete karşı olan bağıni zayıflatmakta, bencillik ve cimrilik gibi olumsuz nefsâni duygularından arınmaktadır. Aynı zamanda infâk, bireyin toplumsal sorumluluk bilincini geliştirerek onu diğer insanlara karşı daha duyarlı bir hale getirmektedir.

Tasavvufta infâk, nefsin tezkiyesi açısından temel bir unsur olarak değerlendirilir. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'ye göre infâk, yalnızca malın paylaşılması eylemiyle sınırlı değildir; aksine, bu davranış ruhsal bir arınma ve kalbin olgunlaşması süreci olarak işlev görür. İnfâk, bireyin gönlünü genişletir, dünya sevgisinden arındırır ve insanın iç huzur ve açıklığını pekiştirir. Aynı şekilde, İbn Arabi de infâkı, nefsin dünyaya olan bağının koparılmasına yardımcı bir mânevî pratik olarak ele almaktadır.²⁶⁴

İnfâk, bireyin nefsin terbiye etmesine ve Allah'a olan yakınlığını artırmasına yardımcı olur. Bu bağlamda infâkın nefis terbiyesi üzerindeki etkileri şu şekilde ele alınabilir:

1. Bencillikten Arınma: İnsan fitraten malını elinde tutmayı ve biriktirmeyi arzular. Ancak Kur'ân, bu eğilimi dengelemek için infâkı teşvik etmektedir: “*Kim cimrilik eder, kendini müstağni sayar, en güzeli de yalanlarsa, biz de onu en zora hazırlarız.*”²⁶⁵ Bu âyet, mal sevgisinin insanı olumsuz etkileyebileceğini ancak infâkın bu durumu düzeltebileceğini vurgular.

2. Rızık Endişesinin Yok Edilmesi: Tevhid bilinci, bireyin rızık endişesini ortadan kaldırarak infâka yönlendirmektedir. Kur'ân'da bu gerçek şu şekilde ifade edilmiştir: “*Şeytan sizi fakirlikle korkutur ve çirkin şeyleri emreder; Allah ise size*

²⁶³ Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, III/32.

²⁶⁴ İbn Arabi, *Füsûsül Hikem*, (İstanbul: Dergâh Yay, 2010), 87.

²⁶⁵ el-Leyl, 92/8-11.

*kendi katından bağışlama ve lütuf vaat eder.”*²⁶⁶ Bu âyet, rızkın yalnızca Allah’tan geldiğini ve infâk eden kişinin fakir düşmeyeceğini ortaya koymaktadır.

3. İhlâsın Artması: İnfâk eden kişi, sadece Allah rızasını gözettiğinde ihlâsı artar ve tevhid inancını daha içten bir şekilde yaşar. Kur’ân, yapılan hayır işlerinin gösteriş için olmaması gerektiğini şu şekilde belirtir: “*Yaptıkları hayırları, insanlara gösteriş için yapanlar gibi olmayın.*”²⁶⁷

Nefsin arındırılması, bireyin mânevî gelişiminde temel bir unsur olup, bu sürecin en önemli araçlarından biri infâktır. İnfâk sayesinde birey, dünyevîleşmeden uzaklaşarak ilâhî rızaya yaklaşmaktadır. Kur’ân ve tasavvufî kaynaklarda infâkın nefis tezkiyesindeki rolü çok defa vurgulanmıştır. Dolayısıyla infâk, sadece maddî bir yardımlaşma değil, aynı zamanda bireyin ahlâkî ve ruhsal yücelişine katkı sağlayan bir ibadet olarak görülmelidir.

2.5.3. Zühd ve fakr kavramlarının infâkla ilişkisi

Zühd kelimesi, sözlük anlamı itibarıyla bir şeye ilgi göstermemek, ona karşı kayıtsız kalmak ve ondan yüz çevirmek²⁶⁸ anlamlarına gelmektedir. Kavram, dünya nimetlerine bağılıktan uzak durmayı, mâsivâyı terk etmeyi ve maddî arzuların etkisinden kurtulmayı ifade eder.²⁶⁹ Etimolojik açıdan incelendiğinde, bu kelimenin isteksizlik, kötü ve faydasız şeylerden kaçınma, mâsivâdan uzaklaşma gibi anlamlara geldiği görülmektedir.²⁷⁰ Daha geniş bir bakış açısı olarak ele alındığında, zühd insanın ebedî varoluşuna katkı sağlamayan unsurlardan arınması, onun mahrûmîyet hissi yaşamayacağı şeylere yönelmesini mümkün kılan bir disiplin olarak değerlendirilebilir. Bu kavram, bireyin iç ve dış dünyasında karşılaşılabileceği engelleri aşma bilincine ulaşmasını sağlayan bir düşünce sistemi olarak da yorumlanabilir.

²⁶⁶ el-Bakara, 2/268.

²⁶⁷ el-Bakara, 2/264.

²⁶⁸ İbn Manzûr, *Lisânu ‘l-Arab*, III/196-197; Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, 550; Semih Ceyhan, “Zühd”, TDV İslâm Ansiklopedisi (Ankara: TDV Yayınları, 2013), 44/530-535.

²⁶⁹ Abdürrezzak Kâşânî, *Tasavvuf Sözlüğü*, çev. Ekrem Demirli (İstanbul: İz Yayıncılık, 2015), 282; Selçuk Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar* (İstanbul: İFAV Yayınları, 2008), 173.

²⁷⁰ Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, 173.

Tasavvuf terminolojisiinde zühhd, dünyevî bağlardan uzaklaşmak, nefsin mâsivâyâ yönelik arzu ve eğilimlerini kontrol altına almak,²⁷¹ hırstan, ihtirastan ve bencillikten kaçınmak olarak tanımlanmaktadır. Aynı zamanda, insanı Hak'tan uzaklaştırabilecek unsurlara karşı kayıtsız kalmayı ifade eder.²⁷² Ebû Osman el-Hîrî, zühhdü "dünyayı terk etmek ve kimin elinde olursa olsun ona önem vermemek" şeklinde açıklarken, Cüneyd-i Bağdâdî zühhdü, "elde edilmeyen şeyin kalpte de bulunmaması"²⁷³ olarak yorumlamaktadır. Seriiyyü's-Sakatî ise, Allah'ın veli kullarını dünyevî bağlardan arındırdığını ve âşıkların gönüllerini dünyevî ilgilerden uzaklaştırdığını belirtir.²⁷⁴ Bu yaklaşımlar, kalpte dünyaya karşı bir ilgisizlik hâlinin esas olduğuna vurgu yapmaktadır. İmam Gazzâlî ise zühhdün, herhangi bir şeyden vazgeçmek değil, onun yerine daha üstün ve değerli olanı koymak anlamına geldiğini ifade etmektedir.²⁷⁵ Bu bağlamda zühhd, dünya hayatına yönelik uzun vadeli beklentileri sınırlamak ve mânevî değerleri maddî unsurlardan daha üstün kabul etmek olarak değerlendirilebilir. Aynı zamanda, nefsin madde üzerindeki tahakkümünü bertaraf edip, rûhun hâkimiyetini tesis etme süreci ve kalbi, dünyevî ilgilerden arındırarak ilâhî sevgiyle doldurma çabasıdır.

Zühhd, yüzeysel anlamıyla dünyadan tümüyle el etek çekmek şeklinde anlaşılrsa da İslâm düşüncesinde daha derin bir içerik taşır. Bu kavram, kişinin kalbini dünyevî arzulara bağlamadan yaşamını sürdürmesini, sahip olduklarını mutlaklaştırmamasını ifade eder. Zâhid, dünyayı bütünüyle terk eden değil, onu bir amaç hâline getirmeyen kişidir. Ancak tarihsel süreçte bazı anlayışlar, zühhdü dünyadan tamamen uzak durmakla özdeşleştirmiştir. Oysa İslâm, dünya ve âhiret dengesini esas alır. Nitekim Hz. Peygamber'e veya bazı sahabilere atfedilen hikmetli bir sözde, "*Hiç ölmeyecekmiş gibi dünya için, yarın ölecekmiş gibi âhiret için çalış*" ifadesiyle bu denge özlü biçimde dile getirilmiştir. Bu anlayış, bireyin hem maddî hem mânevî sorumluluklarını birlikte taşıması gerektiğine işaret eder.

²⁷¹ Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, 174.

²⁷² Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, 177.

²⁷³ Kuşeyrî, *er-Risâletü'l Kuşeyriyye*, 209.

²⁷⁴ Kuşeyrî, *er-Risâletü'l Kuşeyriyye*, 208-209.

²⁷⁵ Gazzâlî, *İhyâu Ulûmi'd-Dîn*, 4/80.

Fakr kelimesi, Arapça kökenli olup yoksulluk, mahrûmîyet, hiçlik, kazmak ve kırmak gibi anlamlara sahiptir. Kavram, bireyin temel gereksinimlerini karşılayacak imkânlardan yoksun olmasını ya da mutlak anlamda Allah’a (c.c.) muhtaç olduğunu idrak etmesini ifade eden tasavvufî bir terim olarak da kullanılmaktadır.²⁷⁶ Kelimenin etimolojik kökenine bakıldığında "omurgası (fekâr) kırılmış kişi" anlamına geldiği görülmektedir. Bu ifade, bireyin çalışma gücünden yoksun olması ve başkalarının desteğine muhtaç hâle gelmesi sebebiyle maddî sıkıntı içinde bulunmasını anlatmaktadır.²⁷⁷ Dolayısıyla fakir, bir iş yapmaya muktedir olamayan ve başkalarının yardımına ihtiyaç duyan bireyler için kullanılan bir nitelemedir. Türkçede fakr kelimesi, fakirlik biçiminde karşılık bulmuş olup yoksulluk anlamına gelmektedir. Fakir ise geçimini sağlayamayan kişi olarak tanımlanır.²⁷⁸ Fakirlikle ilişkili diğer bir terim ise dervîştir. Farsçadan gelen bu kelime “derviz” biçiminde olup yoksul ve dilenci kavramlarıyla ilişkilendirilmiştir. Nitekim, sûfîlerin büyük bir kısmının bu adla anıldığı bilinmektedir.²⁷⁹

Fakr kavramına en yakın anlam alanına sahip terimlerden biri de zühddür. Sûfîler, bu iki kavramı hem zâhirî hem de bâtinî yönleriyle birbirine yakın anlamlarda kullanmışlardır.²⁸⁰ Bunun temel sebeplerinden biri, sûfîler arasında maddî fakirliği benimseyenlerin sayıca fazla olmasıdır. Bu bağlamda, fakr ve zühd kavramları İslâm düşüncesinde birbiriyle ilişkili ancak anlam yönünden farklılık gösteren kavramlar olarak değerlendirilmiş, aralarındaki ayrım zamanla daha net bir şekilde anlaşılmıştır.

Fakr ile zühd arasındaki bağı incelemek üzere, Gazzâlî’nin *Kitâbü’l-Fakr ve’z-Zühd* adlı eserindeki zühd tanımı ve bu görüşe kısmen karşıt bir yaklaşım sunan İbnü’l-Arabî’nin *Fütûhât*’taki “zühdün terki” başlığı altındaki değerlendirmeleri öne çıkmaktadır. Gazzâlî, fakrı insanın ihtiyaç duyduğu şeylerin yokluğu olarak

²⁷⁶ Mahmud Esad Erkaya, “Tasavvuf Klasiklerinin Hacı Bektâş-ı Velî Tasavvuf Düşüncesindeki İzdüşümü – Tasavvuf Kavramları Bağlamında Bir İnceleme”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (2022), 159-161.

²⁷⁷ Süleyman Uludağ, “Fakr”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 1995), 12/132-134; Osman Eskicioğlu, “Fakir”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 1995), 12/129-131.

²⁷⁸ İsa Çelik, “Tasavvufî Bir Terim Olarak Fakr”, *EKEV Akademi Dergisi*, 3/2, (2001), 192

²⁷⁹ Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 103.

²⁸⁰ Yılmaz, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, 180.

açıklarken, zühdü nefsin Allah'tan (c.c.) gayrı her şeyden uzaklaşması olarak yorumlamıştır. Ona göre fakrın en yüksek mertebesi zühddür ve bu kavramı fakr ile tevekkül arasında bir makam olarak ele almıştır.²⁸¹ Zira Gazzâlî'ye göre zühd, yalnızca muhtaçlık hâlini aşan bir durum olmayıp, bireyin varlığında yalnızca Allah'ın (c.c.) tecelli etmesini esas alır.

Ayrıca Gazzâlî, zühd anlayışını neredeyse kurumsal bir çerçevede ele almış ve bunu nefsin mertebeleri açısından değerlendirmiştir. Ona göre zühd, bir tür terk anlamına geldiğinden, nefsin derecelerinde ilerleme süreci de her aşamada bir öncekinin geride bırakılması ile mümkün olmaktadır.²⁸²

İslâm düşüncesinde zühd ve fakr kavramları, bireyin dünya nimetlerine karşı tutumunu ve Allah'a olan bağlılığını şekillendiren önemli unsurlardır. Zühd, dünya nimetlerine karşı isteksizlik ve ilgisizlik olarak değerlendirilirken, fakr ise kişinin mutlak anlamda Allah'a muhtaç olduğu bilincini ifade eder. Bu iki kavramın infâk ile ilişkisi, bireyin dünyevî varlıklara olan bağlılığından sıyrılarak, sahip olduklarını Allah rızası için başkalarıyla paylaşmasını ve böylece mânevî olgunluğa ulaşmasını içermektedir.

İnfâk, sadece maddî bir paylaşım değil, aynı zamanda bireyin nefsini tezkiye etme ve dünya malına olan bağlılığını azaltma aracı olarak değerlendirilmiştir.²⁸³ Dolayısıyla, infâk eden kişi hem mal varlığı açısından hem de ruhsal olarak bir arınma sürecine girmektedir.

Tasavvufî düşüncede zühd ve fakr, bireyin dünyevî meşguliyetlerden sıyrılarak Allah'a yönelmesini teşvik eden kavramlardır. Zühd, bireyin dünya malına olan ilgisini azaltmasını ifade ederken, fakr kişinin varlığının sadece Allah'a ait olduğu bilincine ulaşmasını sağlar.²⁸⁴ Fakr ve zühd bilincine sahip bireylerin infâk anlayışı,

²⁸¹ Semih Ceyhan, "Tasavvufun Doğuş Devrini Anlamada Anahtar Kavram Olarak Zühddün Hakikati ve Dereceleri Gazzâlî Yaklaşımı," 900. *Vefat Yılında İmam Gazzâlî: Milletlerarası Tartışmalı İlmi Toplantı*, (İstanbul, 2012), 457-471.

²⁸² Ceyhan, "Tasavvufun Doğuş Devri...", 467-469.

²⁸³ Kadir Özköse, "Zühd ve Sûfîlerin Zühde Yükledikleri Anlam" *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6/1, (2001), 176.

²⁸⁴ Çelik, "Tasavvufi Bir Terim Olarak Fakr", 191.

sahip oldukları malı Allah yolunda harcamak ve bu sayede nefsi arzulardan arınarak Hak yolunda ilerlemek şeklinde tezâhür etmektedir.

İbnü'l-Arabî, fakr kavramını bir kulluk makamı olarak değerlendirmiş ve bu makama erişen bireyin, sahip olduğu her şeyi Allah için infâk etmeyi bir yaşam biçimi hâline getirdiğini ifade etmiştir.²⁸⁵ Buna göre, fakr ehli bir kişi, dünya nimetlerine gereğinden fazla bağlanmadığı için elindekini paylaşmaktan çekinmez.

Tasavvufî gelenekte infâk, sadece bir yardım faaliyeti değil, aynı zamanda mânevî bir olgunluk göstergesidir. Hasan Kâmil Yılmaz, “Gerçek fakr, kişinin nefsi için değil, Allah için olmasıdır.” diyerek, infâkın tasavvufî boyutunu vurgulamaktadır.²⁸⁶

Sûfîler, infâkı sadece başkalarına yardım etmek olarak değil, aynı zamanda dünya sevgisinden arınmanın bir yolu olarak görmüşlerdir. Gazzâlî'nin *İhyâu Ulûmi'd-Dîn* adlı eserinde belirttiği gibi, infâk eden birey, dünya malına olan bağlılığını kırarak gerçek zenginliğe ulaşmaktadır.²⁸⁷

İnfâk, sadece bireysel bir ibadet değil, aynı zamanda toplumun huzurunu ve sosyal dengeyi sağlayan önemli bir unsurdur. Fakr bilincine sahip bireyler, infâk ederek toplumsal dayanışmayı güçlendirirken, kendi nefislerini de terbiye etmektedirler. Toplumda infâk kültürünün yaygınlaşması, ekonomik adaletin sağlanmasına ve bireylerin birbirine karşı merhamet duygularının gelişmesine katkı sunmaktadır.

İnfâk eden bireyler, yalnızca maddî mallarını değil, aynı zamanda zamanlarını, emeklerini ve bilgilerini de paylaşarak toplumsal gelişime katkıda bulunurlar. Bu anlamda infâk, yalnızca ekonomik bir dayanışma değil, aynı zamanda ahlâkî ve mânevî bir sorumluluktur.

²⁸⁵ İbnü'l-Arabî, *el-Fütuhâtü'l-Mekkiyye*, 204.

²⁸⁶ Yılmaz, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, 207.

²⁸⁷ Gazzâlî, *İhyâu Ulûmi'd-Dîn*, 1/48.

Tasavvuf düşüncesinde, zühd ve fakr kavramları infâk ile dengelenmelidir. Bireyin dünya nimetlerinden tamamen el etek çekmesi yerine, bu nimetleri hayırlı işlerde kullanması teşvik edilmektedir. İmam Gazzâlî, dünya nimetlerinden tamamen vazgeçmek yerine, onların Allah yolunda kullanılması gerektiğini ifade etmektedir.²⁸⁸ Bu bağlamda, infâk sadece bir terk ediş değil, bilinçli bir paylaşım ve sorumluluk bilinci ile yapılan bir eylemdir.

Zühd ve fakr kavramları, bireyin dünya sevgisinden sıyrılarak Allah'a yönelmesini sağlayan iki temel tasavvufî unsurdur. Bu kavramlarla bağlantılı olarak infâk, yalnızca bir yardım faaliyeti değil, aynı zamanda mânevî bir arınma ve nefsin tezkiyesi sürecidir. Sûfî düşüncede infâk, bireyin dünya malına olan ilgisini azaltarak, Allah'a daha yakın olmasını sağlamakta ve böylece kişinin ruhsal olgunluğa erişmesine vesile olmaktadır.

Toplumsal dayanışma açısından bakıldığında, infâk yalnızca bireysel bir fedakârlık değil, aynı zamanda toplumun refahını ve huzurunu sağlamaya yönelik önemli bir erdemdir. Zühd ve fakr kavramlarını benimseyen bireyler için infâk, tasavvufî bir yaşam biçiminin ayrılmaz bir parçası olarak görülmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TOPLUMSAL DAYANIŞMA VE BARIŞ ARACI OLARAK İNFÂK: GELENEKSEL VE MODERN YANSIMALARI

3.1. Toplumsal Dayanışma ve Barış Aracı Olarak İnfâk

3.1.1. Tasavvuf tekkelerinde infâk ve sosyal yardımlaşma

Tasavvuf, İslâm toplumlarında bireysel ve toplumsal gelişimi hedefleyen bir öğreti olarak varlık göstermiştir. Bu anlayış, infâk ve sosyal yardımlaşma kavramlarını içeren uygulamalarla şekillenmiştir. Tekke ve zaviyeler, tasavvufî eğitim merkezleri

²⁸⁸ Gazzâlî, *İhyâu Ulûmi'd-Dîn*, 1/152.

olmanın ötesinde, toplumun ihtiyaç sahiplerine yönelik sosyal yardım faaliyetlerini yürütmüş ve bu çerçevede vakıf sistemleriyle desteklenmiştir.

İnfâk, tasavvuf geleneğinde bireyin rûhî arınmasını sağlayan önemli bir ibadet olarak kabul edilmiştir. Kur'ân-ı Kerîm'de, “*Kim nefsinin cimriliğinden korunursa, işte onlar kurtuluşa erenlerdir*”²⁸⁹ buyrulur, infâkın mânevî boyutu vurgulanmaktadır. Tasavvufî öğretiler de bu anlayışı benimseyerek infâkı, dünya malına bağımlılıktan kurtulma ve Allah'a yakınlaşma vesilesi olarak değerlendirmiştir.²⁹⁰

Mustafa b. Abdurrahman Başterzi, *Kitâbu'l-Minahu'r-Rabbâniyye* adlı eserinde infâkın tasavvufî eğitim sürecinin bir parçası olduğunu ve bu eylemin zühd ile doğrudan ilişkili bulunduğunu ifade etmektedir.²⁹¹ Bu görüş, Halvetiyye Tarikatı'nın Rahmâniyye kolu şeyhleri tarafından da benimsenmiş ve infâkın yalnızca maddî yardımı değil, aynı zamanda mânevî destek vermeyi de içerdiği savunulmuştur.²⁹²

Tasavvufta infâk sadece bireysel bir erdem değil, aynı zamanda toplumun huzurunu ve dengesini sağlamaya yönelik bir sorumluluk olarak görülmüştür. Sadaka ve yardımlaşma, kişiyi dünyevî bağlarından arındırıp mânevî olarak yükselmesine katkıda bulunur.

Osmanlı ve diğer İslâm devletlerinde tekkeler, yalnızca mânevî eğitim verilen yapılar değil, aynı zamanda sosyal yardımlaşma merkezleri olarak da faaliyet göstermiştir. Başterzi'ye göre tekkeler, toplumdaki dezavantajlı gruplara destek sağlayan birimler olarak fonksiyon görmüştür.²⁹³

²⁸⁹ el-Haşr, 59/9.

²⁹⁰ Başterzi, Mustafa b. Abdurrahman, *Kitabu'l-Minahu'r-Rabbâniyye fî Beyâni'l-Manzûmeti'r-Rahmâniyye*, (Cezayir : Dâru'l-Bas, 2012), 87.

²⁹¹ Başterzi, *Kitabu'l-Minahu'r-Rabbâniyye*, 143.

²⁹² Fatma Adsoy, Mustafa b. Abdurrahman Başterzi'nin *Kitabu'l-Minahu'r-Rabbâniyye fî Beyâni'l-Manzûmeti'r-Rahmâniyye* Adlı Eserindeki Tasavvufî Görüşleri, (Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012), 96.

²⁹³ Başterzi, *Kitabu'l-Minahu'r-Rabbâniyye*, 178.

Rahmâniyye Tarikatı'nın Cezayir'deki faaliyetleri incelendiğinde, bu yapının topluma yönelik sosyal yardım mekânizmaları geliştirdiği görülmektedir. Tarikat mensupları, aşevleri aracılığıyla muhtaçlara yemek sunmuş, yolculara konaklama imkânı sağlamış ve eğitim faaliyetlerine destek vermiştir. Vakıflar yoluyla oluşturulan gelir mekânizması, infâkın sürekliliğini sağlayarak sosyal dengeyi koruma görevini üstlenmiştir.

Tekkeler, aynı zamanda misafîrhaneleri, imarethaneleri ve medreseleriyle toplumun farklı kesimlerine hizmet sunmuşlardır. Yolcular ve dervişler, tekkelerde barınma imkânı bulmuş, imarethanelerde ücretsiz yemek ikram edilmiştir. Osmanlı arşiv belgelerinde, özellikle kış aylarında yoksullara yakacak ve giyecek dağıtıldığına dair kayıtlar bulunmaktadır.²⁹⁴

Bunun yanı sıra, tekke ve zaviyeler sosyal adaletin sağlanmasında önemli rol oynamışlardır. Fakirlerin, dulların ve yetimlerin korunması adına geliştirilen vakıf sistemleri, toplumdaki ekonomik uçurumları azaltarak toplumsal dayanışmayı artırmıştır. Tarikat liderleri, müridlerini infâka teşvik etmiş ve bu geleneğin devamlılığını sağlamak amacıyla vakıflar kurulmuştur. Tekke şeyhleri ve mutasavvıflar, toplumda paylaşım kültürünü teşvik etmiş ve bu yolla hem maddî hem de mânevî olarak destek sağlamışlardır.²⁹⁵

Tasavvufî gelenekte vakıf kurumu, infâkın kurumsallaşmış bir biçimi olarak kabul edilmiştir. Osmanlı döneminde özellikle Mevlevî, Bektaşî ve Nakşibendî tarikatları, vakıflar aracılığıyla geniş kapsamlı sosyal yardım faaliyetleri yürütmüştür. Bu vakıflar, tekkelerde barınan dervişlerin yanı sıra toplumun çeşitli kesimlerine de maddî ve mânevî destek sağlamıştır.

Vakıflar, özellikle eğitim ve sağlık alanlarında önemli roller üstlenmiştir. Tekke ve zaviyeler bünyesinde açılan medreseler, ihtiyaç sahibi öğrencilere ücretsiz eğitim sağlamış, hastaneler ise ücretsiz sağlık hizmeti sunarak toplumsal dayanışmayı

²⁹⁴ Adsoy, *Mustafa b. Abdurrahman Başterzi'nin Tasavvufî Görüşleri*, 103.

²⁹⁵ Yusuf Ziya Keskin, "Osmanlı'da Vakıf Medeniyeti", *Vuslat Dergisi*, 179, (Mayıs 2016), 9-15.

güçlendirmiştir. Bu yapıların finansmanı, zengin hayırseverler ve vakıf bağışçıları tarafından karşılanmış, böylece sistemin sürdürülebilirliği sağlanmıştır.

Bu vakıflar, aynı zamanda ekonomik kriz dönemlerinde toplumun daha az zarar görmesini sağlayan bir güvence mekânizması olarak da işlev görmüştür. Doğal afetler, kıtlık ve savaş gibi olağanüstü durumlarda tekkelerin dağıttığı yardımlar, toplumda sosyal barışın korunmasına katkı sağlamıştır. Aynı zamanda, tekke ve zaviyelerde üretilen el sanatları ve tarım ürünleri, vakıfların ekonomik döngüsünü sağlamış ve bu yolla fakir halkın desteklenmesine olanak tanımıştır.

Tasavvuf tekkeleri, İslâm toplumlarında sosyal yardımlaşma ve infâk anlayışının en güçlü temsilcileri olmuş, yüzyıllar boyunca toplumun dezavantajlı kesimlerine yönelik hizmetler sunmuştur. Bu yapılar, yalnızca bireylerin mânevî gelişimini desteklemekle kalmamış, aynı zamanda toplumsal barışın korunmasına katkı sağlayan önemli kurumlar olarak da varlık göstermiştir.

Tekke ve zaviyelerde uygulanan infâk sistemi, bireylerin maddî imkânlarını paylaşmaya teşvik edilmesiyle sınırlı kalmamış, ahlâkî ve mânevî bir yükümlülük olarak benimsenmiştir. Bu anlayış, İslâm toplumlarında ekonomik dengeyi sağlamaya yardımcı olmuş ve yoksulluğun önlenmesinde etkili bir model sunmuştur. Vakıf sistemleri sayesinde sürdürülebilir bir yapıya kavuşan bu yardımlaşma geleneği, Osmanlı Devleti başta olmak üzere birçok İslâm toplumunda sosyal adaletin tesis edilmesine büyük katkılar sağlamıştır.

Modern dünyada da tasavvufî öğretilerden ilham alarak sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı teşvik etmek mümkündür. Tekkelerde uygulanan infâk sisteminin temel prensipleri, günümüz sosyal politikalarına entegre edilerek toplumsal refahın artırılmasına yardımcı olabilir. Özellikle ekonomik krizler, doğal afetler ve küresel sorunlar karşısında dayanışma kültürünün güçlendirilmesi, geçmişte olduğu gibi bugün de insanlık için önemli bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır.

Sonuç olarak, tasavvufî infâk ve sosyal yardımlaşma anlayışı, yalnızca bir ibadet pratiği olmanın ötesinde, toplumun birlik ve beraberliğini sağlayan önemli bir mekânizma olarak değerlendirilmelidir. Günümüzde bu anlayıştan ilham alınarak

sürdürülebilir sosyal politikalar geliştirilebilir ve modern dünyada toplumsal dayanışmanın güçlendirilmesine katkı sağlanabilir.

3.1.2. Toplumda infâk anlayışı ve kültürel temelleri

Modern sivil toplumda infâk, toplumsal yardımlaşma ve dayanışmanın en önemli araçlarından biri hâline gelmiştir. Bu anlayış, genellikle maddî yardımlar ve bağışlarla ilişkilendirilse de tasavvufî bakış açısı, infâkı çok boyutlu bir kavram olarak değerlendirir. Tasavvufî gelenek, infâkı sadece maddî yardımlar olarak değil, aynı zamanda ruhsal ve mânevî bir eylem olarak ele alır. Infâk, kişinin nefsini arındırmak, Allah’a yakınlaşmak ve insanlığa hizmet etmek amacıyla yapılan bir ibadettir.

Infâk, İslâm düşüncesinde yalnızca bireysel bir ibadet olarak değil, aynı zamanda sosyal adaletin sağlanması, toplumsal barışın inşâsı ve bireysel arınmanın bir aracı olarak görülmektedir. Kur’ân-ı Kerîm’de infâk, müminlerin temel özelliklerinden biri olarak zikredilmiş, malı sadece Allah rızası için harcamanın önemine vurgu yapılmıştır. Bu bağlamda infâk, bireyin sahip olduklarını paylaşarak Allah’a yaklaşmasının ve nefsini terbiye etmesinin bir yoludur. Özellikle tasavvufî gelenekte infâk, sadece mal ile yapılan bir yardım değil; kalbin, gönlün ve niyetin de paylaşıldığı çok boyutlu bir arınma biçimi olarak değerlendirilmiştir.²⁹⁶

Tasavvufî öğretide infâk, bireyin mânevî anlamda olgunlaşmasını hedefler. Infâk eden kişinin sadece malından değil, benliğinden, zamanından ve sevgisinden de vermesi gerektiği vurgulanır. İbn Arabî’ye göre infâk, kalbin cimrilikten arınması ve Allah’a yönelmenin en saf yollarından biridir.²⁹⁷ Benzer şekilde İbn Atâullâh el-İskenderî, infâkı bir gönül işi olarak tanımlar ve ihlâsla yapılan her infâkın, kalpte hakikî bir tevekkül ve teslimiyet doğurduğunu belirtir.²⁹⁸ Bu anlayış, modern dünyada unutulmaya yüz tutmuş olan infâkın kalbî ve ahlâkî boyutuna dikkat çekmektedir.

Mevlânâ’ya göre infâk eden insan, öncelikle kendi içindeki fakrını ve yoksulluğunu kabul etmelidir. Gerçek infâk, yalnızca malın verilmesiyle sınırlı

²⁹⁶ İbn Arabî, *Füsûsu'l-Hikem*, çev. M. Nuri Gençosman, (İstanbul: Ataç Yayınları, 2012), 110–112.

²⁹⁷ İbn Arabî, *Füsûsu'l-Hikem*, 110–112.

²⁹⁸ İbn Atâullâh el-İskenderî, *Hikem-i Atâ’iyye*, (İstanbul: Çile Yayınları, 2009), 64–66.

olmayıp, aynı zamanda nefsin arınması ve gönülden yapılan bir yönelim ile gerçekleşir. Bu bağlamda infâk, bireyin sadece maddî sorumluluğunu yerine getirmesi değil, gönül dünyasının da açılmasıyla anlam kazanır; böylece infâk, kalpten gelen ve canla yapılan bir eyleme dönüşür.²⁹⁹ Bu bakış açısı, günümüz sivil toplum anlayışının ötesinde bir derinlik sunar. Çünkü gerçek infâk, yalnızca bireylerin mâlî sorumluluklarını yerine getirmeleriyle değil, aynı zamanda gönül dünyalarının da açılmasıyla gerçekleşir.

Tarih boyunca bireysel ve kurumsal düzeyde uygulanan infâk, modern çağda yeni bir yapıya bürünmüştür. Bu yeni yapının en dikkat çekici yönü, sivil toplum kuruluşları (STK) aracılığıyla infâkın orgânize bir şekilde yürütülmesidir. STK'lar, geleneksel infâk anlayışını kurumsal sistemlere entegre ederek hem dinî değerleri yaşatmakta hem de modern dünyanın sosyal ihtiyaçlarına cevap vermektedir. Bu kuruluşlar sayesinde infâk, sadece bir ibadet olmaktan çıkarak sosyal hizmet, kalkınma ve insânî yardım faaliyetlerine dönüşmüştür.

Ancak bu dönüşüm bazı riskleri de beraberinde getirmektedir. Kurumsallaşma süreci, infâk faaliyetlerinin güvenilirliğini, şeffaflığını ve gönüllülük esasına dayanan mânevî yönünü zayıflatabilmektedir. Özellikle bağışçı ile yardım alan arasında doğrudan temasın azalması, infâkın rûhunu etkileyebilecek bir durumdur. Bu nedenle modern sivil toplumda infâk anlayışı geliştirilirken hem maddî hem de mânevî boyutlar birlikte ele alınmalıdır. Infâk yalnızca bir finansal yardım değil, aynı zamanda ahlâkî bir sorumluluk ve toplumsal dayanışma biçimi olarak görülmeli hem niyet hem de yöntem açısından sürekli gözden geçirilmelidir.

Sivil toplumda infâkın yaygınlaşmasının bir nedeni, örgütlü yapılar ve derneklerin, toplumsal sorunlara çözüm arayışındaki etkinlikleridir. Ancak modern toplumda infâkın şekli, çoğunlukla görünür ve ölçülebilir olduğu için, İbnü'l- Arabî gibi büyük sûfiler, bu tür yardımların riyâyâ dönüşmemesi için dikkat edilmesi

²⁹⁹ Mevlânâ, *Divan- ı Kebir: Seçmeler*, 143-145.

gerektiğini vurgulamışlardır. Ona göre, gösteriş amacıyla yapılan yardımlar, gerçekte Allah’a yapılan bir ibadet değil, nefse yapılan bir eğlencedir.³⁰⁰

İslâm dünyasında sivil toplum kuruluşları, tasavvufî bir anlayışla yardımlaşma ve dayanışma ilkesini geniş kitlelere ulaştırmaktadır. Bu tür orgânizasyonlar, infâk anlayışını maddî yardımların ötesinde, gönül zenginliği ve insanlık için yapılan fedakârlıklar olarak teşvik eder. Bu tür vakıflar, yardımda bulunurken, sadece mâlî destek sağlamaktan öte, insanlara mânevî bir destek de sunmayı amaçlarlar.

Günümüzde sivil toplum kuruluşlarının infâk anlayışı, bu tasavvufî yaklaşım ile yeniden yorumlanabilir. Yardım orgânizasyonlarının sadece maddî değil, aynı zamanda mânevî dönüşümleri de gözetmesi gerekir. Kalp temizliği, niyetin saflığı ve insan onurunun korunması gibi değerler, infâkın asli unsurlarındandır. Sivil toplumda bu değerlerin yaşatılması, toplumsal adaletin sağlanması kadar toplumun ruhsal bütünlüğünü de temin edebilir.

Günümüz sivil toplumunda infâk anlayışının bazen sadece hayır kurumlarına yapılan maddî bağışlarla sınırlı kalması, tasavvufî derinliğinden uzak bir yaklaşımı da beraberinde getirmiştir. Tasavvufî öğretisi, bu tür yardımların, yardım yapılan kişinin ruhsal durumu ve niyetiyle birlikte anlam bulduğunu savunur. Râgıb el-İsfahânî, infâkın yalnızca kişinin malını paylaşmak olmadığını, aynı zamanda bir kalp paylaşımı olduğunu belirtir.³⁰¹ Gerçek infâk, malı ve zamanı paylaşmanın ötesinde, insanların kalp ve gönüllerinin de birbirine yaklaşmasını sağlar.

Mevlânâ Celâleddîn-i-i Rûmî’ye atfedilen “Cömertlik ve yardım etmede akarsu gibi ol” sözü, günümüz gönüllü faaliyetlerinin rûhunu besleyen temel ilkelerden olmalıdır. Rûmî’nin bu öğüdü, infâkın bir ibadet olmanın ötesinde bir yaşam biçimi olduğunu hatırlatır. Modern toplumda bu anlayış, özellikle şehirleşmenin getirdiği yabancılaşmaya karşı mahalle, semt, okul ve işyeri gibi mikro topluluklarda gönüllü birlikteliklerle kendini göstermektedir.

³⁰⁰ İbn Arabî, *Füsûsu'l-Hikem*, 89-91.

³⁰¹ İsfahânî, *Müfredât*, 1004.

Hadîs-i şerîfte geçen “elinden ve dilinden emin olunan insan” tasavvuru, bugün sivil toplumda aranan ideal insan tipini tarif eder. Bu noktada sûfîlerin geliştirdiği “ihsân” bilinci, yâni yapılan iyiliği Allah görüyormuş gibi gerçekleştirme şuuru, modern sivil toplum aktörlerinin hem etik hem de mânevî boyutunu şekillendirmektedir. Gönüllü yardım faaliyetleri, sosyal projeler ve dayanışma ağları, bu anlayışın yeni formlarda tezâhür ettiği alanlardır.

Ayrıca, günümüz sivil toplum hareketlerinde infâkın sadece bireysel çabalarla sınırlı kalmadığı, kurumsal yapılar içinde orgânize edildiği görülmektedir. Bu durum, Osmanlı dönemindeki vakıf sisteminin çağdaş bir yansımasıdır. Sûfî gelenekteki vakıf anlayışı; sürdürülebilir, sürekliliği olan ve adalet eksenli bir paylaşım düzeni oluşturma gayesiyle kurulmuştur. Bu model, günümüz sivil toplum yapılarında da ilham kaynağı olmaya devam etmektedir.

Netice olarak, tasavvufun infâk anlayışı, yalnızca geçmişin nostaljik bir değeri değil; modern toplumun ahlâkî, ruhî ve sosyal ihtiyaçlarına cevap verebilecek dinamik bir ilke olarak güncelliğini korumaktadır. Gönüllülük, karşılıksız yardım, paylaşım ve ihsân bilinciyle şekillenen bu yaklaşım, bireyin nefsinin arındırırken toplumsal dayanışmayı ve barışı da güçlendirmektedir. Günümüzde infâk hem bireysel hem de kurumsal düzeyde yeniden biçimlenmekte; doğru yönlendirildiği takdirde yalnızca yoksulluğu azaltan bir araç olmaktan çıkarak, toplumsal vicdanı canlı tutan ve ruhsal birliği pekiştiren bir değer sistemi hâline gelmektedir. Bu bakımdan, tasavvufî öğretilerle temellendirilmiş bir infâk anlayışı, modern sivil toplumun hem manevî hem de kurumsal yapısını besleyen temel bir unsur olarak önemini sürdürmektedir.

3.1.3. İnfâkın toplumsal barışa katkısı

İnfâk, İslâm toplumlarında önemli bir yer tutan, bireylerin maddî kaynaklarını başkalarına sunmalarını ifade eden dini bir eylemdir. Bu eylem, sadece dini bir yükümlülük değil, aynı zamanda toplumsal barışı sağlamak için kritik bir araçtır. İslâm'da infâk, zenginlerin malını yoksullara vermesiyle toplumdaki gelir eşitsizliğini azaltmayı ve sosyal adaleti teşvik etmeyi amaçlar. Bu bölümde, infâkın toplumsal barışa katkı sağlama yönleri, İslâm'ın sosyal yardımlaşma anlayışı ve bu anlayışın toplumsal huzura olan etkileri incelenecektir.

İslâm'da infâk, sadece bireysel bir erdem değil, aynı zamanda toplumsal düzeyde önemli bir işlevi olan bir ibadettir. İnfâk, Kur'ân'da ve hadîs-i şerîflerde sıkça vurgulanan bir konudur. Allah, müminlere infâk etmeyi, sadaka vermeyi ve yardımlaşmayı emretmektedir: *“Sadakalar, yalnızca yoksullara, düşkünlere, çalışıp para kazanamayacak kadar yaşlılara, borçlulara, Allah yolunda savaşanlara ve yolda kalmışlara verilir.”*³⁰² Bu âyet, infâkın sadece bireysel bir yardım değil, toplumsal dengeyi kuran bir faaliyet olduğunu gösterir.

İslâm'ın sosyal adalet anlayışının temel taşlarından biri, infâktır. İnfâk, bir toplumda eşitliği teşvik eder, zenginlerin malvarlıklarını yalnızca kendileri için değil, toplumun tüm üyeleri için faydalı bir şekilde dağıtmalarını sağlar. İslâm, bu yolu, toplumsal huzurun ve dayanışmanın temelini inşâ eden bir mekânizma olarak önerir.

Toplumsal barış, bireyler arasındaki güven, saygı ve eşitlik temellerine dayanır. İslâm, infâk aracılığıyla bu temellerin atılmasını sağlar. İnfâk, sadece maddî yardımda bulunmak değil, aynı zamanda toplumda bireylerin birbirlerine karşı sorumluluklarını yerine getirmesi anlamına gelir. Bu, toplumda yardımlaşma, dayanışma ve karşılıklı güvenin sağlanmasına katkı sağlar.

Toplumsal barış, bireylerin birbirlerine güven duymasına ve birbirlerinin haklarına saygı göstermesine dayanır. İnfâk, bu güvenin inşâ edilmesinde önemli bir araçtır. Çünkü maddî yardımlar, sosyal eşitsizliği azaltır, yoksulların ve muhtaçların yaşamlarını iyileştirir. Ayrıca, infâk yoluyla elde edilen toplumsal bağlar, bireyler arasında bir aidiyet duygusu oluşturur ve toplumda huzur sağlar.

İslâm'da sosyal adaletin sağlanmasında infâkın rolü büyüktür. İnfâk, zenginlerin, toplumda marjinalleşmiş bireylerle yardımlaşmalarını sağlar. Bu, fakirlerin ve muhtaçların toplumun bir parçası olarak kabul edilmesini sağlar. Zenginler, malın sadece kendi faydaları için değil, toplumun iyiliği için de harcanması gerektiğini kabul ederler. Bu anlayış, sadece ekonomik eşitsizliği değil, aynı zamanda bireysel ve toplumsal huzursuzlukları da giderir.

³⁰² el-Bakara, 2/177.

İslâm'da infâkın, bireylerin malını başkalarına vermesinin ötesinde, bir mânevî boyutu da vardır. İnfâk, kalpteki cimrilikten arınmayı sağlar. Bu, toplumun her kesimiyle eşit bir şekilde yardımlaşmayı ve adaletin sağlanmasını amaçlar. Bu bağlamda, İslâm, sadece ekonomik değil, aynı zamanda ahlâkî bir reformu teşvik eder.

Günümüzde infâk, sadece dini bir kavram olarak değil, aynı zamanda sivil toplum kuruluşları tarafından da teşvik edilmektedir. Türkiye'de, Kızılay, TİKA ve İHH gibi kuruluşlar, infâkın toplumsal barışa katkısını somut bir şekilde göstermektedir. Bu kuruluşlar, infâk yoluyla toplumsal dayanışmayı teşvik etmekte ve yardımlarını ihtiyacı olanlara ulaştırmaktadır.

Bu tür kuruluşlar, yalnızca ekonomik yardımda bulunmakla kalmaz, aynı zamanda toplumsal barış ve güvenin sağlanması için bir platform sunar. Özellikle kriz durumlarında (doğal afetler, savaşlar, göçler) bu yardımlar toplumsal barışı sağlama adına kritik bir rol oynamaktadır.

Tasavvufî öğretiler, infâkı toplumsal barışın temellerinden biri olarak kabul eder. İnfâk, toplumda adaletin, eşitliğin ve karşılıklı saygının sağlanmasında etkili bir araçtır. Aynı zamanda, infâk bir bireyin yalnızca maddî değil, mânevî olarak da gelişmesine yardımcı olur. Tasavvufî anlayış, infâkın sadece bir yardım eylemi değil, aynı zamanda toplumsal dengeyi sağlayan bir güç olduğunu belirtir.

İmam Gazzâlî, infâkın sadece mâlî bir eylem değil, toplumda adaletin sağlanması için bir zorunluluk olduğunu ifade eder. O, infâkın, toplumda eşitsizliklerin ve zengin-fakir uçurumunun giderilmesine yardımcı olduğunu savunur.³⁰³ Gerçekten de tasavvufî anlayış, infâkı bir vicdan sorumluluğu olarak kabul eder. İnsanlar arasında maddî farklılıklar olsa da infâk, bu farklılıkların aşılmasında bir aracı işlevi görür.

Modern toplumlar, genellikle riyâdan kaçınmaya çalışarak, daha çok toplumsal bağışlarla ve orgânizasyonlar aracılığıyla infâk eylemlerini gerçekleştirirler. Ancak bu tarz yardımların, toplumun ruhsal olarak birbirine bağlanmasına katkı sağladığı söylenemez. Çünkü bireylerin niyetleri ve bağışın mâhiyeti, tasavvufî bakış açısına göre, toplumsal barışa katkı sağlamaktan çok uzak kalabilir. İbn Arabî, infâkın özünün

³⁰³ Gazzâlî, *İhyâu Ulûmi'd-Dîn*, 1/300-302.

“gönül bağları” olduğunu ifade eder ve toplumsal barışın, bu gönül bağlarının güçlenmesiyle mümkün olduğunu belirtir.³⁰⁴ Toplumsal barışa katkı sağlayan bir diğer önemli unsur da infâkın, kişisel menfaatlerden arındırılmış bir şekilde gerçekleştirilmesidir. Tasavvufî öğreti, infâkın özünün yalnızca karşılık beklemeden yapılması gerektiğini vurgular.

Sonuç olarak, tasavvufî bakış açısına göre, infâk toplumsal barışa katkı sağlamakla kalmaz, aynı zamanda insanların mânevî olarak birbirlerine yakınlaşmasını sağlar. Toplumda adaletin, eşitliğin ve huzurun sağlanmasında infâk, mânevî ve maddî bir köprü işlevi görür. İnfâk, sadece bir yardım faaliyeti değil, aynı zamanda toplumsal bir sorumluluk, insanlık için bir ibadet biçimidir.

3.2. Günümüzde Tasavvufî İnfâk Anlayışı ve Modern Yansımaları

3.2.1. Modern dönemde infâk uygulamaları ve etkileri

Modern dönemin bireyselleşmiş yapısı, toplumsal dayanışma ve paylaşım kavramlarını köklü biçimde dönüştürmüştür. Bu dönüşüm sürecinde infâk gibi köklü dinî ve ahlâkî uygulamalar da farklı formlar kazanarak varlığını sürdürmektedir. Klasik dönem sûfîlerinin infâka yüklediği anlam, sadece maldan vermekle sınırlı olmayıp, kişinin nefsini arındırma, dünyaya olan bağlılığını çözme ve Allah’a yaklaşma yolunda bir terbiye yöntemi olarak öne çıkmaktaydı. Modern zamanlarda ise infâkın bu derinlikli mânevî boyutu büyük ölçüde ihmal edilmiş, daha çok maddî yardımla sınırlı bir anlayış hâkim olmuştur.

Tasavvuf, infâkı insanın kendini aşması ve nefsini arındırması için vazgeçilmez bir vasıta olarak değerlendirmiştir. Gazzâlî, infâkı sadece zenginliğin paylaşımı değil, nefsin cimrilikten temizlenmesi ve kalbin dünya sevgisinden arınması olarak tanımlar.³⁰⁵ Bu bağlamda, modern insanın yalnızlaşması, haz odaklı yaşam biçimine yönelmesi ve anlam arayışındaki derinleşme, sûfîlerin infâk anlayışını tekrar

³⁰⁴ İbn Arabî, *Füsûsu'l-Hikem*, 101-104.

³⁰⁵ Gazzâlî, *İhyâu Ulûmi'd-Dîn*, 2/ 270.

gündeme taşımaktadır. Zira infâk, sadece sosyal yardım değil; aynı zamanda mânevî bir devinimdir. İnsanın iç âleminde başlayan bir uyanışın toplumsal yansımasıdır.

Modern dünyada infâk uygulamaları, büyük ölçüde sivil toplum kuruluşları, dijital bağış sistemleri ve bireysel kampanyalar üzerinden şekillenmektedir. Ancak bu uygulamalar, çoğu zaman sûfî geleneğin vurgu yaptığı ihlâs, tevekkül ve mahviyyet ilkelerinden uzaklaşarak gösteriş ve sayısal başarı odaklı hâle gelmiştir. Kuşeyrî, ihlâsın infâkta temel bir unsur olduğunu vurgular; kişinin infâk ederken Allah rızası dışında hiçbir beklentiye sahip olmaması gerektiğini belirtir.³⁰⁶ Bu açıdan bakıldığında, modern infâk pratiklerinin şekli devam etse de rûhunun giderek zayıfladığı söylenebilir.

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, infâkı “gizli bir yolculuk” olarak görür. Ona göre infâk eden kişi bir yönüyle benlik duygusunu kırmakta ve hakikatin kapısına bir adım daha yaklaşmaktadır.³⁰⁷ Bugün ise birçok bağış, sosyal medyada görünürlük kazanmak, toplumsal itibar sağlamak ya da kurumsal tanıtım amacıyla yapılmaktadır. Bu bağlamda infâk, özünden uzaklaşarak araçsallaşan bir eyleme dönüşebilmektedir. Bununla birlikte, tasavvufun önerdiği sadelik ve içtenlik ilkeleri modern birey için hâlâ dönüştürücü bir imkân sunmaktadır.

Modern bağlamda infâkın taşıdığı potansiyel, yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda sosyal bir yeniden inşâ vasıtasıdır. Tasavvufî geleneğin özüyle bağ kurulduğunda, infâk; toplumun kalbini ve rûhunu tedavi eden, bireyi bencillikten kurtarıp cemaat bilincine ulaştıran bir vasıta hâline gelir. Bu bağlamda, özellikle şehirleşmenin getirdiği yalnızlık, bireyciliğin yaygınlaşması ve dijitalleşen yaşam tarzı içinde, infâk çok daha derin bir anlam kazanabilir. Sühreverdî’ye göre infâk, sûfî yolculukta kalbin katılığını kıran bir çekiçtir.³⁰⁸ Bu çekiç, sadece verenin kalbini değil, aynı zamanda alanın iç dünyasını da yumuşatır; böylece infâk iki taraflı bir mânevî etkileşim doğurur.

³⁰⁶ Kuşeyrî, *er-Risâletü'l Kuşeyriyye*, 289.

³⁰⁷ Mevlânâ, *Mesnevî*, 1/1023-1025.

³⁰⁸ Adem Çatak, *Şihâbeddin Sühreverdî: Hayatı Eserleri ve Tasavvuf Anlayışı*, (Ankara: Gümüşhane Üniversitesi Yayınları, 2012), 197-200.

Modern dönemde infâk uygulamaları çoğunlukla kurumsal bir biçim almıştır. Yardım kuruluşları, vakıflar ve dernekler aracılığıyla yapılan bağışlar, geniş kitlelere ulaşma imkânı sağlamış; fakat bu aracı yapıların, infâkın samimi doğasını zayıflattığı eleştirileri de yapılmıştır. Tasavvuf geleneğinde infâk, görünmeden, bilinmeden ve teşekkür beklenmeden gerçekleştirilmesi gereken bir eylem olarak tanımlanır. İbn Atâullah el-İskenderî, *Hikem*'inde “Verdiğini kendinden değil, Allah'tan bil; çünkü veren O'dur, sen sadece vasıtasın” diyerek infâkın kudsiyetine işaret eder.³⁰⁹ Bu anlayış, modern bağış sistemlerinin anonimleşmesiyle kısmen örtüşse de niyet boyutunun göz ardı edilmesi tasavvufî bakış açısıyla çelişmektedir.

Öte yandan, günümüzün dijital infâk platformları, ihtiyaç sahiplerine ulaşma noktasında büyük kolaylıklar sağlamış; fakat bu durum zamanla bağışın kişisel bir sorumluluk olmaktan çıkıp kurumsal bir işlem hâline gelmesine neden olmuştur. Hâlbuki sûfîler infâkı, kişinin kendi eliyle ve gönlüyle yapmasını, böylece kalbin yumuşamasını sağlamasını öğütlerler. İsmail Hakkı Bursevî, infâkın ancak “gönül ateşiyle pişmiş” bir bilinçle anlam kazanacağını vurgular.³¹⁰ Bu bağlamda, modern imkânlar kullanılarak gerçekleştirilen infâkların, niyet safiyetiyle desteklenmiyorsa, kalbî bir dönüşüm sağlaması zordur.

Tasavvufî infâk anlayışı, modern toplumun mânevî eksenine dokunabilecek önemli bir imkândır. Gittikçe yabancılaşan bireylerin birbirine yaklaşmasını, mahviyyet ve ihlâs ekseninde bir toplumsal yumuşama yaşanmasını mümkün kılar. Özellikle kapitalist tüketim kültürünün egemenliğinde anlamını yitiren insanî bağlar, infâk yoluyla yeniden canlanabilir. Bu bağlamda, infâk sadece ihtiyaç gideren değil; aynı zamanda anlam üreten, insanı insanla ve insanı Allah ile yeniden ilişkilendiren bir eylem hâline gelir. Toplumun merhamet damarlarını yeniden işler hâle getirecek en güçlü unsurlardan biri, kuşkusuz tasavvufî içeriğe sahip bir infâk bilincidir.

Modern insanın yaşadığı kimlik bunalımı, bireysel yalnızlık ve anlam arayışı, infâk gibi kadim değerlerin yeniden yorumlanmasını zarurî hâle getirmiştir. Özellikle şehirleşmenin yoğunlaştığı, dijitalleşmenin insan ilişkilerini zayıflattığı çağımızda,

³⁰⁹ İbn Atâullah, *Tasavvufî Hikmetler el-Hikemü'l-Ata'iyye*, 36.

³¹⁰ İsmail Hakkı Bursevî, *Rûhu'l-Beyân Kur'ân Meâli ve Tefsiri*, 2/521-526.

tasavvufun infâk anlayışı bireyi hem kendisiyle hem de toplumla yeniden buluşturabilecek bir vasıta olarak değerlendirilebilir. İnfâk, sûfî bakış açısına göre sadece verenin değil, alanın da insanlığını onaran bir köprüdür. Bu nedenle tasavvuf, infâkı bir ahlâk eylemi değil, aynı zamanda bir ruh terbiyesi aracı olarak görür.

Tasavvufî literatürde infâk, sadece zengin ile fakir arasında kurulan maddî bir bağ olarak değil, kişinin kendi benliğini aşarak ilâhî iradeye teslim olması bağlamında ele alınır. Mahmud Erol Kılıç, infâkın sûfî hayatın merkezindeki “veren el” metaforuyla özdeşleştiğini belirtir. Bu metafor, Allah’ın “Vedûd” ve “Rezzâk” isimlerinin yeryüzündeki bir tecellisi olarak insanı konumlandırır.³¹¹ Buna göre infâk eden kişi, Allah’ın rahmet sıfatının bir yansımasını taşır. Modern çağda infâkın bu ilâhî temsiliyet boyutu göz ardı edildiğinde, yapılan yardım mekânikleşmekte, rûhundan uzaklaşarak sıradan bir ekonomik işlem niteliği kazanmaktadır.

Modern psikolojide, anlamlı bir hayat yaşamanın bireyin iç huzuru üzerindeki etkisi sıklıkla vurgulanmaktadır. Viktor Frankl’in logoterapi yaklaşımında olduğu gibi, bireyin yaşadığı acılar bile anlam kazandığında tahammül edilebilir hâle gelmektedir.³¹² Sûfîler ise asırlardır infâkı bir anlam üretme biçimi olarak değerlendirmiştir. Nefsin cimriliğinden kurtulmak, paylaşarak insan olmanın derinliğini tecrübe etmek sûfî terbiyenin merkezinde yer alır. Mevlânâ’ya göre infâk, sadece elden mal vermek değil, kalpten gelen bir cömertliğin dışa yansımasıdır; bir başka deyişle infâk, kalbin ellerden taşan bir cömertlik ve ihsân hali olarak anlaşılabilir.³¹³ Bu bakış açısı, modern bireyin yalnızlaştığı ve anlam krizine girdiği noktada güçlü bir mânevî çözüm sunar. Zira infâk, bireyin dış dünyaya değil, kendi iç âlemine yönelik bir kapı aralamasıdır.

Modern dönemde infâkın yeniden canlandırılabilmesi, sadece dijital sistemlerin geliştirilmesiyle değil, aynı zamanda infâkın mânevî boyutunun yeniden inşasıyla mümkündür. Bu noktada tasavvuf, yalnızca bir bilgi birikimi değil, bir eylem ahlâkı sunar. Özellikle sûfî gelenekte mürşidlerin öncülüğünde yapılan toplu infâk

³¹¹ Kılıç, *Tasavvufa Giriş*, 40.

³¹² Viktor E. Frankl, *İnsanın Anlam Arayışı*, çev. Selçuk Budak, (Ankara: Edesos Yayınevi, 1991), 109.

³¹³ Mevlânâ Celâleddîn Rûmî, 2/1567.

faaliyetleri, bireyin sadece kendi imkânlarını değil, aynı zamanda iç dünyasını da ortaya koyduğu bir arınma süreci olarak değerlendirilmiştir.

İnfâkın dönüştürücü gücü, sadece maddî paylaşımında değil, aynı zamanda toplumsal liderlikte de kendini gösterir. Tarihte birçok sûfî önder, sahip oldukları malı halkla paylaşarak toplumsal kanaat önderliği yapmışlardır. Günümüzün mânevî liderlik krizinde, infâkı merkeze alan bir değer inşâsı, sadece sosyal adaleti değil, ahlâkî otoriteyi de güçlendirebilir. Bu bağlamda, infâk yalnızca bir sosyal yardım eylemi değil; ahlâkî bir önderlik ve sorumluluk bilinci olarak değerlendirilmelidir.

İslâm tarihinin ilk asırlarından itibaren infâk, toplumun hem ekonomik hem de mânevî yapısını şekillendiren temel değerlerden biri olmuştur. Peygamber Efendimiz'in (sav.) döneminde infâk, bireysel bir yükümlülüğün ötesinde toplumsal bir bilinç hâlinde tecelli etmiş; özellikle Suffe ehlinin yaşayışıyla infâk, ilim ve takvâ merkezli bir hayat tarzının vazgeçilmezi olmuştur. Tasavvufun ilk örnekleri bu dönemin zühdî yaşam biçimiyle örtüşmektedir. Hicrî II. ve III. yüzyıllarda gelişen sûfî hareketler, infâkı bir "mânevî eğitim yöntemi" olarak sistematize etmişlerdir. Bu noktada Fudayl b. İyâz gibi isimler, infâkı kalbin arınma sürecine entegre ederek ona yeni bir derunî boyut kazandırmışlardır.³¹⁴

Tasavvufun kurumsallaşmasıyla birlikte infâk, sadece bireysel bir davranış değil, aynı zamanda dergâhlar, tekke ve vakıflar aracılığıyla toplumun sosyal dokusunu inşâ eden bir sistem hâline gelmiştir. Osmanlıda özellikle sûfî vakıflar aracılığıyla yürütülen infâk faaliyetleri, sadece fakir fukaranın gözetilmesi değil, aynı zamanda eğitim, sağlık ve bayındırlık alanlarında da aktif rol oynamıştır. Bu yönüyle infâk, bireyi eğitirken toplumu da dönüştüren bir dinamizme sahiptir.

Günümüzde infâk kavramı, zaman zaman sadaka ile karıştırılmakta ve sadece geçici, anlık yardım faaliyetlerine indirgenmektedir. Oysa tasavvuf literatüründe sadaka ile infâk arasında önemli farklar mevcuttur. Sadaka çoğunlukla gönüllülük esasına dayanırken, infâk İslâmî açıdan bir yükümlülük ve varlıkla imtihanın tezâhürüdür. Sadaka verme fiili, sosyal yapının iyileşmesi adına anlamlı olmakla

³¹⁴ Kuşeyrî, *er-Risâletü'l Kuşeyriyye*, 98.

birlikte, infâkın ruhu kadar derin bir mânevî dönüşüm potansiyeli barındırmaz. Modern toplumun infâkı sadaka ile özdeşleştirmesi, bu pratiğin yüzeyselleşmesine neden olmuştur.

Tasavvuf, infâkı sadece bireysel bir eylem olarak değil, aynı zamanda adaletin tecelli ettiği bir sosyal düzen unsuru olarak da görür. İbn Arabî'ye göre hakiki zenginlik, infâkla kemâle ulaşır; çünkü veren kişinin kalbi, Allah'ın cömertlik sıfatına ayna olur.³¹⁵ Bu anlayışta infâk, toplumsal sınıflar arasındaki uçurumu kapatan ve adaleti tesis eden bir ilâhî denge unsurudur. Kapitalist modern toplumlarda gelir eşitsizliği giderek derinleşmiş, bireycilik, paylaşım bilincini gölgelemiştir. Sûfî yaklaşım ise bu düzeni infâk yoluyla dengelemeyi ve kalıcı bir adalet zemini kurmayı hedefler.

Bugün bazı tasavvufî topluluklar hâlen infâkı toplumsal dayanışmanın bir aracı olarak uygulamaktadır. Özellikle şehir merkezlerinde faaliyet gösteren bazı tarikatlar ve cemaatler, aylık gıda dağıtımları, burs sistemleri ve acil yardım fonları gibi faaliyetlerle bu geleneği modernleştirerek sürdürmektedir. Ancak bu uygulamalarda da niyetin korunması, gösteriştenden uzak durulması ve infâkın mahremiyetinin gözetilmesi esas olmalıdır. Aksi hâlde sûfî literatürde “riyâ” olarak nitelendirilen mânevî zaaf, yapılan infâkın mânevî değerini ortadan kaldırabilir. Tasavvuf geleneğinde ihlâsın, amellerin kabulü için temel şart olarak görülmesi, bu konuda gösterilen hassasiyetin tarihî köklerini açıkça ortaya koyar.

Sonuç olarak modern dönemde infâk hem biçimsel hem de içeriksel açıdan önemli değişimlere uğramıştır. Bu değişim sürecinde tasavvufun önerdiği infâk yaklaşımı, günümüz insanı için sadece bir sosyal yardım biçimi değil, aynı zamanda ahlâkî ve mânevî bir diriliş reçetesi sunmaktadır. Eğer infâk, sadece cebin değil, aynı zamanda kalbin de açılmasıyla gerçekleşirse hem birey hem de toplum için dönüştürücü bir kuvvet hâline gelebilir. Sûfîlerin infâka yüklediği ihlâs, tevâzu ve teslimiyet gibi ilkeler, modern bağış anlayışına yeniden ruh üfleyebilecek güçtedir.

³¹⁵ İbn Arabî, *el-Fütûhâtü'l Mekkiyye*, IV/308.

3.2.2. Tasavvufî infâkın modern sivil toplum kuruluşlarına yansımaları

Tasavvuf, İslâm düşüncesinde ferdin kalbî arınma sürecini esas alan ve bu doğrultuda bireyin toplumla olan ilişkilerini daima ahlâkî, adil ve fedakâr bir temelde inşâ etmeyi hedefleyen bir disiplindir. Bu anlayış çerçevesinde, infâk kavramı da sadece bir mal verme pratiği değil, aynı zamanda nefsin arındırılması, toplumun ihyâsı ve kulluğun kemale erdirilmesi için bir vesile olarak görülmüştür. Tasavvufun tarihsel ve teorik zeminiyle modern dönemdeki sivil toplum kuruluşlarının işlevi arasında kurulan ilişki, özellikle infâk temelli sosyal hizmetlerde belirginleşmektedir. Bu bağlamda, tasavvufî infâk anlayışının mâhiyeti ve bunun günümüz STK ile etkileşimi, İslâm toplumlarının sosyal dayanışma modellerini anlamak açısından önem arz etmektedir.

Sivil toplum kuruluşları, bireylerin toplumsal sorunlara karşı birlikte çözüm üretme arzusunun bir tezâhürü olarak modern toplumlarda önemli bir konum kazanmıştır. Bu bağlamda, İslâm dünyasında da infâkın sürdürülebilir ve etkili bir biçimde organize edilmesi amacıyla birçok yardım kuruluşu ortaya çıkmıştır. Başta Türkiye Diyanet Vakfı ve Kızılay olmak üzere birçok vakıf ve dernek hem yurt içinde hem de uluslararası ölçekte infâk faaliyetleri yürütmektedir. Bu sivil toplum kuruluşları, geleneksel infâk bilincini güncel sosyal sorunlarla ilişkilendirmekte ve bağışçılarla ihtiyaç sahipleri arasında bir köprü vazifesi görmektedir.

İnfâk, Kur'ân-ı Kerîm'de "Allah yolunda harcamak"³¹⁶ anlamında sıklıkla geçer ve Müslümanların mallarından, zamanlarından ve hatta canlarından fedakârlık yapmalarını ifade eder. Ancak tasavvufta infâk, yalnızca bir ibadet değil, aynı zamanda rûhun dünya meyillerinden arındırılması ve nefsin tezkiyesi için temel bir eğitim yöntemi olarak görülür. Bu noktada özellikle Gazzâlî'nin infâka dair görüşleri dikkat çekicidir. Ona göre infâk, kalpteki mal sevgisini kökünden söküp atmanın en etkili yoludur. Zira kulun en çok sevdiği şey üzerinden imtihana tabi tutulması, onun ahlâkî

³¹⁶ el-Bakara, 2/261; ayrıca bkz. Âl-i İmrân, 3/92, el-Hadîd, 57/18.

tekâmülü açısından zarurîdir. Gazzâlî, *İhyâu Ulûmi'd-Dîn* adlı eserinde, malını infâk etmeyen kişinin nefsinin cimriliğinden kurtulamayacağını ifade eder.³¹⁷

Gazzâlî, *İhyâ'sında*, infâkın sadece zenginlerin yükümlülüğü olmadığını, her müminin imkânı ölçüsünde bu fazilete ortak olması gerektiğini ifade eder. Ona göre infâk eden kişi, yalnızca başkasının ihtiyacını karşılamaz; aynı zamanda kendi gönlündeki bencilliği de etkisiz hâle getirir.³¹⁸ İnfâk, tasavvufta nefsi tezkiye etmenin yollarından biridir. Çünkü nefsin en temel arzularından biri mülkiyettir; mülk sevgisi ise mârifetullahı perde olmaktadır. Dolayısıyla tasavvuf yolcusu, bu perdeyi infâkla yırtar ve “Sevdiklerinizden infâk etmedikçe hiçbir iyiliğe ulaşamazsınız”³¹⁹ âyetini hayat düsturu hâline getirir.

Kuşeyrî, *er-Risâletü'l Kuşeyriyye* adlı eserinde, tasavvuf yolunun temel kavramlarını işlerken, infâkı “sadıkların sıfatı” olarak tanımlar. Ona göre malı sevip de vermeyen, infâkı yalnızca bir görev gibi gören kimse “tasavvuf ehli” olamaz. Kuşeyrî'ye göre infâk, muhtaçlara ulaşan bir el değil; Allah'a uzanan bir bağıdır.³²⁰ Bu bağın gücü, niyetin saflığına ve infâk edenin kalbindeki ihlâsa bağlıdır. Zira sûfilere göre niyet, amelin ruhudur; niyetsiz infâk, kabuksuz meyveye benzer.

Tasavvufî gelenekte infâk sadece muhtaçlara yardım anlamında değil, kişinin her türlü imkânını Allah için feda etmesi olarak anlaşılmıştır. Nitekim tasavvufta “fakr” ve “zühd” kavramlarıyla sıkı bir ilişki içinde bulunan infâk, müridin nefsinin terbiye etmesinin ve Allah'a yakınlaşmasının bir aracı olarak öne çıkar. Kuşeyrî, sûfilerin malı sadece ihtiyaç sahipleri için değil, Allah'ın rızasını kazanmak adına gözlerini kırpmadan infâk ettiklerini ve bu infâkın asıl amacının ne karşılık beklemek ne de sosyal statü kazanmak olduğunu ifade eder.³²¹

Bu tasavvufî infâk anlayışı tarih boyunca tekkeler, zaviyeler ve tarikat yapıları aracılığıyla kurumsal boyuta taşınmıştır. Osmanlı'da vakıf müesseseleri, özellikle

³¹⁷ Gazzâlî, *İhyâ'u Ulûmi'd-Dîn*, 3/242.

³¹⁸ Gazzâlî, *İhyâ-u Ulûmi'd-Dîn*, 3/251.

³¹⁹ Âl-i İmrân, 3/92

³²⁰ Kuşeyrî, *er-Risâletü'l Kuşeyriyye*, 336.

³²¹ Kuşeyrî, *er-Risâletü'l Kuşeyriyye*, 336.

Mevlevî, Nakşibendî ve Rifâî gibi tarikatlar aracılığıyla toplumsal dayanışma ve hizmetin temel yapıları hâline gelmiştir. Bu yapılar bir anlamda bugünün STK'larının tarihsel karşılıklarıdır. Sûfiler, yalnızca tebliğ faaliyetleriyle değil; aşevi, imarethane, darüşşifa, misafirhane gibi sosyal kurumlar aracılığıyla infâkın toplumsal yansımasını temsil etmişlerdir.

Modern dönemde, özellikle İslâmî hassasiyetle kurulmuş sivil toplum kuruluşları, tasavvufî infâk anlayışından doğrudan veya dolaylı olarak etkilenmiştir. Bu kuruluşlar, modern hukuki çerçeveye uygun faaliyet gösterecekler de gönüllülük, karşılıksız hizmet ve ilâhî rızayı esas alan etik yaklaşımlarında tasavvufun izleri açıkça görülmektedir. Özellikle Ramazan kampanyaları, kurban bağışları, yetim sponsorluğu, burs fonları ve acil yardım orgânizasyonları gibi faaliyetlerde infâkın sadece maddî değil, mânevî boyutu da vurgulanmaktadır.

Bu bağlamda, modern STK'ların infâk anlayışı, bireyin kendi iç dünyasında infâkın ahlâkını benimsemesiyle başlamakta ve kolektif orgânizasyonlar yoluyla sosyal düzleme taşınmaktadır. Tasavvufun öngördüğü “ihlâs”, yâni karşılıksız verme erdemî, bu kuruluşların da temel ahlâkî ilkelerindendir. Nitekim Kılıç, tasavvufun bugünkü sosyal hayattaki karşılıklarından birinin STK'lar vasıtasıyla sürdürülen infâk faaliyetleri olduğunu ifade eder. Kılıç'a göre modern sivil toplum yapılarının ruhu, tasavvufta yüzyıllar boyunca içselleştirilen “diğerkâmlık” anlayışından beslenmektedir.³²²

Ancak burada önemli bir ayrım gözetilmelidir: Tasavvufî infâk, herhangi bir dünyevî karşılık beklemeksizin yapılan, yalnızca Allah rızasını gözetilen bir verme fiilidir. Oysa günümüz sivil toplum kuruluşlarında kimi zaman görünürlük, sponsorluk ve marka değeri gibi modern kavramların öne çıkması, infâkın tasavvufî ruhuyla çelişebilir. Bu bağlamda, STK'ların infâk faaliyetlerinde tasavvufun özüne daha fazla yönelmeleri hem toplumsal güvenin artmasına hem de sadaka kültürünün yozlaşmadan korunmasına katkı sağlayacaktır.

³²² Kılıç, *Tasavvufa Giriş*, 279.

Bu anlayışın yaygınlaşması, aynı zamanda toplumsal barış ve sosyal adaletin tesisi açısından da önemlidir. Zira infâk, sadece yoksulu doyurmakla kalmaz; verenin nefsinin arındırır, toplumsal dengesizlikleri azaltır ve farklı sınıflar arasında mânevî köprüler kurar. Bu bağlamda, infâk yapan yalnızca başkasına değil, aslında kendine de iyilik etmektedir.

Tasavvufî infâk anlayışı, bireysel arınmanın toplumsal sorumlulukla birleştiği nadir ahlâkî sistemlerden biridir. Bu anlayış, tarih boyunca sosyal yapının merkezine infâkı yerleştirmiş ve sivil orgânizasyonlar aracılığıyla kurumsallaştırılmıştır. Bugün STK'ların bu mirası taşıması, sadece geçmişin tekrarı değil; aynı zamanda modern dünyada mânevîyatla sosyal adaleti buluşturma çabasıdır. Bu çaba, tasavvufun özündeki “hizmet” düsturunu yaşatmakla mümkün olacaktır. Dolayısıyla, infâkı yalnızca bir yardım aracı değil, aynı zamanda bir terbiye, arınma ve yeniden inşâ süreci olarak gören tasavvufî yaklaşım, günümüz sivil toplum orgânizasyonları için ilham verici bir model olmaya devam etmektedir.

Tüm bu değerlendirmeler ışığında, sivil toplum kuruluşları ile tasavvufî infâk anlayışı arasında köklü ve dönüştürücü bir ilişki olduğu açıktır. Tasavvuf, bireyi infâkla nefsinden arındırırken; bu bireylerin kurduğu yapılar da toplumun sosyal dokusunu infâkla güçlendirmektedir. Her iki yapı da birbirini besleyen birer damar gibidir: Biri mânevî kaynaktır, diğeri toplumsal aksiyondur. Eğer bu iki damar arasında uyum ve ihlâs korunursa, infâk yalnızca bireyleri değil, toplumu da diriltir.

Sonuç olarak, sivil toplum kuruluşlarının tasavvufî infâk anlayışıyla ilişkisi salt tarihsel bir benzerlik değil, aynı zamanda dinamik ve sürdürülebilir bir ortaklıktır. Modern dünyada bu ilişki hem mânevî bir yönelişin hem de sosyal sorumluluğun ifadesi olarak yeniden anlam kazanmalıdır. İnfâk, sadece “vermek” değil, “var olmak” biçimidir. Ve sûfilerin öğrettiği gibi, insan ancak başkası için var oldukça tam anlamıyla kul olabilir.

3.2.3. İnfâkın günümüz toplumlarında mânevî ve sosyal işlevi

Tasavvuf, İslâmın iç yüzünü, yâni bânînin temsil eden bir disiplindir ve infâk bu iç derinliğin en görünür tezâhürlerinden biridir. Zira infâk, sadece sahip olunan

malların başkalarına verilmesi değil; kalpte yer eden mal sevgisinden sıyrılma, nefsin hâkimiyetinden kurtulma ve ilâhî rızaya yönelme ameliyesidir. Günümüz toplumlarının karşı karşıya kaldığı krizler göz önüne alındığında, infâkın hem bireysel hem de toplumsal boyutta ciddi bir dönüşüm potansiyeli taşıdığı görülmektedir.

Tasavvuf, nefsin tezkiyesini birincil hedef olarak kabul eder. Bu bağlamda infâk, nefsin “benlik” iddiasını kıran ve kalbi “mülk sahibi” zannından kurtaran bir eylemdir. Gazzâlî, mal sevgisinin kalpte yer etmesini tehlikeli bulur ve şöyle der: “Kalpte yerleşen mal sevgisi, kişiyi helâk eden büyük perdelerden biridir”.³²³ O hâlde infâk, kalbi bu perdeden arındıran bir tasfiye aracıdır. Modern insan, tüketim toplumunun etkisiyle eşyaya bağlanmakta, varlığını sahip olduklarıyla tanımlamaktadır. Oysa infâk, sahip olunanın bir emanet olduğu bilinciyle, kişinin kendini Allah’a daha yakın hissetmesine vesile olur.

Sûfî geleneğin önde gelenlerinden Kuşeyrî, infâkı fakrın bir uzantısı olarak görür. Fakr, kulun Allah karşısındaki acziyetini ve her an ona muhtaç oluşunu idrak etmesidir.³²⁴ İnfâk ise bu idrakten doğan bir tavidir. Zira kul, kendisinde olanı vermek suretiyle aslında Allah’ın verdiğini geri sunar. Bu anlayış, modern bireyin kendi egemenliğini kutsallaştırdığı bir çağda, benlik merkezli yaşamın dışına çıkmayı sağlar.

İnfâkın tasavvufî hedefleri yalnızca nefsin arınması ile sınırlı değildir; aynı zamanda bireyin ahlâkî bir kişilik inşâsına katkıda bulunur. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî’ye göre infâk, bir ahlâk mektebi işlevi görür. Bu bağlamda infâk, yalnızca mal vermek veya el uzatmak değildir; gönülden yapılan cömertlik ve kalbin açıklığı, insanın ruhsal olgunlaşması ve ahlâkî gelişimi açısından önceliklidir.³²⁵ Günümüz toplumlarında infâkın rûhunu taşıyan kişi, sadece vermekle kalmaz; aynı zamanda kibirden, gösterişten ve riya tehlikesinden de uzak durur. İnfâk bu yönüyle riya ile ihlâs, cömertlik ile israf, tevâzu ile gurur gibi zıt kavramlar arasında hassas bir denge kurar.

³²³ Gazzâlî, *İhyâ-u Ulûmi’-d-Dîn*, 2/254.

³²⁴ Kuşeyrî, *er-Risâletü’l Kuşeyriyye*, 363.

³²⁵ Mevlânâ, *Mesnevî*, 3/1734.

Bu bağlamda İbn Arabî, infâkı bir “hâl” meselesi olarak yorumlar. Ona göre infâk eden kişi, Allah’ın Rahman ve Rahîm sıfatlarının yeryüzündeki bir tecellisidir. Bu nedenle infâk sadece bir davranış değil, bir tecellî hâlidir.³²⁶ Bu anlayış, günümüzde “yardım” adı altında yapılan ancak karşı tarafı aşağılayan ya da verenin ego tatminine hizmet eden pratiklerin tasavvufî çerçevede makbul sayılmadığını gösterir.

İnfâkın sosyal işlevi, özellikle sınıf ayrılıklarının belirginleştiği modern toplumlarda daha da önem kazanmaktadır. Tasavvuf, toplumsal huzurun kalpten kalbe akan merhametle mümkün olacağını savunur. İnfâk da bu merhametin tezâhürüdür. Kapitalist sistemin bireyselliği yücelttiği ve rekabeti teşvik ettiği ortamda, infâk dayanışmayı esas alır. Gazzâlî, infâkı yalnızca mal paylaşımı olarak değil, kalbin cimrilikten arınması ve toplumda adaletin sağlanması için bir vesile olarak görür.³²⁷

Sosyal adaletin sadece kanunlarla değil, gönül bağı ile mümkün olduğunu ortaya koyan sufîler, infâkı bireylerin değil toplumun rûhunu arındıran bir işlev olarak da değerlendirir. Ahmet Yesevî, dervişin eli açık, sofrası geniş, gönlü ferah olması gerektiğini vurgular. Bu anlayış, bugünün sosyal hizmet anlayışına tasavvufî bir derinlik katmaktadır. Zira burada amaç sadece bir ihtiyacı karşılamak değil, bir insanı onurlandırmaktır.

Günümüz modernitesinde infâk, kimi zaman yardım kuruluşlarının aracılığıyla, kimi zaman bireysel duyarlılıklarla hayata geçirilir. Ancak tasavvufun önerdiği infâk anlayışı, sadece biçimsel değil, aynı zamanda mânevî bir bağlamda gerçekleşmelidir. Modern bireyin “yardım etmek” üzerinden inşa ettiği üstünlük hissi, infâkın hakikatine aykırıdır. Bu bağlamda Mevlânâ, infâkın amacının yalnızca elden mal vermek değil, nefsin arınması ve gönülden yapılan bir yönelim olduğunu vurgular.³²⁸

³²⁶ İbn Arabî, *Fütûhât-ı Mekkiyye Zekâtın Sırları*, çev. Ekrem Demirli, (İstanbul: Litera Yayıncılık, 2015), 146.

³²⁷ Gazzâlî, *İhyâu Ulûmi'd-Dîn*, 1/302.

³²⁸ Mevlânâ, *Mesnevî*, 4/2672.

Sivil toplum kuruluşlarının günümüzdeki işlevi de bu bağlamda önemlidir. STK'lar aracılığıyla yapılan infâklar, şâyet ihlâs, tevâzu ve mahviyet ilkeleriyle şekillenirse, modern dünyada tasavvufun izlerini taşıyan birer “derviş kurumu” hâline gelebilir. Ancak sadece gösteri amaçlı, medya temelli ya da reklam aracı hâline gelen infâk uygulamaları, bireyi de toplumu da yozlaştırabilir.

Modern toplumlarda gözlemlenen yalnızlık, bencilleşme ve anlam kaybı, bireyin sadece ekonomik değil, aynı zamanda varoluşsal bir yoksunluk yaşadığını göstermektedir. Tasavvufî infâk bu noktada hem ruhsal bir şifa hem de psikolojik bir dayanışma aracıdır. Zira kişi, infâk yoluyla sadece başkasına değil, kendisine de ulaşır. Cüneyd-i Bağdâdî'ye göre, infâk ve benzeri cömertlik halleri, kalbi genişleten ve nefsi terbiye eden birer arınma vesilesidir; zira insan başkası için fedakârlıkta bulundukça kendi benliğini aşmayı öğrenir.³²⁹

Bu anlayışla infâk eden kişi hem muhatabını onurlandırır hem de kendi iç dünyasında bir yükseliş yaşar. İnfâk sadece bir maddî çıkış değil, ruhsal bir iniştir; kişinin kendine doğru yaptığı bir seferdir.

İnfâk, tasavvufî çerçeveden bakıldığında, bireyin nefsini terbiye ettiği ve toplumsal barışı tesis etmeye katkı sunduğu çok boyutlu bir ibadettir. Günümüz toplumlarının karşı karşıya olduğu bireysel bunalımlar, sosyal adaletsizlikler, mânevî yoksunluklar karşısında infâk, sadece geçmişin bir ibadet biçimi değil, bugünün ve geleceğin ruhsal ve sosyal dirilişi için elzem bir değerdir. İnfâkın yeniden mânevî özünü hatırlanması ve tasavvufun rehberliğinde uygulanması hem bireyi arındıracak hem toplumu yeniden inşâ edecektir.

Tasavvufî infâk anlayışının sivil toplum yapılarıyla olan ilişkisini daha derinlemesine değerlendirmek için, modern toplumlarda bireyin kimlik inşası ve aidiyet duygusu üzerinde infâkın etkisi de göz önünde bulundurulmalıdır. Sûfiler açısından infâk, sadece verenin değil, aynı zamanda alanın da onurunu koruyan bir edep biçimidir. Bu yönüyle infâk, toplumsal ilişkilerde güven, haysiyet ve karşılıklı hürmet duygularını pekiştirir. Nitekim Cüneyd-i Bağdâdî, gerçek infâkın benlikten

³²⁹ Kuşeyrî, *er-Risâletü'l Kuşeyriyye*, 363.

sıyrılmayı gerektirdiğini, kişinin verdiği şeyi kendine ait bilmemesi ve bu davranışta üstünlük vehmetmemesi gerektiğini vurgulamıştır.³³⁰ Bu anlayış, günümüz sivil toplum kuruluşları için de yol göstericidir. Zira yapılan yardımların şekli kadar, muhatabın gönül dünyasında bıraktığı iz de önemlidir.

Modern toplumlarda artan bireyselleşme, toplumsal dayanışma kültürünü zayıflatma riski taşımaktadır. Bu noktada sivil toplum kuruluşları, bireyleri sosyal sorumluluk alanlarına çekerek bir tür "mânevî cemaat" işlevi görmektedir. Özellikle genç kuşakların gönüllülük faaliyetleriyle infâka katılması, tasavvufun "hizmetle yükselme" ilkesiyle birebir örtüşmektedir. Nitekim Ahmet Yesevî'nin hikmetlerinde geçen "Halka hizmet, Hakk'a hizmettir" sözü, günümüz gönüllülük esaslı STK yapıları için bir prensip hâline getirilebilir.³³¹ Hizmetin, sadece yardım değil, aynı zamanda bir öğrenme ve dönüşüm süreci olduğunu kabul etmek, modern sivil katılımı tasavvufun rûhuna yaklaştırmaktadır.

Bugün dünyada sosyal adalet alanında faaliyet gösteren birçok uluslararası yardım kuruluşu, faaliyetlerini daha görünür kılmak için infâkı stratejik iletişim unsuru hâline getirmiştir. Ancak burada, infâkın sıradanlaştırılması tehlikesi gündeme gelmektedir. Tasavvuf, infâkın "özel" kalması gerektiğini, onu tüketim kültürünün parçası hâline getirmenin hem verenin niyetini bozacağını hem de alanı nesneleştireceğini vurgular. İbn Atâullah el-İskenderî'nin *Hikem*'inde geçen, "Amellerin sûreti değil, ruhu makbuldür" sözü bu bağlamda dikkatle ele alınmalıdır.³³²

Tasavvufun infâka dair bu nitelikli yaklaşımı, sadece bireysel değil, kurumsal düzeyde de örnek alınmalıdır. STK'lar, faaliyetlerini sadece bağış toplamakla sınırlamamalı; infâkın eğitici, dönüştürücü ve ahlâkî boyutlarını da merkezine almalıdır. Bu bağlamda, infâk kavramının kurumsal etik ilkelerle bütünleştirilmesi önemlidir. Sadaka taşları gibi geçmişte "anonim iyilik" esasına dayanan uygulamalar, bugün dijital teknolojilerle yeniden yorumlanabilir. Ancak teknolojik gelişmeler, infâkın özüne aykırı bir "veriyle övünme" anlayışına dönüşürse, tasavvufî ilkelerle

³³⁰ Kuşeyrî, *er-Risâletü'l Kuşeyriyye*, 289-291.

³³¹ Ahmet Yesevî, *Divân-ı Hikmet*, haz. Kemal Eraslan, (TDK Yayınları, Ankara 1993), 58.

³³² İbn Atâullah *Tasavvufî Hikmetler el-Hikemü'l-Ata'îyye*, 31.

çelişen bir sonuç doğar. Bu noktada Aliya İzzetbegoviç'in şu uyarısı hatırlanmalıdır: “İyi işler görünmek için yapılırsa, kalbin değil gözün eseridir”.³³³

Ayrıca infâk, sadece ekonomik ya da fiziki imkânlarla değil; bilgi, zaman ve maharet gibi sembolik sermayelerle de yapılabilir. Bugün özellikle eğitim, sağlık ve çevre alanlarında çalışan sivil toplum kuruluşlarının faaliyetleri, sûfîlerin “himmet” dediği rûhî katkı türüne benzetilebilir. Himmet, sadece dua etmek ya da destek vermek değil; tüm benliğiyle bir hayra yönelmek anlamına gelir. Bu bağlamda gönüllü çalışmalar, tasavvufî anlamda birer “modern hizmet riyâzeti” olarak görülebilir. İbn Arabî'ye göre kâmil insan, hayrın ve rahmetin yeryüzündeki tecellîsidir. Onun varlığı, çevresine ilahî merhameti yansıtan bir merkez niteliği taşır. Bu anlayışa göre kâmil insan, yalnızca kendi kemalini değil, aynı zamanda başkalarının da mânevî olgunlaşmasını sağlayan bir vasıta konumundadır. Bu bakış açısıyla hareket eden sivil toplum gönüllüleri, infâkı sadece “yapılan iş” değil, “olunan hâl” olarak içselleştirmeye yönelmelidir.

Son olarak, günümüz dünyasında infâkın sadece yoksullukla değil, aynı zamanda yalnızlık, yabancılaşma ve anlam kaybıyla da mücadele aracı hâline geldiği unutulmamalıdır. Tasavvufun kalbe dokunan dili, infâkı sadece dışsal bir eylem değil; kalbin merhamet hâli olarak tanımlar. Modern sivil toplum yapılarının bu derunî boyutu keşfetmesi, faaliyetlerini sadece pragmatik değil; aynı zamanda ontolojik ve mânevî bir eksene oturtmasına imkân verir. Bu yaklaşım sayesinde infâk, bir dayanışma aracı olmanın ötesinde, insanın varoluşsal bir cevabı hâline gelir.

³³³ Aliya İzzetbegoviç, *Doğu ve Batı Arasında İslâm*, çev. Salih Şaban, (İstanbul: Klasik Yayınları, 2017), 166-167.

SONUÇ

Bu çalışmada, İslâm ahlâkının temel taşlarından biri olan infâk kavramı, tasavvufî düşüncenin ışığında çok boyutlu bir biçimde ele alınmış; bireyin mânevî tekâmülü ile toplumsal sorumluluğu arasındaki ilişki bağlamında değerlendirilmiştir. İnfâkın yalnızca bir paylaşım eylemi değil; aynı zamanda nefsi arındıran, kalbi dünya sevgisinden temizleyen ve bireyi Allah’a yaklaştıran mânevî bir disiplin olduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır.

İnfâkın Kur’ân’daki ve hadîs-i şerîflerdeki yeri, çalışmada tasavvufî yorumlarla birlikte ele alınmış; âyet ve hadîs-i şerîflerin sûfiler tarafından nasıl tefsir edildiği üzerinde durulmuştur. Örneğin “*Sevdiğiniz şeylerden infâk etmedikçe iyiliğe erişemezsiniz*” âyeti, Mevlânâ tarafından “sevgiyi kurban etme” olarak yorumlanmış, infâkın yalnızca maddî değil, aynı zamanda duygusal ve ruhsal bir özveri olduğu vurgulanmıştır.

Bu bağlamda çalışma, infâkın zühd, fakr, tevekkül, rıza ve îsâr gibi tasavvufî kavramlarla ilişkisini ortaya koymuş; bu kavramların infâkla birlikte bir ahlâkî bütünlük oluşturduğunu göstermiştir. İnfâk, sûfî için yalnızca muhtaçlara yardım etmenin ötesinde, benlik iddiasını terk etmenin ve “hiçlik” mertebesine erişmenin bir aracı olmuştur. Bu anlayış, infâkın sadece davranışsal bir tercih değil, mânevî bir varoluş biçimi olduğunu göstermektedir.

Çalışma ayrıca, infâkın bireysel gelişim kadar toplumsal yapı üzerindeki etkilerine de değinmiş; infâkın cemiyet hayatında adalet, dayanışma ve merhamet ilkelerini güçlendiren bir işlev üstlendiğini ortaya koymuştur. Tasavvufî gelenekte vakıf kurumu, infâkın kurumsal biçimi olarak ele alınmış; sûfilerin tarih boyunca toplumsal sorumluluklarını infâk aracılığıyla nasıl yerine getirdikleri çeşitli örneklerle ortaya konmuştur.

Modern literatürle kıyaslandığında, bu çalışmanın en temel katkısı; infâk kavramının dar anlamlı “yardım” kategorisinden çıkarılarak, ahlâkî ve mânevî bir inşâ süreci olarak yeniden konumlandırılması olmuştur. Bu yönüyle çalışma hem tarihsel

bir derinlik sunmakta hem de günümüz İslâm düşüncesine tasavvufî bir bakış açısı kazandırmaktadır.

Tasavvufî düşünce, İslâm'ın zâhirî hükümlerini, bâtinî bir iç disiplin ve kalbî arınma çerçevesinde yorumlayarak bireyi hem kendisiyle hem de toplumla barışık bir varlık hâline getirmeyi amaçlar. Bu anlayışta infâk, sadece malların paylaşımı değil; aynı zamanda benliğin, bencilliğin, dünyevî ihtirasların terkidir. Dolayısıyla infâk, sûfî hayat tarzının merkezinde yer alan bir ahlâkî ve mânevî eğitim vasıtası olarak kabul edilir. Bu özelliğiyle infâk, bireysel ahlâkî inşâ etmekle kalmaz; aynı zamanda sosyal dokunun onarılması ve insanî değerlerin yaşatılması açısından da dönüştürücü bir rol oynar. Böylece infâk hem bireysel tekâmülün hem de toplumsal dirilişin temel taşlarından biri olarak öne çıkmaktadır.

Modern psikoloji, insanın anlam arayışının ve başkalarıyla kurduğu bağların ruhsal denge üzerindeki etkisine vurgu yaparken; tasavvuf bu dengeyi, infâk ve îsâr gibi kavramlarla tanımlamıştır. Bu yaklaşımda infâk, kişinin kendini ilâhî bir kudretin temsilcisi olarak hissetmesini sağlayan bir tefekkür pratiğine dönüşür. Böylece infâk, nefsin tahakkümünden kurtulmayı ve bireyin başkalarıyla bütünleşerek kendini aşmasını mümkün kılar; sonuçta insanın varlıkla ilişkisi, ilâhî bir bilinç yaklaşımıyla yeniden şekillenir.

Bugünün insanı, sahip olmak ve görünürlük üzerinden varlık kazanmak istemekte; paylaşmak ise kayıp olarak algılanmaktadır. Oysa tasavvuf, gerçek kazancın vermekte saklı olduğunu öğretir. a diyerek infâkî bir kalp aydınlanması olarak görür. Bu anlayış günümüzde, sosyal sorumluluk projelerinden gönüllülük faaliyetlerine kadar birçok alana ilham verebilir. Bu nedenle infâk, yalnızca bireysel erdem değil; aynı zamanda toplumsal dayanışmanın inşâsında da belirleyici bir ilkedir.

İnfâkın modern yansımaları sadece bireysel düzeyde değil, kurumsal ve sivil toplum boyutunda da değerlendirilebilir. Osmanlı'da sûfîlerin kurduğu vakıflar, yalnızca yoksullara yardım eden yapılar değil; aynı zamanda eğitimi, sağlığı, kamu hizmetini orgânize eden sosyal adalet mekânizmalarıydı. Bugün de bu anlayışın yeniden ihyâsı, hem İslâm dünyasının sosyal sorunlarına çözüm üretmede hem de değer temelli kalkınma modellerinin oluşturulmasında anahtar rol oynayabilir. Bu

çerçevede infâk, geçmişin mirasını geleceğe taşıyan çok boyutlu bir sosyal adalet vizyonu olarak ele alınmalıdır.

Tasavvufi düşüncede infâk, bir tezkiye süreci olduğu kadar bir inşâ çabasıdır da. Nefsini infâkla terbiye eden insan, kalbini de ihyâ eder. Günümüzde artan psikolojik buhranlar, yalnızlık ve değersizlik duyguları karşısında tasavvufun önerdiği bu paylaşımcı ve ihlâs merkezli infâk anlayışı, birey için bir tedavi yolu; toplum içinse bir yeniden yapılanma kapısıdır. Ali Köse'nin de belirttiği gibi, "tasavvufun insan anlayışı, paylaşmayı bir mecburiyet değil, yaratılışın devamı olarak görür." Dolayısıyla infâk, ruh ve toplum sağlığı açısından vazgeçilmez bir tasavvufi reçete olarak değerlendirilebilir.

Bu yönüyle infâk, sadece geçici bir yardımlaşma eylemi değil, insanın varlıkla kurduğu ilişkinin yeniden tanımlanmasıdır. Tasavvufi öğretilerde infâk, Hak katındaki değerini, samimiyet, tevekkül ve rıza ile kazanır. Günümüz Müslümanının bu anlayışı içselleştirmesi hem birey hem toplum için dönüştürücü ve kalıcı bir etki doğuracaktır.

İnfâk anlayışının gelecek nesillere aktarılması, İslâm'ın sadece geçmişte kalmış bir değeri değil, bugünü inşâ eden ve yarını şekillendiren dinamik bir ahlâkî ilke olduğunu vurgulamaktadır. Bu nedenle, infâk anlayışının bireysel sorumluluğun ötesine geçerek toplumsal bir bilinç ve eğitim politikası hâline getirilmesi, İslâm ahlâkının devamlılığı açısından büyük önem taşır. Özellikle tasavvufi gelenekte infâk, sadece kuru bir yardım olarak değil; ahlâkın, nefis terbiyesinin ve kalp eğitiminin ayrılmaz bir parçası olarak yaşanmıştır. Bu derin ve köklü anlayışın yeni kuşaklara aktarılması ise yalnızca öğretimle değil, aynı zamanda hal ve örneklik yoluyla mümkün olmaktadır. Bu bağlamda infâk, eğitimin sadece bilişsel değil, ahlâkî ve uygulamalı bir süreç olduğunu hatırlatır.

Sûfiler, infâkın öğretilere bir kavram değil; yaşanarak kavratılacak bir hal olduğunu vurgulamışlardır. Bu anlayışla hareket eden sûfiler, infâkı sadece derslerde anlatmamış, vakıflar, tekkeler ve sosyal kurumlar aracılığıyla uygulanabilir bir değer hâline getirmişlerdir. Gelecek nesillerin de bu bilinçle yetiştirilebilmesi için infâkın teorik çerçevesinin yanında, yaşanabilir örneklerle desteklenmesi elzemdir.

Dolayısıyla infâk eğitimi, soyut değerlerin somut eylemlerle içselleştirilmesini gerekli kılar.

Bugün modern eğitim sistemlerinde mânevî değerlerin geri planda kalması, infâk gibi temel İslâmî kavramların sadece bilgi düzeyinde ele alınmasına yol açmaktadır. Oysa infâk, nesilden nesle aktarılan bir ahlâk kültürüdür. Bu kültürün sürdürülebilmesi için aile, okul, cemiyet ve sivil toplum düzeyinde çok katmanlı bir eğitim anlayışı benimsenmelidir. Özellikle çocuklara paylaşmanın lezzeti, vermenin şerefî ve Allah için infâkta bulunmanın iç huzuru uygulamalı yollarla anlatılmalı; gözlemleyerek öğrenme (modelleme) yöntemi esas alınmalıdır. Bu çaba, infâkın toplumsal hafızada kalıcı bir değer olarak yer edinmesini sağlayacaktır.

Tasavvuf geleneğinde yetişen genç dervişlerin infâka küçük yaşlardan itibaren alıştırılması, bu yöntemin tarihî başarısına işaret etmektedir. Örneğin Halvetî ve Mevlevî mekteplerinde gençler, önce hizmetle başlar, sonra paylaşmayı öğrenir, en sonunda ise infâkla kemâle erişirlerdi. Bu pedagojik yaklaşım, infâkın sadece bir verme eylemi değil; aynı zamanda insan olma yolculuğunun bir adımı olduğunu gösterir. Bu tarihî uygulama, değer temelli eğitimin uzun vadede kişilik inşâsına nasıl katkı sunduğunu gözler önüne sermektedir.

İnfâk anlayışının genç nesillere aktarımında sadece dinî kurumlar değil, sivil toplum kuruluşları, vakıflar, gönüllülük çalışmaları ve sosyal sorumluluk projeleri de aktif rol almalıdır. Bu yapılarda görev alan bireyler, infâkı yalnızca “vermek” olarak değil, aynı zamanda “varlığını anlamlı kılmak” biçiminde kavramalıdır. Böylece infâk, bireysel uyanış ile toplumsal bilinç arasında köprü kuran bir değer hâline gelir.

Sonuç olarak, infâk anlayışı hem bireysel mânevî olgunlaşmanın hem de toplumsal dayanışmanın temel taşlarından biri olarak, tasavvufî bakış açısıyla derinlemesine ele alınmalıdır. İnfâk, yalnızca maddî yardım değil; nefsi arındıran, kalbi yücelten ve insanı Yaradan’a yakınlaştıran bir ibadet ve ahlâkî eğitim sürecidir. Bu yönüyle infâk, geçmişten günümüze İslâm toplumlarının sosyal dokusunu güçlendirmiş ve özellikle tasavvufî gelenekler aracılığıyla hayatın her alanına nüfuz etmiştir. Günümüz dünyasında ise infâk, hızla değişen sosyal dinamikler içinde hem bireylerin ruhsal ihtiyaçlarını karşılayacak hem de toplumsal barış ve adaleti tesis

edecek bir köprü vazifesi görmelidir. Bu bağlamda, infâk anlayışının gelecek nesillere aktarılması, sadece bilgi aktarımıyla değil, aynı zamanda ahlâkî örnekliğin, tasavvufî derinliğin ve uygulamalı eğitim modellerinin bütünleşmesiyle mümkün olacaktır. Eğitim sistemleri, aile ve sivil toplum kuruluşları infâkı içselleştiren ve yaşayan bireyler yetiştirmeyi hedeflemelidir. Böylece infâk hem bireysel hem toplumsal dönüşümün kalıcı bir unsuru olarak varlığını sürdürecektir. Ancak bu şekilde, infâk, zamana direnerek geçmişten geleceğe uzanan bir ahlâkî miras olarak insanlığa ışık tutmaya devam edecektir.

KAYNAKÇA

- Adsoy, Fatma, *Mustafa B. Abdurrahman Başterzi'nin Kitabı'l-Minahu'r-Rabbâniyye fî Beyâni'l-Manzûmeti'r-Rahmâniyye Adlı Eserindeki Tasavvufî Görüşleri*, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012.
- Akgündüz, Ahmet, *İslâm Hukuku ve Osmanlı Tatbikatı Araştırmaları*, İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, 2009.
- Âlûsî, Ebu's-Senâ Mihâbuddin Mahmud, *Rûhu'l-Meânî*, I ve III. Cilt, Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.
- Ateş, Süleyman, *Cüneyd-i Bağdâdî, Hayatı Eserleri ve Mektupları*, İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 2004.
- Attâr, Ferîdüddîn, *Tezkiretü'l-Evliyâ Sadeleştiren: Osman Yolcuoğlu*, İstanbul: Gelenek Yayınları, 2016.
- Ayış, Mehmet Şirin, "Ahmet Yesevî'nin İrşad Metotları Üzerine Bazı Tesbit ve Değerlendirmeler", *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, 25/49, (Nisan 2022), 93-120.
- Bardakoğlu, Ali, "Hediye", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 17/151–155. Ankara: TDV Yayınları, 1998.
- Başterzi, Mustafa B. Abdurrahman, *Kitabu'l-Minahu'r-Rabbâniyye fî Beyâni'l-Manzûmeti'r-Rahmâniyye*, Cezayir: Dâru'l-Bas, 2012.
- Bilmen, Ömer Nasûhi *Hukuk-i İslâmîyye ve Istılâh-ı Fıkhiyye Kâmusu*, 4. Cilt, İstanbul: Bilmen Yayınevi.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *İslâm Akaidi*. Sadeleştirme: Salih Sabri Yavuz, İstanbul: Semerkand Yayınları, 3. Basım, 2013.
- Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail, *Sahih-i Buhârî*, Riyad: Dâru's-Selâm, 2000.

- Bursevî, İsmail Hakkı *Rûhu'l-Beyân Kur'ân Meâli ve Tefsiri*, 1-2. Cilt, İstanbul: Erkam Yayınları, 2014.
- Çağrııcı, Mustafa “İnsanın Manevi ve Zihinsel Boyutunu İfade Eden Dört Kur'ân Terimi: Kalp, Ruh, Nefis, Akıl” *Diyanet Aylık Dergi* Aralık (2017), 7.
- Çağrııcı, Mustafa, “İnfâk”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 22/289. Ankara: TDV Yayınları, 2000.
- Çatak, Adem, *Şihâbeddin Sühreverdî Hayatı Eserleri ve Tasavvuf Anlayışı*, Ankara: Gümüşhane Üniversitesi Yayınları, 2012.
- Cebecioğlu, Ethem, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Ankara: Anka Yayınları, 2014.
- Çelik, İsa, ”Tasavvufî Bir Terim Olarak Fakr”, *EKEV Akademi Dergisi*, 3/2, (2001), 191-206.
- Çetin, Ensar, “Bir Sosyal Yardımlaşma Pratiği Olarak Askıda Kahve ve Sadaka Taşı” *Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi* 41 (Mart-Nisan 2014), 8-18.
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/383828>.
- Ceyhan, Semih "Tasavvufun Doğuş Devrini Anlamada Anahtar Kavram Olarak Zühdün Hakikati ve Dereceleri Gazzâlî Yaklaşımı," İstanbul, (2012), 457-471.
- Ceyhan, Semih, “Zühd”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* 44/530-533. Ankara: TDV Yayınları, 2013.
- Demirbaş, Mehmet "Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Perspektifinden Nefs Psikolojisinde İnfâk ve İsar Deneyimi". *Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi*, 7/1, (2023), 41-73.
- Dihlevî, Şah Veliyyullah, *Hüccetullahi'l Bâliğa*, çev. Mehmet Erdoğan, 1. Cilt, İstanbul: İz Yayıncılık, 1994.
- Ebû Dâvûd, es-Sicistânî Süleyman b. Eş'as b. İshak el-Ezdî, *Sünen-i Ebû Dâvûd*, Arabistan: Dâru's-Selâm, 2000.
- el-Cevherî, İsmail b. Hammad, *es-Sıhah*, thk: Ahmed Abdu'l-Gafur Attar, Beyrut: Dârü'l-İlm, 4. Basım, 1990.

- el-Ferâhidî, Halil b. Ahmet, *Kitâbu'l-Ayn*, thk: Dr. Mehdi el-Mahzumî ve Dr. İbrahim es-Samirâî, V, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Basım, 1988.
- el-İsfahânî, Râgıb, *Müfredât Kur'ân Kavramları Sözlüğü*, çev. Abdulkaki Güneş, Mehmet Yolcu, İstanbul: Yarın Yayınları, 4. Basım, 2015.
- el-İsfahânî, Râgıb el-Huseyin b. Muhammed *el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân*, thk: Safvan Adnan Davudî, Beyrut-Dimesk 3. Basım, 2002.
- el-Mekkî, Ebû Tâlib Muhammed b. Alî b. Atıyye, *Kûtu'l-Kulûb*, I-II. Cilt, çev. Yakup Çiçek ve Dilaver Selvi, İstanbul: Semerkand Yayınları, 2003.
- Eraydın, Selçuk, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, İstanbul : İFAV Yayınları, 14. Basım, 2008.
- Erdem, Ekrem, “Mesnevî’de Mevlânâ’nın Dünya, Zühd, Rızık ve Kanaat Telakkileri: İslâm İktisat Düşüncesi Üzerinden Bir Değerlendirme”, *İslâm Ekonomisi ve Finans Dergisi*, 10/1, (Haziran 2024), 240-273.
- Erkaya, Mahmud Esad “Tasavvuf Klasiklerinin Hacı Bektâş-ı Velî Tasavvuf Düşüncesindeki İzdüşümü – Tasavvuf Kavramları Bağlamında Bir İnceleme”, *Ç.Ü.İ.F. Dergisi*, (2022), 156-172.
- Eskicioğlu, Osman “Fakir”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 12/129-131. Ankara : TDV Yayınları, 1995.
- Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed, *İhyâu Ulûmi'd-Dîn*, çev. Ahmed Serdaroğlu, 1-2-3-4. Cilt, İstanbul: Bedir Yayınevi, 1974.
- Geylânî, Abdülkâdir, *el-Fethur Rabbânî*, çev. Osman Güman, İstanbul: Gelenek Yayınları, 120. Basım, 2022.
- Geylânî, Abdülkâdir, *Fütûhu'l-Gayb Âlemlerin Keşfi*, çev. Mehmet Bilal Yamak, İstanbul : Sufi Kitap Yayınları, 2019.
- Gül, Ali Rıza. “Kur’ân’daki İnfâk Kavramının Anlam Yelpazesi.” *Dini Araştırmalar*, 8/22 (2005): 239-240.
- İbn Arabî, *Füsûsu'l-Hikem*, çev. M. Nuri Gençosman, İstanbul: Ataç Yayınları, 2012.

- İbn Arabî, *Fütûhât-ı Mekkiyye Zekâtın Sırları*, çev. Ekrem Demirli, İstanbul: Litera Yayıncılık, 2. Basım, 2015.
- İbn Arabî, Muhyiddîn Muhammed b. Alî b. Muhammed el-Arabî et-Tâî el-Hâtimî, *el-Fütûhâtü'l Mekkiyye*, çev. Ekrem Demirli, IV, İstanbul: Litera Yayıncılık, 2. Basım, 2013.
- İbn Atâullah el-İskenderî, *Tasavvufî Hikmetler el-Hikemü'l-Ata'îyye*, çev. Mustafa Kara, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2017.
- İbn Cerir et-Taberî, *Taberî Tefsiri*, çev. Mehmet Keskin, 1. Cilt, İstanbul: Hikmet Neşriyat, 2006.
- İbn Fâris, Zekerîyya, Ebi'l-Huseyin Ahmed; *Mu'cemu Makâyisi'l-Luga*, thk: Abdüsselam Muhammed Hârûn, Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1. Basım, 1991.
- İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd er-Rebeî el-Kazvinî, *Sünen-i İbn Mâce*, Arabistan: Dârü's-Selâm, 2000.
- İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrerem; *Lisânu'l-Arab*, I-II-III-X. Cilt, Beyrut: Dâr Sâdır, 1. Basım, 1990.
- İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, 1-3. Cilt, İstanbul: Buruc Yayınları, 2005.
- İzzetbegoviç, Aliya, *Doğu ve Batı Arasında İslâm*, çev. Salih Şaban, İstanbul: Klasik Yayınları, 20. Basım, 2017.
- Kara, Mustafa *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, İstanbul : Dergâh Yayınları, 17. Basım, 2021.
- Kara, Mustafa, "Fena", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 12/333-335. Ankara: TDV Yayınları, 1995.
- Karaman, Hayreddin, Çağrıcı, Mustafa, Dönmez, İbrahim Kâfi, Gümüş, Sadrettin, *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, I-III. Cilt, Ankara : Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2023.
- Kâşânî, Abdürrezzak, *Tasavvuf Sözlüğü*, çev. Ekrem Demirli İstanbul : İz Yayıncılık, 2015.

- Kaya, Ayhan, “Teorik Açıdan İnfâk ve İsâr Ahlakı”, *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XVII/I, (2013), 305-317.
- Kaya, Ayhan, *Kur’ân’da İnfâk Kavramı*, Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009.
- Keskin, Yusuf Ziya, “Osmanlı’da Vakıf Medeniyeti”, *Vuslat Dergisi*, 179, (Mayıs 2016), 9-15.
- Kılıç, Mahmud Erol, *Tasavvufa Giriş*, İstanbul: Sufi Kitap Yayınları, 13. Basım, 2022.
- Köprülü, Fuad, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara: Akçağ Yayınları, 13. Basım, 2013.
- Kuşeyrî, Ebü’l-Kâsım Abdulkerîm b. Hevâzin b. Abdilmelik, *er-Risâletü’l Kuşeyriyye*, çev. Süleyman Uludağ, İstanbul: Dergâh Yayınları, 11. Basım, 2021.
- Kuşeyrî, Ebü’l-Kâsım Abdulkerîm b. Hevâzin b. Abdilmelik, *Letâifü’l-işârât*, thk. Abdullatîf Hasan Abdurrahmân. 1-2. Cilt. Beyrut: Dârü’l-kütübü’l-ilmiyye, 2. Basım, 2007.
- Lafakoz, Ömer Faruk, *İbn Kayyim el-Cevziyye’de Nefis Terbiyesi*, Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2024.
- Maşmal, Hüseyin, Koç, Emre, *Yunus Emre Araştırmaları*, Konya: Palet Yayınları, 2022.
- Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, *Divan- ı Kebir : Seçmeler*, çev. Şefik Can, İstanbul : Ötüken Neşriyat, 2015.
- Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, çev. Avni Konuk, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2011.
- Müslim, Ebü’l Hüseyin el-Kuşeyrî, en-Nisâbü’rî Müslim b. el-Haccâc, *Sahîh-i Müslim*, Riyad: Dâru’s-Selâm, 2000.
- Nuruddîn Abdurrahman b. Ahmed-i Câmî, *Dîvân-ı Câmî*, I.Cilt, Tashih: A’lâhân-ı Efsahzâd, Merkez-i Mutala’ât-ı İranî, Tahran, 1999.

- Ocak, Ahmet Yaşar, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sufiler*, Ankara : Türk Tarihi Kurumu Yayınları, 2. Basım, 2014.
- Özbek, Gökhan, *Cüneyd-i Bağdâdî'nin Tevhid Anlayışı*, Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Özköse, Kadir, "Zühd ve Sûfilerin Zühde Yükledikleri Anlam" *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/1, (2001), 175-194.
- Şanlı, İsmet, "Yunus Emre'nin İnsana, İnsalığa Bakışı ve Günümüze Mesajları", *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 4/2, (Kış 2019), 955-961.
- Selvi, Ceren, "Yunus Emre'de İnsan Sevgisi ve İyi İnsan Olma Anlam Alanının Göstergebilimsel Çözümlemesi" *ODÜ Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 12/2, (Ağustos 2022), 649-674.
- Selvi, Dilaver, *Allah Yolunda Yardım ve Cömertlik*, İstanbul: Semerkand Yayınları, 10. Basım, 2014.
- Tek, Abdurrezzak, *Tasavvufun Ana Konuları*, İstanbul. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2. Basım, 2020.
- Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre es- Sülemî, *Sünen-i Tirmizî*, Dâru's-Selâm, 2000.
- Topaloğlu, Bekir, "Tevhid", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 41/1-5. Ankara: TDV Yayınları, 2012.
- Uludağ, Süleyman, "Nefis", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 32/515-521, Ankara: TDV Yayınları, 2006.
- Uludağ, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Kabalcı Yayıncılık, 1. Basım, 2012.
- Uludağ, Süleyman. "Fakr." *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 12/132-134. Ankara: TDV Yayınları, 1995.
- Viktor E. Frankl, *İnsanın Anlam Arayışı*, çev. Selçuk Budak, Ankara: Edesos Yayınevi, 1. Basım, 1991.

- Yaran, Rahmi. “İhtiyaç.” *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 21/573-574. Ankara: TDV Yayınları, 2000.
- Yaran, Rahmi. “Kefâret.” *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 25/179-182. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Yavuz, Yunus Vehbi, “Fitre”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 13/160-161. Ankara: TDV Yayınları, 2023.
- Yazır, Elmalılı Hamdi, *Hak Dini Kur’ân Dili*, İstanbul: Huzur Yayınevi, 1.Cilt, 2008.
- Yesevî, Ahmet, *Divân-ı Hikmet*, Sadeleştiren: Ahmed Eğilmez Rıdvanoğlu, İstanbul: Sağlam Yayınevi, 2016.
- Yıldırım, Sidika Tümbül, *Mevlânâ’ya Göre İbadetlerin Tasavvufî Anlamı*, Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Yılmaz, Hasan Kâmil, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, İstanbul : Ensar Neşriyat 34. Basım, 2022.
- Yunus Emre, *Yunus Emre Divanı ve Şerhi*, çev. Mehmet Efdal Emre, İstanbul: Âlem Ticaret ve Yayıncılık, 2. Basım, 2015.
- Yunus Emre, *Yunus Emre Divanı*, çev. Mustafa Tatcı, Ankara: Diyanet İşleri Başkanı Yayınları, 2021.
- Zuhaylî, Vehbe, *İslâm Fıkıhı Ansiklopedisi*, çev. Nurettin Yıldız, III, İstanbul: Risâle Yayınları, 2015.